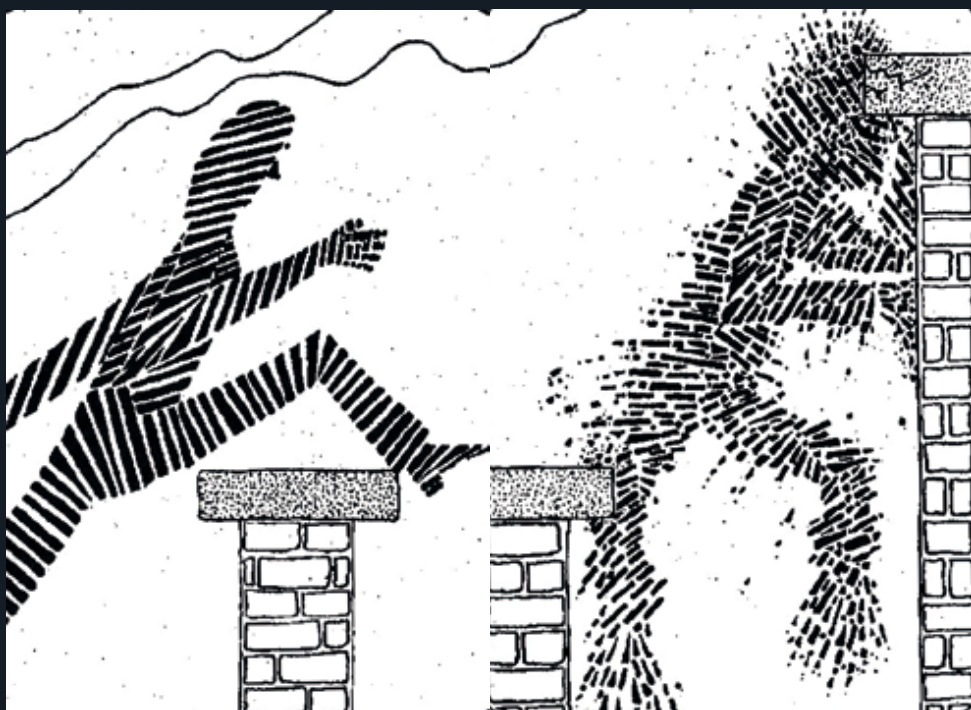

KERK ZIJN
IN JUSTITIELAND
katholiek pastoraat in
gevangenissen
mémoires voor deze tijd

Gerard de Wit
emeritus Justitiepastor

interviews door Leo Fijen en Gedachten van Petrus Ceelen

COLOFON

KERK ZIJN IN JUSTITIELAND
katholiek pastoraat in gevangenissen
mémoires voor deze tijd

Uitgave: ©2022 Adveniat
Auteur: Gerard de Wit
Grafische verzorging: Jeanine van Poppel, Baarn

Uitgeverij Adveniat
Postbus 44
3740 AA Baarn, Nederland
T +31 (0)88 2383600
E info@adveniat.nl
www.adveniat.nl

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door het Solidariteitsfonds www.solidariteitsfonds.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm
of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op
enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 9789493279186
NUR 707

VOORWOORD

C Omdat het niet mooi is. Daarom was ik daar graag'. Dat zegt Gerard de Wit als hem gevraagd wordt waarom hij als voormalig hoofdaalmoezenier van justitie nog zo graag van alles wil vastleggen over de rol van geestelijke verzorging in de wereld van detentie. Omdat het niet mooi is daar. De woorden dreunen nog even door.

En vanwege die gebrokenheid gaan de harten van de mensen daar vaak open, ook omdat ze opzien tegen een leven in onzekerheid daarna. Die open harten kunnen provoceren maar laten ook het achterste van hun tong zien, zelfs in vieringen. Zo weinig als Gerard de Wit na een viering durfde hopen op reacties vanuit de parochiekerk, zo zeker kon hij daar in de huizen van bewaring op wachten. Want hij wist dat het ging gebeuren, zowel onder vieringen als in gespreksgroepen werd er vaak gereageerd, ook in de Bijlmerbajes, zijn eerste werkplek. Met het hart op de tong, recht voor zijn of haar raap.

Als ergens de deur open gaat voor kerk en geloof, dan is het daar. In de onvrijheid van een cel, in de voorlopige bewaring, in de beperking van de ruimte als het oordeel geveld is. Maar in de intimiteit van de ontmoeting tussen aalmoezenier en de mensen die aan zijn zorg worden toevertrouwd wordt dat oordeel achterwege gelaten, is er het luisterend oor met aandacht voor het leven van de ander en mag er de menselijke warmte zijn juist als die ander niet meer weet wat warmte is. Gerard de Wit is al lang gestopt met zijn werk bij justitie, maar de wereld van de geestelijke verzorging en de ontmoeting met mensen zonder perspectief zijn nooit meer uit hem verdwenen. Daarom komt hij jaren daarna

nog eens met een terugblik om vast te leggen wat hij nog weet en wat anders verloren gaat. Want als hij sterft, wordt het geheugen van zijn hart gewist en is er geen leven meer voor de documenten in zijn computer. Als hij nog iets wil zeggen over de wereld die hem lief is, dan moet hij het nu doen, op de hoge leeftijd van 93 jaar. Als een ode aan alle mensen die nu geestelijk verzorger zijn of worden in huizen van bewaren en afzonderen, als een bevestiging dat ieder mens meer is dan zijn daden en zijn fouten.

Op zijn kamer in het zorgcentrum van de Fraters van Utrecht vertelt hij zijn persoonlijke verhaal. Over het huis waar hij tien jaar geleden mocht komen wonen. Daar leefden toen 37 Fraters. Van hen zijn er nog 13 over. De tijd gaat snel en heeft de populatie van Fraters met 2/3 teruggebracht. Het huis aan de Schorteldoeksesteeg - een begrip in de regio - is verkocht aan investeerders. De Fraters zijn nu te gast in het gebouw dat ooit hun stempel droeg. Ze delen het huis nu als huurders met religieuzen van verschillende herkomst: Mill-Hill, Augustinessen van Sint Monica, Medische Missiezusters. Maar er leven ook Vrouwen van De Graal, emeritus-priesters en enkele leken. En daardoor heeft het huis nog een zeer religieuze context.

Gerard de Wit voelt zich daar thuis, is zelfs opgebloeid in het schema van bidden, eten, leven en slapen. Het doet hem goed, zo goed dat hij vaker mag voorgaan in vieringen. We luisteren naar zijn verhaal op de rand van zijn 93e verjaardag. En hij is er trots op dat hij nog kinderen mag dopen van een familie die ooit Irak ontvluchtte, dat hij meer dan eens het sacrament van de ziekenzalving mag toedienen en dat hij kan voorgaan in de uitvaart van een bewoner. Het geeft extra betekenis aan zijn leven op hoge leeftijd.

En hij weet daardoor beter dan wie ook dat hij een mens van de dag is. Er is geen tijd te verliezen. Daarom wil hij zijn herinneringen aan de wereld van geestelijke verzorging in huizen van bewaring en gevangenissen vastleggen. Voordat het te laat is. Hij ervaart het als ereplicht. Na zijn boeken over catechese, pastoraat en Maartensdijk is dit zijn laatste klus.

Leo Fijen

INTRODUCTIE VAN DE AUTEUR

*Dit boek is bedoeld als een eye-opener. Dat geldt voor de schrijver, die hiermee zijn ogen
wijd openspert naar alles wat zich in zijn lange leven in het katholiek justitiepastoraat
heeft ontwikkeld, maar het wil ook de zoeklens van anderen prikkelen en waar nodig
bijstellen. Bij mensen in het gevangeniswezen, van hoog tot laag, bij mensen in kerken, van
voorgangers tot kerkganger, en bij iedereen die allang een eigen beeld heeft gevormd van
gevangnissen en gevangenen, van straffen, boetes en tralies, van vergelding en verzoening.*

*Het is niet bedoeld als wetenschappelijke studie, maar als hulp bij de in vele landen al ja-
ren bestaande “Prisoners Week” of “Prisoners Day”. Daartoe wil het schakels uit het verle-
den en heden oprapen, zowel vanuit Nederland als vanuit het werk van twee wereldwijde
organisaties, de een katholiek: “ICCPPC”, en de ander oecumenisch: “IPCA-Worldwide”,
om met de initiatieven die daaruit zijn voortgekomen te kijken naar de toekomst.*

Mijn bemoeienissen met het Justitiepastoraat in Nederland zijn al begonnen in de
zestiger jaren van de vorige eeuw. Tijdens een vervangingsperiode als vakantiepastor in
Zuid Spanje ontstond een eerste contact met aldaar gedetineerde Nederlanders. Toen
ik moderator werd van de Pedagogische Akademie in Beverwijk volgde een intense-
re ontmoeting, samen met studenten, van wie u in dit boekje de weerslag zult vinden.
Mijn betrokkenheid werd officieel in september 1981 met mijn benoeming tot part-time
justitiepastor in de “Bijlmerbajes” in Amsterdam, en groeide steeds breder uit totdat die
uitmondde in de benoeming tot landelijk Hoofdaalmoezenier voor het katholiek jus-

titiepastoraat. Van daaruit raakte ik bovendien betrokken bij twee grote internationale organisaties:

- in 1985 ontstond vanuit Finland een Oecumenisch initiatief om pastores wereldwijd een klankbord te geven. Een eerste bijeenkomst vond plaats in Bossey, Zwitserland. Twee jaar later kwamen tientallen justitiepastores bijeen in Finland. De IPCA (International Prison Chaplains Association) was geboren. Op verzoek van de hoofdaalmoezenier mocht ik er waarnemer zijn. Er ontstond een Executive Board en al gauw ging ik het secretariaat ervan voeren.
- Aan katholieke zijde was al in 1949 in Europa een “**Bureau**” opgericht ten dienste van de Hoofdaalmoezeniers in de verschillende landen. Bijna vanaf het begin was een Nederlandse Hoofdaalmoezenier voorzitter of hij voerde het secretariaat. Vanaf 1985 mocht ik er aan mee bouwen en in de 90er jaren als Secretaris Generaal van wat later de International Commission of Catholic Prison Pastoral Care “**ICPPC**” ging heten, de wereldwijde ontplooiing ervan mee aansturen.
- Van beide bewegingen treft u diverse rapporten aan in dit boekje.

Toen ik in 1981 begon als part-time justitiepastor, werden twee van de zes torens van de Bijmerbajes aan mij toevertrouwd, geen gevangenen maar Huizen van Bewaring, met in elke toren 120 gedetineerden. Ik leerde daar samenwerken met zowel katholieke als protestantse collega's, humanistisch raadslieden en soms een rabbijn. Ook Islamitische gedetineerden zochten in die tijd, bij gebrek aan een eigen imam, in groten getale contact met ons pastoraat, meestal met “de pater” of “de dominee”.

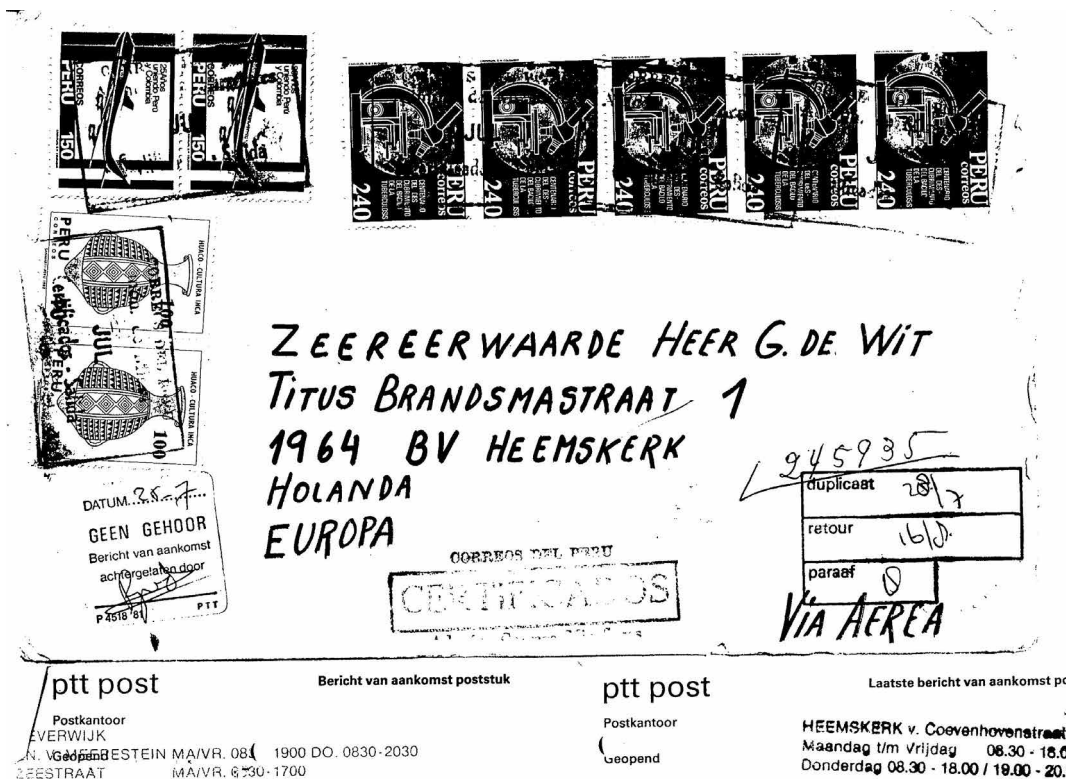

Er kwamen daarover al gauw vragen van parochhianen in Wijk aan Zee, waaraan ik in 1981 eveneens als part-time pastor verbonden raakte. Wat hield dit justitiewerk in? Moest een priester daar zoveel tijd aan besteden? Moest het niet overgedragen worden “naar pastores buiten”?

Daarnaast kwamen er bij mij ook andere vragen, meer beleidsmatig. Ik was part-time. Was het misschien juist wel goed als een pastor niet alleen „binnen in een inrichting” werkt? Is full-time pastoraat in een gevangenis niet te eenzijdig, zeker voor beginners? Kun je dit aan?

Maar ook vragen bij vieringen: wat doe je bij voorbeeld als de bekoring opkomt om je evangelische boodschap voorzichtig wat te beperken tot wat “daar binnen” haalbaar lijkt?

Al gauw werd voor mij duidelijk dat een justitiepastor vaak met grote spanningen van de bajes naar huis gaat. Niet zelden stopte ik onderweg om even tot rust te komen, even de vragen te verwerken. Bij gesprekken en contacten staat „geloof” misschien voorop in mijn denken, maar dat lukt niet in het spreken, niet in mijn antwoorden of hulpverlening. Dit pastoraat moet vooral luisteren.

Poging tot omkoping. Ik krijg drugs toegestuurd uit Colombia.

U vindt hier een veelheid van ervaringen zoals ik die in de loop der jaren heb opgetekend. Ze vertellen van de praktijk, maar spreken ook vanuit brede vormen van overleg, in Nederland en daarbuiten. Vergaderingen tot in Moskou en Washington. Pastorale bezoeken aan gevangenen in Nigeria, Filippijnen, Madagaskar, Zuid-Afrika, Dominicaanse Republiek en Curaçao. Congressen in Canada, Mexico, en overal in Europa. Met indringende oproepen aan Kerken, aan Regeringen, aan pastores en gedetineerden. Niet alles kon worden opgetekend in dit boekje, maar ga mee op tocht, denk mee terug in de tijd, en kijk vooral vooruit.

Waarom pastoraat in een gevangenis?

Het is een eeuwenoude taak en traditie van christenen (en hun kerken) om gevangenen te bezoeken. “Ik was in de gevangenis en Gij hebt mij bezocht” is een van de belangrijkste criteria die Jezus van Nazareth voor zijn volgelingen hanteert.

In Nederland werd al ver vóór de Tweede Wereldoorlog deze zorg door de kerk opgepakt, niet organisatorisch maar door persoonlijke betrokkenheid van vooral uit de missie terugkerende paters. Vandaar dat tot in de 21e eeuw aan toe vrijwel elke katholieke pastor, priester of niet, de vererende titel “pater” meekreeg. Vandaar dat aanvankelijk zelfs een pastoraal werkster door gedetineerden soms als “mevrouw de Pater” kon worden aangeduid...

Uit privé-archief

De kern van dit boekje wordt gevormd door materiaal uit privé-archief. Ze heeft zeker aanvulling vanuit archieven van het Ministerie van Justitie, het Bureau hoofdaalmoeze-

nier of andere bronnen. Het zijn mijn bevindingen uit de periode 1960-1999, aangevuld met zowel historische als actuele gegevens, onder andere ontleend aan de websites van relevante organisaties.

Het is wel van belang om elke tekst te lezen vanuit de tijd waarin deze geschreven is. Dat geldt met name waar bijvoorbeeld omstandigheden geschetst of aantallen genoemd worden. De meeste documentaire stukken in dit boekje zijn opgenomen zoals ze geschreven zijn, en ademen de geest van die dagen. In sommige teksten zijn zinnen aangepast om de verstaanbaarheid te verhelderen, zonder de inhoud te veranderen. Doordat in de loop der jaren thema's meermalen aan de orde zijn gekomen, kunt u in rapporten ook herhalingen aantreffen, vaak met accentverschuivingen. Het leek me beter dan onderdelen weg te laten en daarmee het betreffende betoog te verminken.

In sommige documenten komt u cursieve toevoegingen tegen. Deze staan niet in het originele document maar dateren uit 2022; ze worden afgesloten met: - GdW.

In de laatste hoofdstukken is veel actuele informatie bijeengebracht die veelal ontleend werd aan corresponderende officiële websites op internet. Daar is verdere informatie te raadplegen.

Gerard de Wit

De volgende hoofdstukken spreken hoop ik voor zich.

*Dat ik veel niet kan, is niet erg;
het is erg als ik dat niet toegeef.*

*Dat ik veel niet weet, is niet erg,
het is erg als ik dat niet zeg.*

*Dat ik mijn zwakheden heb is niet erg;
het is erg als ik ze niet beken.*

*Dat ik fouten maak is niet erg,
het is erg als ik er niets van leer.*

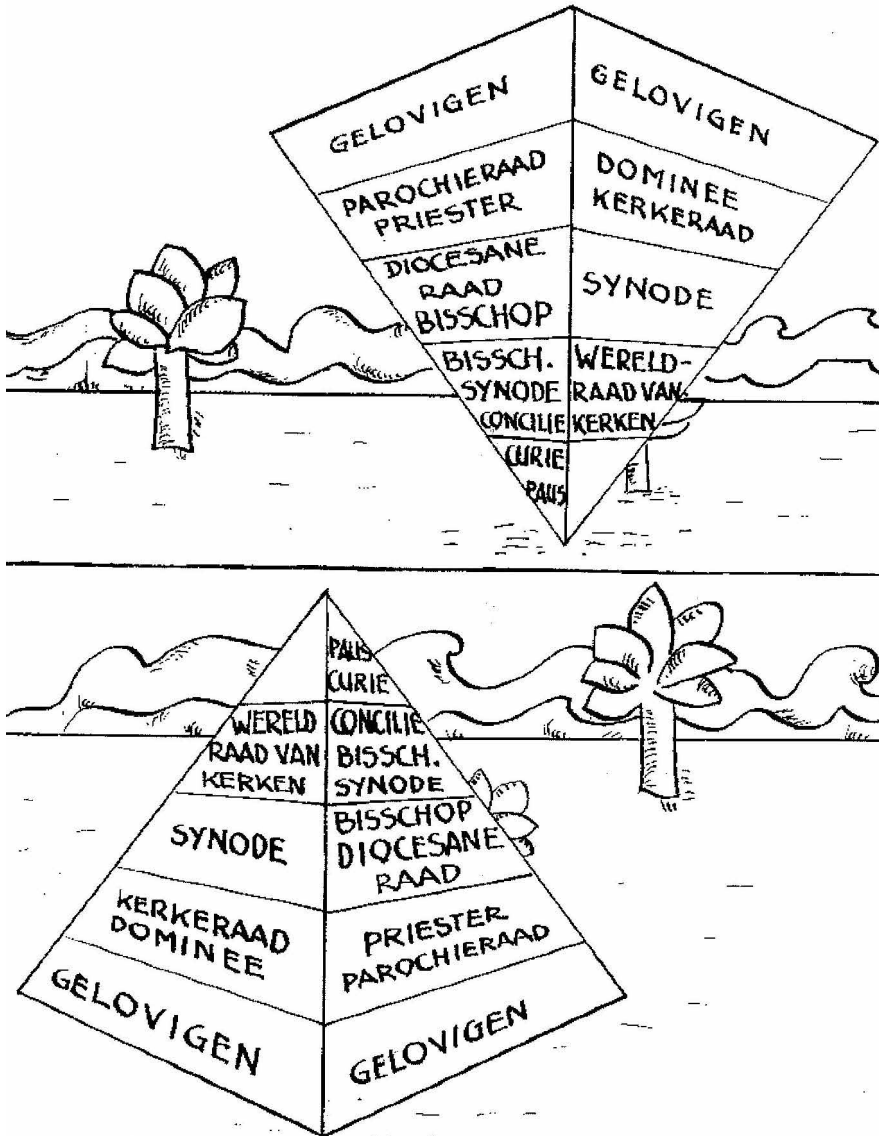
*Dat ik onvolmaakt ben is niet erg;
het is erg als ik mezelf toch volmaakt acht.*

*Dat anderen onvolmaakt zijn is niet erg;
het is erg als ik van hen volmaaktheid eis.*

*Dat ik net als die anderen slechts mens ben is niet erg;
het is erg als ik dat steeds weer vergeet.*

uit: Petrus Ceelen, Jeden Tag Neu, Januar

1. HET JUSTITIELAND EN EEN KERK BEGRIPPEN EN GEDACHTEN

een tekening uit "Levenstocht" editie 1979: onder: de kerken leidend als structuren,
boven: de kerken dienend als gemeenschappen

HET JUSTITIELAND EN EEN KERK BEGRIPPEN EN GEDACHTEN- 1999.

Samen leven: Van Afspraken naar Wetten en Straffen

Onze samenleving is al eeuwenlang wereldwijd in ontwikkeling. Niet alleen groeit de wereldbevolking haast onstuitbaar door, ook haar kijk op zichzelf en de wereld om haar heen is, soms met schokken, ontwikkeld. Elke mens geeft door zijn denken en handelen vorm aan dat wereldgebeuren. En naarmate hij deel gaat uitmaken van een grotere groep of samen-leving heeft hij ook steeds meer in afspraken vastgelegd hóe dat samen leven vorm moet krijgen, en wat daarin wel of niet aanvaardbaar is. Al ver vóór de “Stele” en Hyrogliefen van de oude beschaving zijn door mensen de eerste wetten ontwikkeld, en ze zijn steeds verder gegroeid in omvang en verfijning. Parallel daarmee zijn ook dwingende afspraken gemaakt over wat te doen als mensen zich niet aan gemaakte codes en wetten houden.

De westerse beschaving kreeg haar voornaamste richtlijnen aangereikt vanuit de Joodse wereld in de Tien Geboden. Maar een regel als “Oog om oog, tand om tand”, zoals die in datzelfde bijbelse erfgoed werd geformuleerd om grote excessen in de omgang tussen mensen in te perken, werd door Jezus van Nazareth afgewezen. Zo zijn in de meeste landen bijbelse benaderingen allang vervangen door humanere vormen van strafrecht. Toch borrelt in de media dat “Oog om oog” nog regelmatig op bij berichten over ernstige misdrijven.

In iedere samenleving is nu een eigen “Wetboek van Strafrecht” van kracht, en vergelijkenderwijs kennen ook verenigingen en zelfs kerken hun eigen regels en vormen van rechtspraak.

Zo’n Strafrecht is onlosmakelijk verbonden met een systeem van boete, apartzetten en gevangenissen. Het eist onderzoek, wil beschuldigen, luistert ook naar verdediging, leidt tot oordeel en waar nodig veroordeling. Overheden claimen het strafrecht dan ook als hun exclusieve terrein.

Strafrecht richt zich op mensen die zich tegen de samenleving misdragen, en plaatst zich daardoor in het hart van die samenleving. Maar een samenleving kan het strafrecht ook hanteren om anderen af te wijzen, uit te sluiten, of zelfs te “her-opvoeden”. Zo kan het recht de samenleving beveiligen, maar het ook in het hart treffen.

Pastoraat: De rol van een Levensbeschouwing

Een onderdeel van elke Levensbeschouwing is de bescherming van waarden en normen. Ook in een zich seculariserende wereld speelt zij een grote rol. Christelijke kerken dragen in hun pastoraat al eeuwenlang daaraan bij. Dit boekje wil een beeld geven van stukjes geschiedenis uit het katholiek justitiepastoraat vanaf de zeventiger jaren van de vorige eeuw, met initiatieven, verhalen en rapporten. Ze komen voort uit een samenspel van vormen van pastoraat en begeleiding in binnen en buitenland, en de brochure voegt daar een reeks van actuele aanvullingen en verwijzingen aan toe.

Pastoraat Anno 2022

Anno 2022 telt Nederland ruim 9.000 gedetineerden. Ze zijn te vinden in Gevangenissen, in Huizen van Bewaring, Jeugdinrichtingen, TBS-klinieken en Detentiecentra. Met name de laatste jaren is niet alleen de achtergrond maar ook de benadering van gedetineerden aan veranderingen onderhevig.

In 2020 beschrijft het gevangeniswezen haar taak als volgt.

“De kerntaak van het gevangeniswezen is het veilig insluiten van gedetineerden, het herstellen van de rechtsorde, het voorkómen van recidive en het bieden van perspectief aan gedetineerden. De uitvoering van die taak is op maat, humaan en persoonsgericht. Het gevangeniswezen bestaat uit verschillende onderdelen. De huizen van bewaring zijn bestemd voor gedetineerden die in voorlopige hechtenis verblijven en nog niet zijn veroordeeld. In de gevangenissen verblijven gedetineerden die al zijn veroordeeld.” zie www.dji.nl/infographic.

Het katholiek Justitiepastoraat maakt deel uit van de Dienst Geestelijke Verzorging bij de Dienst Justitiële Inrichtingen. Deze dienst omvat thans Rooms-Katholieken, Protestanten, Orthodoxen, Humanisten, Joden, Moslims, Hindoes en Boeddhisten. Het totale aantal geestelijk verzorgers ligt in 2022 rond de 170.

Oecumenische samenwerking

Het katholiek justitiepastoraat werkt vanaf 1949 samen met het Protestants gevangenis-pastoraat. Graag verwijs ik hiervoor naar het rapport getiteld “het Justitiepastoraat in Nederland”, dat in 1991 door de beide bureaus is uitgegeven ter gelegenheid van 40 jaar hoofdaalmoezenier- en Hoofdpredikantschap bij de inrichtingen van Justitie (1949 - 1989). Het is geschreven door Dr. Fred van Iersel, die later zelf Hoofdaalmoezenier zou worden. Hij bespreekt in een aantal hoofdstukken eerst de voorgeschiedenis en vervolgens de ontwikkelingen in het protestantse en katholieke justitiepastoraat vanaf het moment dat het door de Nederlandse Overheid officieel erkend werd. Het afsluitende hoofdstuk, over de toekomst van het pastoraat, is in dit boekje integraal opgenomen.

Op dit punt pleit ik voor een speciale studie over de pastorale begeleiding van “de Vier van Breda”, zoals die zowel vanuit de pastores van de Koepel in Breda als vanuit de toenmalige Hoofdaalmoezeniers, in het bijzonder pater Jan van Vugt SCJ, werd gegeven. Hij zorgde er mede voor dat de zogeheten Twee van Breda in 1989 om humanitaire reden werden vrijgelaten. Van Vught hielp Aus der F”nten en Fisher onder meer met het schrijven van een brief waarin zij spijt betuigden over hun oorlogshandelingen, schijft Richard Gesell in het jubileumboek “100 jaar Paters SCJ in West-Brabant. Documentatie over dit thema is ondergebracht bij het K.D.C., het Katholiek Documentatiecentrum Nijmegen.

*De vragende mens heeft antwoorden nodig,
geen woorden.
De twijfelende mens heeft bemoediging nodig,
geen spreuken.
De vertwijfelde mens heeft troost nodig,
geen vertroosting.*

*

*Als een mens aan de grond zit,
kunnen we hem nog zo veel zeggen,
maar onze woorden gaan over hem heen.*

*Als een mens in de put zit,
kunnen we hem nog zo goed toespreken
maar onze woorden bereiken hem niet.*

*Als een mens helemaal stuk zit
kunnen we niets anders doen dan naar hem luisteren.*

uit: Petrus Ceelen, Jeden Tag Neu , Januar

2. LEERZAME MOMENTEN EERSTE ERVARINGEN

LEERZAME MOMENTEN - EERSTE ERVARINGEN

In “INKO”, het periodiek van de Fraters van Utrecht, heb ik in 2019 een mijmering gepubliceerd vol herinneringen aan mijn tijd als pastor in “Justitiële Inrichtingen” in ons land en daarbuiten. Het zijn ervaringen die diep in mij zijn blijven kleven. Hieronder volgt het eerste deel van deze publicatie, ervaringen in Nederland.

Zie het vervolg in Hoofdstuk 6.

Nooit gevangenen bevrijd

In het evangelie wordt meerdere malen gesproken over het “bevrijden” van gevangenen als een daad van liefde. Maar in die zin bevrijden kan een pastor niet. Wel het opzoeken van gedetineerden. En steeds komt vooral vertrouwen je tegemoet.

Niet vergeten, toch vergeven

Vaak zeggen we: “vergeven en vergeten”. Maar dat gezegde is niet correct, het klopt niet: sowieso kan een slachtoffer niet vergeten wat hem of haar is aangedaan, maar dat is ook waar voor de dader: hoe kun je dan vergeven? Een daad maakt littekens, bij dader, slachtoffer en familieleden. Dader én slachtoffer: je kunt niet echt vergeven, en dat geldt ook voor de dader: je kunt niet vergeven worden, als je het gebeurde geen plek gegeven hebt in je eigen bewustzijn, je eigen leven. Het is een blijvend litteken, bij jou en bij de ander. Je weet wat je hebt gedaan, en je moet beseffen wat het bij een ander teweeg heeft gebracht. Pas als dat goed tot je doorgedrongen is, kun je proberen om om vergeving te vragen, en pas als die ander het aan kan, kan die proberen om vergeving te schenken.

Pas dan kan het leven echt doorgaan. Als niet alleen jij maar slachtoffer zowel als dader, het litteken in hun leven aanvaarden.

Een overvaller met gewetenswroeging

Hij had een overval gepleegd. Hij kaapte een auto, maar raakte een voorbijganger, die de klap niet overleefde. In de gevangenis kwam de reactie: hoe kon hij hiermee verder? Het was niet de angst voor de straf, die aan hem knaagde. De vraag bleef hem vervolgen, maandenlang, totdat hij zelfmoord wilde plegen, uit wanhoop. Hij schreef zijn pijn uit in een brief. Ik heb die persoonlijk overgebracht naar de familie. Zij wisten er geen raad mee, maar ik mocht hem vertellen dat ze de brief aanvaard hadden. Dat gaf rust, hij mocht nog leven.

Een mens in geloofsnoed

Hij geloofde in zijn karma, ondanks alles waarvan zij hem verdachten. Maar toen hij uit “alle beperkingen” kwam, hoorde hij dat intussen zijn zoon was verongelukt. Hij was kapot. Hij had voor hem niet zijn plicht kunnen doen ten afscheid. Zijn verdriet overweldigde hem, zijn karma verdween, zijn leven was over. Hij was overtuigd, dat alleen door te sterven zijn leven opnieuw zin zou kunnen krijgen. Hij vroeg om hulp, en de psychiater gaf pillen en een dwangbuis. Ik kon hem begrijpen, meer niet. Met zijn eigen bloed schreef hij een brief, die ik voor hem liet posten in de Ganges. Wij hadden geen antwoord, we konden alleen luisteren. Maar we deelden zijn pijn, en dat begreep hij.

De belangrijkste dag

In het Huis van Bewaring zei een jongeman in de gespreksgroep plotseling: “de dood, dat is eigenlijk de belangrijkste dag van je leven. Ik hoop dat ik dan in de spiegel durf te kijken, achterom, en dat ik dan toch tevreden kan zijn over mijn leven...”

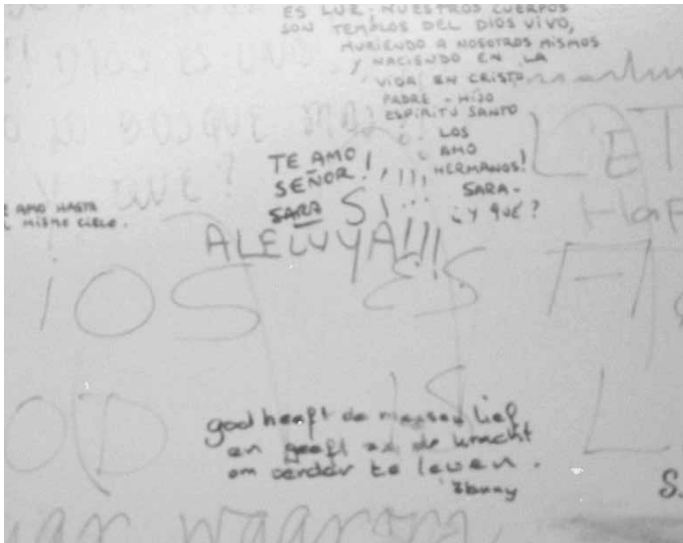
De ontboezeming van een 18-jarige

Het gebeurde in de Goede Week voor Pasen. De voorganger had twee jonge gedetineerden gevraagd om tijdens de kerkdienst het verhaal van Jezus' lijden mee voor te dragen. Ze hadden het gedaan, aarzelend en soms haperend. Na afloop werd er in kleine kring nagepraat. Hoe zij het gevonden hadden om hieraan mee te doen. Toen zei een van hen: “ik had nooit van Jezus gehoord, maar als ik Hem gekend had, had ik best zijn gabber willen zijn. Ik ben alleen bang dat ik aan het eind ook zijn Judas zou zijn geworden...”

Bezinnen in de Bajes

Het was eigenlijk een klein wonder. Bij de kerkdiensten in de Bijlmerbajes werden gedetineerden altijd begeleid door bewaarders, de lange gangen door en tot zelfs in de kapel. Maar op een dag deden de pastores een voorstel: een bezinningsdag. De kapel werd anders ingericht, iedere gedetineerde die wilde kon op eigen gelegenheid vanuit de toren er naar toe gaan. Geen kerkdiensten maar boeiende gesprekken. Dominees en aalmoezeniers, ouderen en jongeren raakten met elkaar in discussie over allerlei onderwerpen. Een schrijfbord in het midden met centraal het woord “God” kwam vol te staan met reacties in allerlei talen, zelfs in het Arabisch. Met vragen, die soms ver de diepte in gingen.

Wat lang bleef hangen, was de zin: “dios aprieta, pero no allora”, wat door een deelnemer vertaald werd als: “God grijpt je bij de keel maar Hij laat je niet stikken”.

Straf als verzoening

In een kleine gemeenschap keerde een dader na zijn straftijd terug. Met een bijzondere rite werd hij weer opgenomen in de samenleving: hij werd voor de ogen van allen weer gedoopt. Dat kon eigenlijk niet. Maar zo namen zij op zich om hem weer te aanvaarden en te helpen. En het hielp, het hielp ook zijn slachtoffer.

Wat zou het fantastisch zijn, als we zoiets zouden aandurven, als we elkaar zo de hand zouden reiken. Het zou de volledige vervulling zijn van dat woord van Jezus: “Ik was in de gevangenis, en jij hebt Mij bezocht”.

*Het is goed dat je je eigen gezicht niet kunt zien.
Maar het is jammer
dat je je eigen gezicht niet ziet als je glimlacht.*

*Als je je open en eerlijk in de spiegel bekijkt
dan zie je rimpels en plekjes
en knijp je een oogje dicht.*

*Als jezelf bekijkt als Gods spiegelbeeld
dan knijp je allebei je ogen dicht.*

*

*Ik heb niet gevraagd of ik geboren wilde worden.
Ik werd niet gevraagd of mijn gezicht me bevalt.
Ik kon niet eens mijn eigen voornaam uitzoeken.
50 jaar later draag ik dat alles nog steeds met me mee.*

uit: Petrus Ceelen, Jeden Tag Neu, Februar

3. MET OOG VOOR DADERS EN SLACHTOFFERS

3. MET OOG VOOR DADERS EN SLACHTOFFERS

LEO FIJEN

Waar zijn de slachtoffers?

Die vraag stel ik Gerard de Wit als ik al zijn gedachten nog eens nalees en me realiseer dat er heel veel wordt geschreven over de daders. Waar zijn de slachtoffers? Op een donderdagmiddag bel ik hem op dat ik in de buurt ben en zo langs kom om over de slachtoffers te praten. Tussen het telefoontje en mijn aankomst zit nog geen half uur. Maar Gerard de Wit zou Gerard de Wit niet heten als er bij mijn komst niet meteen een antwoord op tafel ligt, een heus A4-tje over daders en slachtoffers. Geef deze bevlogen man één woord en binnen een half uur ligt er een klein document. Geef deze priester één teken en binnen een mum van tijd ligt er een evenwichtige pastorale visie. Geef deze Amsterdammer één handvat en binnen de kortste keren is er een handleiding met veel meer antwoorden.

Altijd onderweg

Juist daarom is deze gedreven mens - met dank aan de Schepper en goede genetica - altijd onderweg. Ook al kan hij niet meer goed lopen, hij is op tocht, hij pelgrimeert door het leven, hij leeft van het verlangen, hij is onderweg om 94 jaar te worden. Er mag geen dag verprutst worden, er gaat geen uur voorbij of de computer doet zijn werk, er is geen hoekje in het fraterhuis of hij is er bereikbaar. Deze priester en aalmoezenier is een voorbeeld van levenszin en betekenisgeving: door je te uiten en door te schrijven geef je betekenis aan het leven, dat van jezelf en van anderen.

Hoe zit het dan met die slachtoffers? Nou, ook daar is Gerard de Wit onverbeterlijk, want als aalmoezenier in huizen van bewaring lees ik:

‘Soms zijn daders ook slachtoffers: als ze slechts de kleine vis zijn in een web en de grote dader ontbreekt, als hun straf veel te laat wordt vervuld en hun toekomst stuk gaat, als in hun voorgeschiedenis al de wortel van het falen ligt, als ze al veroordeeld zijn in de media, als ze hun baan, hun relatie en hun kinderen verliezen, als ze beproefd worden door hun geweten, als ze de weg kwijtraken in het rechtssysteem, als ze hun waardigheid verliezen.

Ik lees het en weet direct dat Gerard de Wit goed heeft nagedacht en geput heeft uit zijn eigen ervaringen. En juist daarom heeft hij ook oog voor de slachtoffers. Hij schrijft:

‘Slachtoffers zijn dat voor heel hun leven: als aan hun nood voorbij wordt gegaan, als in de media de wonden weer worden opengereten, maar ook als daders in niets laten zien wat ze aan wonden hebben aangericht. Pas daar begint de vergeving, beter gezegd: pas daar begint voor zowel dader als slachtoffer de verzoening. En die is pas mogelijk als daders de eerste stap zetten.’

Ik vertel over slachtoffers die levenslang hebben: omdat hun kinderen nooit meer terugkomen, omdat hun vader of moeder is vermoord, omdat hun leven kapot is voor altijd, omdat ze elke dag met het verlies geconfronteerd worden. Het komt niet zo vaak voor, maar deze aalmoezenier met een grote staat van dienst zwijgt en valt even stil.

Dan zegt hij:

‘Je spreekt namens God maar je weet bij God niet wat je soms moet zeggen.’ Misschien is dit wel het belangrijkste: dat je soms ook als aalmoezenier met lege handen staat en dat je de lege handen van slachtoffers niet kunt vullen; dat je te klein bent om te troosten in het grote drama van slachtoffers. Je kunt wel met de daders in gesprek gaan en bidden en hopen dat ze een ommekeer beleven. Want als dat gebeurt, is het de eerste stap naar de slachtoffers toe.

Leo Fijen

1979: GODSDIENSTLES OVER SCHULD

In 1979 verscheen van mijn hand de 5e editie van de serie “Levenstocht”, een godsdienstmethode voor leerlingen in het ULO. De eerste editie verscheen in 1966. Dankzij een werkgroep, ook vanuit Vlaanderen, konden vele nieuwe accenten worden aangebracht, waaronder een aantal discussielessen voor de 4e-jaars. Verschillende lessen zijn mede ontworpen door studenten van de katholieke Pedagogische Akademie in Beverwijk. Ook de les hieronder (gericht op 15/16 jarigen), is mede door hen voorbereid. Als illustratie was een krantenfoto toegevoegd met als onderschrift: “de veertienjarige Timothy voor zijn Turkse rechters”.

Dit is Les 14 in “Levenstocht” deel 4

„**Excuus vragen**” is een veelvuldige bezigheid.

„Sorry”, „pardon”, „neemt u me niet kwalijk” zijn gebruikswoorden geworden zoals „goede morgen” en „dag hoor”. Ze kunnen welgemeend zijn, maar ook vluchtig, haast automatisch worden uitgesproken. In eigenlijke zin gaat het om schuld bekennen en om vergeving vragen: er moet iets worden „goedgemaakt”, ook als het de ander „per ongeluk” is aangedaan.

Schuldgevoel

komt voort uit ons verantwoordelijkheidsbesef. We trachten er ons van te bevrijden, door de schuld te voldoen: door woorden, en daarnaast, afhankelijk van de zwaarte der schuld, door daden. Een klein geschenk, een geldelijke vergoeding, een vriendelijk ge-

baar, een aangeboden hulp, het zijn vormen van boete. Of er boete wordt gedaan is niet alleen afhankelijk van de vrije bereidheid van de schuldige mens. De gemeenschap treedt meestal op om een boete af te dwingen. Dat doet ze namens de gekwetste, maar ook voor zichzelf

Vergelding

is een gedachte die daarbij een grote rol speelt. Het lijkt een basisvoorwaarde voor het herstel van geschonden menselijke verhoudingen. Zelfs de leer over de verlossing door Jezus Christus spreekt over „Hij heeft de schuld van allen op zich genomen en uitgeboet”. Maar „Wiedergutmachung” kan ook verworden tot vendetta, tot wraak en represaille, tot escalatie van geweld. De richtlijn uit het Oude Testament: “(niet meer dan) oog om oog, tand om tand” werd door Christus vervangen door “draai hem ook de linkerwang toe” (Matteüs 5, 38-41). Helaas is dat niet kenmerkend geworden voor zijn volgelingen, al staat het in de grondwet van het christendom, de Bergrede.

Vergeving

is de bezegeling van hersteld vertrouwen. Het is het laatste antwoord op aangedaan onrecht. Vergeving is het antwoord op „schuld”, niet op „fout”: vergeving regelt niet de aansprakelijkheid, maar de menselijke verhoudingen. Daarom kan ons alleen vergeving geschonken worden door diegene die wij bewust gekwetst hebben.

Elke religie, ook het christendom, is zich er van bewust dat in het menselijk handelen nog een andere relatie tot uitdrukking komt: die van een mens, die leeft in afhankelijkheid van de wil en de bedoelingen van zijn Schepper. Daarom gaat iedere godsdienst ervan uit, dat een vrij begane misdaad niet alleen schuld tegenover de medemens, maar ook schuld tegenover God meebrengt. Die schuld, waarvan niemand vrij blijft, leidt tot een vraag aan Góð om vergeving. Dat gebeurt in het offer, in de belijdenis, in de wassing, in de boete, kortom: in al die daden die ons berouw kunnen symboliseren en uitdrukken tegenover een onbereikbare God.

“Ontvang de heilige Geest. Als je iemand zijn zonden vergeeft, zijn ze vergeven; als je ze niet vergeeft, zijn ze niet vergeven” (Joh. 20, 22-23). Dit zei Jezus tot zijn apostelen. Zijn woord is voor elke christen een antwoord van de kant van God. Het heeft geleid tot kerkelijke boete en vergeving in naam van Jezus Christus, waarvan boeteviering en biecht naast gebed om ontferming en de aflaat nu de bekende vormen zijn.

Er zijn verwerkingsvormen aan toegevoegd:

1. Wanneer wordt een menselijk tekort een persoonlijke schuld?
2. Kun je stellen dat verkeersfouten ook zonden zijn?
3. Acht je het juist of onjuist om te stellen
“Alle mensen zijn zondaars”? Waarom?
4. Kun je zeggen: “als ik meen dat het goed is, ga ik vrijuit”?

Later is aan deze les het volgende toegevoegd:

“De vraag naar de rechtvaardiging van de straf (of juister: van ons strafrechtelijk systeem, stelsel of bestel) kan niet voorbijgaan aan de volgende feitelijke gegevens:

1. Straf, in welke vorm ook toegepast, houdt altijd in de veroordeling van bepaald gedrag door een daartoe gemachtigd orgaan;
2. Een dader wordt alleen verantwoordelijk gesteld voor een door de wet omschreven verboden gedrag;
3. Straf brengt doorgaans met zich mee opsluiting of vrijheidsbeneming, danwel een vrijheidsbeperking in persoon of goederen.

Deze drie feitelijke gegevens voegen altijd leed toe, en doen van overheidswege leed ondergaan. Naar mijn mening is derhalve inherent aan elke vorm van straffen een zekere mate van vergelding. Met alle reserves ten aanzien van ‘ons Nederlands strafrechtelijk bestel’ komt ongetwijfeld aan de overheid de bevoegdheid toe - binnen haar opdracht, de rechtsorde te bevorderen en te handhaven ‘ieder het zijne te geven’, derhalve ook dit wel onderkende en omschreven leed toe te voegen.

Het doel van het straffen zal in het algemeen zijn: een ‘door de wet vastgesteld ongewenst gedrag’ af te keuren en te voorkomen (algemeen preventief) en bij de concrete dader herhaling te voorkomen (bijzonder preventief).

Mgr. Verheggen, hoofdaalmoezenier.

1980: HANDREIKING AAN VRIJWILLIGERS

In de tweede helft van de jaren zeventig kwam in de (katholieke) kerk steeds meer de vrijwilliger in beeld. Overal in het land vormden zich groepen mensen die belangstelling toonden voor bijbelstudie, liturgie, catechese, huisbezoek, spiritualiteit, missie- en ontwikkelingswerk enzovoort. Voor deze groepen richtte Gooi en Sticht in 1980 een periodiek op: “Handreiking voor vrijwilligers in het pastoraat”. Als redacteur voor de sectie “Kerk en Samenleving” heb ik een aantal bijdragen mogen leveren, in het bijzonder over het justitiepastoraat. Hierna volgen enkele artikelen uit deze “Handreiking”.

1982: VERGAARBAK VAN MISLUKKINGEN

Handreiking, Jrg. 3.

Langgestraften aan het woord

In augustus en september 1981 zond de NOS op vijf zondagavonden een reeks vraaggesprekken uit over gevangenis en vrijheidsstraf. Vier keer waren langgestraften en hun familieleden aan het woord; de vijfde maal waren een rechter, een officier van justitie, bewaarders en een psycholoog met elkaar in gesprek, terwijl een groep gedetineerden in Scheveningen meeluisterde en commentaar gaf: mensen die straffen hadden gekregen van langdurige aard, in gesprek met ... de belagers van hun vrijheid?

Er kwam veel aan de orde: dat allesbeheersende gemis aan vrijheid, ook als ‘de bajes’ in de ogen van sommigen eerder als een hotel betiteld zou moeten worden; en die anderen daarbuiten, gezinsleden, vrouw, kinderen: waartoe zij veroordeeld werden, die tijd zelf.. en daarna! Geen afgerond verhaal.

Natuurlijk kan nooit iemand eens en voorgoed alles uitschrijven wat met straf (of welk ander thema dan ook) te maken heeft. Tijden veranderen, zeden veranderen mee. Opvattingen wijzigen zich, dus zal ook de straf steeds opnieuw in discussie zijn. Hier volgen een aantal stukken uit krantenberichten en brochures die gedurende ruim tien jaar de aandacht hebben getrokken.

Vragen uit 1970

In 1970 trok ik met een aantal studenten van de Kweekschool in Beverwijk naar “de Koe-pel” in Haarlem: op bezoek, met een reeks vragen bij ons, tevoren door hen bijeen-gedacht en bijeen-geschreven.

Ze wisten duidelijk welke vragen bij hen speelden:

- *Hoe wordt de familie geestelijk opgevangen?*
- *Is er ruimte voor privé-hobby?*
- *Is er een bepaald verloop van een gevangenschap?*
- *Is er contact tussen justitie en de mensen die zij veroordeelde?*
- *Hoe is de leefwijze van gevangenen; is het weekend anders?*
- *Wat moet men in de gevangenis aan met de seksualiteit van de mens?*
- *Hoe staat men tegenover studeren, muziek, post (censuur)?*
- *Wat ziet u als de zin van het gevangeniswezen?*
- *Kun je zeggen dat rechtvaardige straffen mogelijk zijn?*
- *Hoe lange straf acht u (nog) zinvol?*

- *Hoe is de psychologische nabehandeling; is er veel recidivisme?*
- *Hoe kunnen enkele mensen beslissen over het lot van een persoon?*
- *Hoe is de verhouding bewaker-gevangene?*
- *Hoe lost men de specifieke problemen van de gehuwde gevangenen op (opvang van het gezin, relatie man-vrouw en kinderen)?*

De antwoorden van de directie

Een student noteerde: “Mensen komen alleen in “voorlopige hechtenis” als ze verdacht worden van een strafbaar feit waarop de straf meer dan vier jaar kan zijn. Dat gaat in 75% van de gevallen om vermogensdelicten (rond geld en bezit) zijn, maar er waren daarnaast ook seksuele delicten en geweldsmisdrijven, en er zaten zelfs nog drie mensen in Breda wegens politieke delicten uit de tweede wereldoorlog“.

Een ander: “De motieven waarom straffen gegeven worden zijn: ‘generale preventie’ (een algemene waarschuwing) naast ‘speciale preventie’ (waarschuwing voor déze persoon); daarnaast ‘vergelding’, ‘maatschappelijke beveiliging’ (social defence) en ten slotte ook een verbeteringsgedachte: misschien leert hij het daardoor af..”

Ook werd besproken dat steeds weer ergens de roep om de doodstraf onder mensen gehoord wordt. Men ziet die als generale preventie, maar het helpt niet.

Doodstraf appelleert aan wraakdrift, en aan niets anders. En op de vraag, of gevangenisstraf zin heeft werd uitgelegd dat die wel betekenis heeft als vergelding, en ook enigszins als social defence, maar dat ze als middel tot verbetering helaas weinig effect heeft: de recidive is groot, vooral als iemand al eerder gevangen heeft gezeten.

Elf jaar later

In 1981, bij mijn aantreden als justitiepastor, zijn de vragen nog niet verdwenen. In Huizen van Bewaring liggen vele dingen intussen anders, en ze worden ook anders aangepakt. De inmiddels gangbare opzet wordt door de een verguisd, door de ander geprezen. Maar ook hier zijn mensen die hun vrijheid verloren hebben. En ook nu gaat een justitiepastor met dezelfde vragen op pad. Waarom...? Hoe staat het met ...? Wat is de zin van ...?

In het Huis van Bewaring ‘De Weg’, onderdeel van het grote complex van de “Penitentiaire inrichting Over-Amstel”, in de volksmond “de Bijlmerbajes” gedoopt, werd terdege nagedacht over dit werk. Ook werd al snel duidelijk, hoeveel vragen een dergelijke pastoraat oproept bij anderen. Het zijn vragen naar principes en praktijk, verhalen van zeer gevarieerde kleur en inhoud, over mensen en handelingen, over maatschappij en individu...

Een vergaarbak

Het gevangeniswezen is een merkwaardig element in een gemeenschap van mensen. Iedere mens leeft maar één keer. Blijkbaar leeft overal waar mensen wonen de overtuiging, dat het zinnig kan zijn, om medemensen een tijdje hun vrijheid af te nemen, een stukje weg te nemen van dat eenmalige leven, namelijk hun vrijheid van bewegen en hun vrijheid van handelen. We binden hen vast, en sluiten hen op. Zo is de gevangenis geboren.

Zou de eerste gevangenis een uitvinding zijn geweest van een nobel en wijs bestuurder, bedacht om iemand snel tot betere gedachten en een betere leefwijze te brengen? Of is de eerste gevangenis een instrument geweest in handen van een wreedaardig tiran, bedacht om ieder te knevelen en zó klein te maken, dat hij zich voortaan zou schikken in zijn lot, en zijn leven voortaan zou leiden en dragen in afhankelijkheid van zijn overheerser?

In de loop van de tijd zijn er veel straffen bedacht. In iedere soort van afhankelijkheid meent de meerdere wel, dat hij middelen ter beschikking moet hebben om de mindere naar zijn hand te zetten. En veelal aanvaardt die ander, die mindere, dat ook. Omdat zij samen een gevoel hebben voor wat eigenlijk buiten de spelregels omgaat; omdat after all dat wat geëist werd, nog niet zó onredelijk was. Maar soms kweken straffen verzet, breken ze elke relatie af, vervreemden ze de mens, worden ze onheilspellend in plaats van helend. Er zijn vele straffen bedacht. Maar de gevangenis is er steeds een onderdeel van gebleven. Je kunt er nu zelfs een normaal geaccepteerde baan in vinden...

Een vergaarbak vol vragen

Op een dag kwamen theologie-studenten van de K.T.H.A., de “Katholieke theologische hogeschool te Amsterdam” naar de bajes. In het kader van hun studie moest de groep zich oriënteren in diverse vormen van pastoraat. Niet alleen de dorpsparochie vergelijken met het grotestads-werk, maar kennismaken met het werk van een pastor in een ziekenhuis, in een psychiatrische inrichting, in een jeugdcentrum, en in een gevangenis.

Jonge mensen, die onwennig binnenkomen, en die voelbaar reageren als de glazen deur elektronisch achter hen in het slot valt; die lichtelijk verbijsterd de vierhonderd meter lange centrale gang uitkijken welke in de Bijlmerbajes zes huizen van bewaring binnendoor met elkaar verbindt; die plotseling aan den lijve ondervinden, dat “Big brother is watching you” allang in werkelijkheid bestaat, want videocamera’s blijken je zó te kunnen volgen dat een deur open springt nog vóór je je via een belknop gemeld hebt; die rondkijken van de ene kant naar de andere, omhoog turen langs de gladde wanden van de torens, op de ‘luchtplaats’ gedetineerden driftig zien rondlopen of rustig in de zon zien zitten, en dan plotseling vol afschuw kijken naar letterlijk messcherp prikkeldraad, gereed om op ieder toe te slaan die zich over de ‘tijdelijk aangebrachte’ afrastering zou wagen; die even later via de toegangssluis rustig bijeen zitten in je kantoortje, om dan de vragen bijeen te rapen en te ordenen, die zij bij zich hadden of die onderweg zijn opgekomen. Een vreemde mengeling van dreiging en rust, van spanning en gewoonheid. Waar ben je in terecht gekomen?

Een vergaarbak van mensen

Een huis van bewaring bevat mensen uit alle windstreken. Men spreekt er Spaans, Frans, Duits, Engels, Surinaams, Turks, Arabisch, ook Nederlands. Honderd twintig mannen zitten er verdeeld over vijf paviljoens. Waar mogelijk is er wat rekening gehouden met taalproblemen; maar dat kan niet altijd. Ieder heeft een eigen cel, met eigen toilet en wasgelegenheid, keurig apart. Twee radioprogramma's vanuit de muur, een intercom boven de deur. Als het lampje brandt, word je opgeroepen en kunnen ze je horen, anders niet. Een bed, een tafel en stoel, een prikbord, doorgaans vol behangen als een perfecte collage, maar vaak wat eenzijdig van beeldvorming: vol van hét grote gemis naast de vrijheid: de vrouw. Een kastje met wat boter, frisdrank, wat chips. Het blijft een cel. Of is het toch een kamer, zoals op sommige invulbriefjes staat?

Het is een "Huis van Bewaring", geen gevangenis. Mensen zijn in verzekerde bewaring, zoals dat heet. In voorlopige hechtenis. Preventief. Nog niet 'afgestraft', nog steeds 'verdachte'. Standaard-uitdrukkingen! 'Er kunnen hem geen andere verplichtingen worden opgelegd dan die welke nodig zijn in het belang van het onderzoek in zijn zaak, of die voortvloeien uit de eisen van veiligheid van de instelling'. Als hij zelf wil en er plaats is op de werkzaal, kan hij halve dagen werken, en zo een zakcent verdienen. De andere helft van de dag is hij op zijn kamer/cel, tenzij hij kan deelnemen aan bepaalde activiteiten, gespreksgroepen, een uurtje vrije expressie, wat sport, in de zaal of buiten.

En verder kan je lezen: boeken uit de bibliotheek, tijdschrift, krant als je die betalen kunt. 's Avonds kun je anderhalf uur je cel uit, TV kijken, tafeltennis, een potje biljarten.

Je ziet dan elf lotgenoten, meer niet. Recreatie van half zeven tot acht; of van acht tot half tien. Er past geen enkel TV-programma in. In de gevangenis zal het beter zijn dan hier...

Strakke regels, een kleine wereld. Overal ligt een aanleiding om uit de band te springen, elke mens loopt hier immers met een gestapelde last. Het regime reageert snel, maar heeft weinig middelen. Er zijn maar enkele rechten over om te ontnemen. Een paar dagen niet deelnemen aan sport, aan recreatie, aan arbeid. Een paar dagen niet van cel af. Enkele dagen strafcel. Of, als het al te problematisch wordt: overplaatsing, aantekening op je strafblad. Dat kán heel wat betekenen als er straks bepaald moet worden, in wát voor gevangenis je je verdere straf moet uitzitten.

De bewaarder doet vriendelijk, hij wil je volgens de opzet van het huis “bejegenen”.

Straks moet hij je wel insluiten; en na zijn werktijd gaat hij naar huis, hij wel.

De taak van een Justitiepastor

Wat doet een pastor in een huis van bewaring? Waarschijnlijk hebben de studenten hun vraag niet geheel beantwoord gekregen. Eén pastor zal daar ook onvoldoende antwoord op kunnen geven. Daarvoor verschillen de omstandigheden te sterk, en zijn bovendien de eigen (on)mogelijkheden van die ene pastor teveel in het geding. Want misschien neemt hij nergens zozeer zichzelf mee als hier.

Het is nabij pastoraat, van mens tot mens. Maar daarom voel je hier ook zo snel je eigen eenzijdigheden, voel je je betrappt op je tekorten, en weet je je feilloos doorgelicht op (de

oprechtheid van) je bedoelingen. Misschien voel je nog wel het meest je onmacht, de (te) kleine marge die je ter beschikking staat om iets te doen dat zoden aan de dijk van hun leven zet. Natuurlijk, je kunt met hen praten, daar ben je voor. En er is veel te praten. Niet eens zozeer over het delict waarvan ze verdacht worden. Veel meer over thuis, over vrouw en kinderen. Over de baan die wel weg zal zijn, over het bedrijfje dat stil ligt. Over vrienden die trouw blijven en vrienden die wegblijven. Over de spanningen buiten en de spanningen binnen. Over de sfeer op het paviljoen en over de onrust in henzelf. De onzekerheid, maanden lang.

Het niets doen, het wachten, het niet weten waar je aan toe bent. De onmogelijkheid thuis bij te springen, iets te regelen, iets op te vangen. De vrees dat het niet goed zal gaan, dat je uit elkaar dreigt te groeien, de vervreemding van je kinderen. De poging om schorsing te krijgen, éven eruit, de afwijzing 'na ingewonnen advies', zonder dat vermeld wordt wie dat advies dan heeft gegeven. De vrees dat je jezelf in die onzekerheid vergaloppeert; de man die vrijwillig plaatsing vraagt in een strafcel om, niet gehoord door anderen, spanning af te reageren, het zo nodig uit te kunnen schreeuwen tegen jezelf en iedereen.

Een groepsgesprek

Je hebt ook de groepsgesprekken. Daar kun je vragen wat breder aan de orde stellen. Je hebt een onderwerp achter de hand, maar soms komen de vragen heel anders over je heen. Het gesprek kan heen en weer gaan met een vurigheid die je een 'kick' geeft, maar kan ook wegebben en krachteloos blijven, ogenschijnlijk zonder enig nut. Je kunt verzeild raken in een heftig dispuut, maar ook verward raken in een spraakverwarring als

in Babylon. Soms moet je van taal naar taal verspringen en een internationaal overleg op gang brengen, en soms zitten mensen daar verloren en zonder iets te verstaan een uur op een kopje koffie. Met hun gedachten elders. Of nergens.

De viering

Daar is de eucharistieviering, zaterdagavond of zondagmorgen. Ook hier staat de taalbarrière voelbaar tussen de mensen in. Niet ieder komt uit pure devotie. Je bent een keer extra ‘achter de deur vandaan’, je ziet anderen, er kan een koor zijn, mensen van buiten, vrouwen. De pastor staat te zweten, hij moet zijn aandacht over zoveel tegelijk verdelen. Hij wil vieren, gewoon doen, kerk-zijn, kerk-wij-samen vormen. Maar er zijn zoveel belemmeringen; het lijkt of de viering in golven verloopt, van goede aandacht naar totale afwezigheid en terug. En de viering moet in het tijdschema passen, anders loopt het verdere programma van de inrichting in de war. En dan schrijf je in het rapportageschrift: Goede viering, af en toe wat onrustig. Uitstekend koor. Na afloop van de eerste dienst ontbrak er een kaars. Had iemand behoefte aan wat meer sfeer in zijn cel?

Een vergaarbak van delicten

‘Hebben al die boeven nou kettingen om?’, vraagt een argeloos kind aan de pastor. En je merkt plotseling, dat je je tweer gaat stellen. Dat je niet alleen dat beeld van kettingen en sleutels, van boeien en tralies wilt weghalen, maar dat je struikelt over dat woord ‘boeven’. Al zijn het dan woorden van een kind. Maar ze leren het van de groten die spreken van ‘eigen schuld’ en ‘ze wisten het van tevoren’. Je hoort in die vraag van het kind het woord ‘crimineel’ van de ouders meeklinken.

En je gaat aarzelen, welk woord je zelf zou willen gebruiken; maar je kunt geen woord vinden dat past.

Hoe moet je de mensen die hier zitten eigenlijk aanduiden? In een bijdrage in de “Handreiking voor Vrijwilligers in het Pastoraat” over dit onderwerp maken citaten uit 1970 (zie bladzijde 20) duidelijk, dat een handeling eigenlijk alleen overtreding of misdrijf wordt, als dat in een wet zo is vastgelegd, als we zoiets strafbaar stéllen. Wij, de gemeenschap, bij monde van de volksvertegenwoordiging, de wetgevers. En zo zitten hier de mensen samen, omdat wij hun handelingen bij de wet veroordelen, afwijzen. En daarom zie ik hier mensen, verdacht van moord of inbraak, van oplichting of overval. Ik zie hier mensen die door verslaving veel méér geld nodig hadden dan zij konden verdienen of via bijstandsregelingen kregen uitgekeerd. Ze hebben auto’s opengebroken, zijn woningen binnen geslopen, hebben een handtasje weggerukt.

Ik zie ook vreemdelingen, illegaal in ons land, wachtend op de vaststelling van hun identiteit, om vervolgens het land uitgezet te worden, terug-gewezen naar elders, naar nergens soms. Omdat we geen ruimte hebben voor iedereen. Conform de richtlijnen van de Vreemdelingenwet zijn zij ingesloten, ook al is er verder geen strafbaar feit geconstateerd. Misschien hebben ze weken in een politiecel gezeten voordat ze hier kwamen. Dan lijkt het huis van bewaring plotseling een hotel, en hun cel een comfortabele huurkamer. Totdat het papier binnenkomt. Dan zijn ze even plotseling weer weg als ze binnenkwamen. Je kunt hen niet achterna. Deze mensen zitten er. Anderen niet. Want wat zij deden is niet strafbaar gesteld...

Help je als pastor?

Je hoort als pastor niet alles. Je vraagt ook niet naar alles. Maar je leert wel over thuis. Over het gezin. Over dreigende, sarcastische, onmenselijke telefoontjes, die nacht na nacht zijn vrouw uit de slaap houden, telefoontjes van braaf oppassende medemensen, die anoniem hun gal spugen, het gezin in de houdgreep nemen. “Wij zitten hier vast, maar het gezin wordt dubbel gestraft” klinkt het steeds opnieuw. En je leest van statistieken, dat zeventig procent van de huwelijken breekt als de straf langer dan twee jaar duurt. Je hoort van mensen die verhuizen, nee, vluchten naar elders; van mensen die opnieuw willen beginnen en geen kans krijgen, én van mensen die pas in de bajes dóór kregen wáár ze bij hun delict in de fout gingen, en die hun plannetje straks beter zullen opzetten...

Je ziet spijt groeien bij de een, en verbittering bij de ander. Mensen die struikelen over elkaar, over zichzelf, over hun mislukking en over de maatschappij. En je gaat ontdekken, dat in dat hele gevangenisgebeuren, vanaf het moment van het delict tot het ogenblik dat iemand weer zal terugkeren in de maatschappij, er misschien, waarschijnlijk, wel haast zeker, maar één zin-volle periode in de straf-beleving zal zijn. Eén fase waarin je van binnen voelt wat er fout was, waarin je werkelijk een andere kant op kunt en waarschijnlijk ook wilt. Als dat besef verdwijnt wordt vrijwel iedere straf doelloos, roept ze meer verzet op dan berusting of aanvaarding. Als het langer duurt, verandert straf niet zelden in haar tegendeel, wordt ze een argument om juist niet op te houden, niet te veranderen, maar alleen slimmer te worden tegenover de maatschappij...

Misschien dat je dáárom als pastor toch van belang kunt zijn. Omdat je ook in die maatschappij staat. Misschien zelfs, omdat je ook een gedachte kunt doorgeven. Aan u bijvoorbeeld, als vrijwilliger in dat zelfde pastoraat, waar dan ook uitgeoefend.

1982: TUSSEN SCHULD EN BOETE

Een tweede artikel van mijn hand uit de “Handreiking voor vrijwilligers in het pastoraat” jrg 3, 1982, eveneens geschreven vanuit de praktijk in de Bijlmerbajes.

Schuld en boete is een beroemde titel. Het verhaal van Dostojewski zou ik nauwelijks meer kunnen navertellen. Maar het thema weeft zich door het levensverhaal van bijna iedereen heen, op velerlei wijzen. Ik probeer in onderstaand artikel enige facetten ervan wat nader te ontleden. De weegschaal testen.

Iemand recht doen is een wonderlijke taak. We hebben spreekwoorden en gezegden in overvloed om dat te illustreren. Die gaan van “De een z’n dood is de ander z’n brood” tot en met de onthutsende wijsheid “Het hoogste recht is het grootste onrecht”. We kennen het beeld van de geblinddoekte maagd met de weegschaal. Met gesloten ogen moet zij zien of de weegschaal in evenwicht is. Het beeld is helder, maar geeft tegelijk de moeilijkheid aan. Want wat wordt tegen wat afgewogen? Zijn dat bedoeling en gevolg van de misdaad? Individu en gemeenschap? Schuld en boete? Misdaad en straf?

In 1981 zond de Duitse televisie een film uit, opgenomen in een gevangenis. In die film hadden gedetineerden de rechtszaak van één van hen volledig nagespeeld. Het opmerkelijkst was de verzuchting van één van hen na afloop: ‘Wat is het moeilijk om te weten te komen wat er werkelijk is gebeurd’. En dat is pas het begin van de afweging. Dan heb je nog maar de ene helft, de ene schaal in handen. Hoe breng je die in evenwicht? Wat leg je aan de andere kant? Iedere mens heeft zo zijn momenten waarop hij spontaan en direct reageert, en zijn recht zoekt wanneer hem onrecht wordt aangedaan. Niet alleen op sportvelden is het onderscheid tussen afweer, verdediging en aanval moeilijk te maken. De reflex waarmee we ons verzetten, kan gevoed worden door een drift van woede, die ons lik op stuk doet geven.

Oog om Oog

Hoe moeilijk het is om daarbij het evenwicht in het oog te houden, blijkt al uit de oude bijbelse rechtsregel “Oog om oog, tand om tand”, die mensen oproept, maat te houden in hun reacties. Die regel is geen toppunt van wreedheid, maar een poging om te voorkomen dat het onderlinge geweld in een spiraal terechtkomt. Ga niet verder, sla niet harder dan degene die u zoiets heeft aangedaan.

Aan christenen is al heel vaak verweten, dat ze wel het woord van Jezus prediken, maar in de praktijk doorgaans niet in staat zijn om in te gaan op Jezus’ aansporing, om zelf nóg humaner te worden. Zijn oproep - *Ik zeg u, geen weerstand te bieden aan het onrecht. Als men u op de rechterwang slaat, keer hem ook de linker toe* - vraagt veel meer zachtmoedigheid en zelfbeheersing dan heel wat eerlijk gemotiveerde christenen kunnen opbrengen. En als we het al kunnen opbrengen... wie wil graag het risico lopen dat die ander met

een lachend gezicht misbruik maakt van onze goed(ig)heid? We zijn immers wel goed, maar niet gek?

In de rechtsstaat van vandaag zijn in regels en wetten lijnen getrokken, en een rechtszitting verloopt als in een spelvorm, waarin alle spelers een rol vervullen waaraan ze zich te houden hebben. In een rechtszitting moet men feiten trachten te achterhalen, én proberen die feiten te interpreteren. Alleen dán kan gezocht worden naar een antwoord dat inderdaad reageert op wat er gebeurd is, en dat werkelijk reageert op de dader. Alleen dán ook kan het naar de dader een reactie zijn namens het slachtoffer én namens de gemeenschap.

*1986 stand op meeting van de 8 mei beweging.
Wie het luikje opent ziet zichzelf in de spiegel*

In-tussen

Voelt u ook vaak de spanning tussen de twee gemeenschappen waarvan u lid bent: de staat (of: de maatschappij) aan de ene kant en de kerk aan de andere? In de maatschappij zijn alle machten en taken verdeeld. Alles wat er tussen mensen gebeurt, ligt vervat in opdrachten, contracten, afspraken. Ieder heeft zijn eigen plaats, rol, en plichten. Daartegenover staat de kerk, die ook allerlei taken en rollen heeft, maar die zou willen dat haar leden dat hele staatsgebeuren kritisch volgen, en zich in hun gedrag daar zo nodig haaks tegenover op te stellen. Ik denk, dat niet alleen een pastor in een huis van bewaring of gevangenis iets moet opvangen van de spanning tussen leven en leer, tussen algemeen belang en individuele vrijheid, tussen ik en jij. Nee, het raakt ons allemaal. Want over wat hoort en niet hoort, over ethiek en moraal wordt in de kerken heel wat gezegd en aanhoord.

Als we het voorbeeld van Jezus serieus nemen, groeit de vraag wat de visie van de christen is. In die visie moeten we niet alleen denken aan de dader en het slachtoffer, maar ook aan de wetgever, de opsporingsambtenaar en de rechterlijke macht. Stel dat de officier van justitie een steek laat vallen, of de advocaat nét even niet attent was, als de rechter dat ene facet al te zwaar laat wegen, of als de media zich allang van de feiten meester hebben gemaakt en hun oordeel al hebben geveld? Heb je dan als christen niets te zeggen? Ik bedoel niet het verkondigen van leerstellingen, maar wordt er dan geen reactie van je gevraagd als gelovige mens?

Ik weet het: in Nederland wordt over het algemeen mild gestraft, althans in vergelijking met veel andere landen. Hoewel de eisen op dit moment harder, en de straffen duidelijk hoger worden, wordt ons land soms laksheid verweten, een teveel aan begrip voor dader en omstandigheden, een te geringe aandacht voor preventie en afschrikking. Toch leg ik u de vraag voor: Als we de verschillende facetten van straf bezien: wat heeft die voor effect op de dader, het slachtoffer en de gemeenschap?

Straf als afschrikking

Bij ons komt iemand bij een eerste overtreding vaak niet eens aan een proces toe. In het belang van zijn toekomst wordt de zaak zo mogelijk geseponeerd. Pas als hij voor een tweede of derde maal met justitie in aanraking komt, wordt er dieper gespit. En pas veel later kun je met hem in een cel gaan praten over wat hij zich nu van zijn toekomst voorstelt. Misschien heeft hij dan al niet eens meer veel perspectief. Of misschien hoopt hij juist, dat het hem nu eindelijk gelukken zal, een werkelijk goede zet te doen op het schaakspel van het leven...

Tijdens een groepsgesprek in de Bijlmerbajes met gedetineerden deed een Engelse jongen een opvallende uitspraak. We spraken over een jongen van zeventien jaar, die een oude dame haar handtasje had ontruikt, omdat hij geld nodig had voor zijn hobby: disco en platen. Terwijl iedereen het vanzelfsprekend vond dat deze jongen slechts voorwaardelijk gestraft zou worden - het was de eerste keer dat hij gepakt werd, en hij zat in zijn laatste schooljaar - pleitte de Engelsman voor een korte maar hevige kennismaking met de gevangenis: die jongen, vond hij, had juist een schok-effect nodig als afschrikking.

De gemeenschap, de maatschappij, wij samen denken in elk geval dat die afschrikking hard nodig is. De criminaliteit neemt immers toe. Vooral jongeren zou je weg willen houden van die weg. Je zou willen voorkomen dat zij zich daar een gemakkelijk ideaal gaan zoeken. Misschien is het wel de voornaamste reden waarom de maatschappij zich opwerpt als straffende instantie: de hoop dat het helpt, zo niet bij deze, dan toch bij de anderen. Zo hoopt men dat anderen het voorbeeld niet zullen overnemen.

Maar rapporten en statistieken maken korte metten met deze hoop. Het helpt vrijwel niet! De benadeelde, het slachtoffer, heeft - naar ik vermoed - zelf weinig behoefte aan afschrikking. Slechts in uitzonderlijke gevallen loopt hij het risico, bij herhaling het slachtoffer te worden van dezelfde dader. Hij heeft andere redenen om een straf te eisen. Hij wil straf als wraak, oog om oog, tand om tand.

Die uitspraak, vaak gezien als de basis van het joodse recht-in-eigen-hand, kan met vele voorbeelden worden uitgebreid. Het is de eis tot herstel van wat is misdreven. Dat herstel is vaak alleen te vinden door de ander aan te doen wat men zelf heeft ondervonden. En toch: weggenomen geld of sieraden kan men teruggeven, misschien met wat rente of toeslag voor de schrik. Maar als het om andere zaken gaat, als men geweld heeft ondervonden, als die ander letterlijk of figuurlijk diepe wonden heeft geslagen, eisen we dat hij zal voelen wat hij in ons heeft teweeggebracht. Dan zouden we zelf willen terugslaan, en dus verwachten we van de staat - die ons dat 'eigen recht' uit handen heeft genomen - dat zij optreedt als wrekende gerechtigheid.

“De gemeenschap” zijn wij allemaal samen. Maar die gemeenschap is ook de overheid, het gezag. Wat de gemeenschap wil, kun je lezen uit de verzamelde reacties van de kranten, maar is ook te beluisteren in de beslissingen van rechters. Dat is lang niet altijd hetzelfde, gelukkig, ook al spreekt de rechter in naam van het volk. Als de kranten om wraak roepen, hoeft de rechter nog niet van wraakgevoelens uit te gaan. Maar hij moet wel zoeken naar een passend antwoord op de (mis)daad. Hij moet vereffenen. Zijn ‘boete’ moet opwegen tegen het vergrijp, het in zekere zin teniet doen, voorzover als het ons allen gekwetst heeft.

We moeten toegeven: in dit opzicht werkt straf beter naar de mate waarin ze meer tot de verbeelding van de mensen spreekt, misschien zelfs naar de mate waarin ze harder aankomt. Dan ebt onze verontwaardiging weg, dan verslapt onze aandacht, ook voor wat er verder gebeurt. De rest is een zaak van de dader zelf. Hij moet erdoorheen. En wat dat betekent, onttrekt zich aan onze waarneming.

Hoe kan het ook anders.

De wraak komt hard aan bij de dader. Natuurlijk kennen we gevallen waarin de straf wordt aanvaard als een tevoren berekend risico, misschien zelfs als een soort betaling-in-natura, waarna er ook een vanzelfsprekendheid ontstaat, dat wat indertijd met de daad gewonnen werd, na afloop van de straf tot een soort rechtmatig eigendom zou zijn geworden. Maar in andere gevallen vreet de straf aan het leven van de dader zelf. Het verlies aan vrijheid is hard, maar het verlies aan toekomst is harder. Het gemis aan contact met het gezin is erg, maar dat je huwelijk, je huis, je bedrijf op springen komt te staan,

is veel ingrijpender. Dat je je baan verliest, kan een ramp zijn. Dat je in de toekomst een normaal leven wel vergeten kunt, maakt de één hard en onverschillig, terwijl het de ander naar de keel vliegt.

Straf als opvoeding

Er is in ons land een stichting met een merkwaardige naam. Ze noemt zich 'Artikel 26' (deze stichting bestaat niet meer. GdW) Daarmee verwijst ze naar artikel 26 van de Beginselenwet gevangeniswezen van 1951. In dat artikel staat: "Met handhaving van het karakter van de straf of de maatregel wordt hun tenuitvoerlegging mede dienstbaar gemaakt aan de voorbereiding van de terugkeer der gedetineerden in het maatschappelijk leven". Daarmee is een van de idealistische gedachten die schuilgaan achter ons strafrecht weergegeven. We willen opvoeden, verbeteren, iemands kijk op maatschappij en toekomst vernieuwen. We willen gedetineerden helpen, een goede, eerlijke en erkende plaats te vinden in de maatschappij. Maar dat is vaak een illusie. Als mensen verharderen in hun straftijd, hoe kun je hen dan tegelijkertijd tot zachtere gevoelens brengen? Als hun contact met de wereld buiten verschaalt tot een gecensureerde brief, een gecontroleerd bezoek, een telefoontje bij de gratie van een hulpverlener? Hoe kun je in zo'n situatie een perspectief openen naar een betere verstandhouding? Het is eigenlijk wonderlijk, dat het toch nog vaak lukt, dat niet alleen een pastor of maatschappelijk werker, maar ook een bewaarder of gestichtswacht herkend wordt als mens, dat hun hulp aanvaard wordt, en dat die hulp helpt.

Misschien zou het een slachtoffer voldoening geven, als hij zoiets hoorde: dat soms mensen door de straf iets gaan verstaan van de echte bedoelingen van het leven, dat in hen de hoop gaat groeien dat ook voor hen uiteindelijk een goede toekomst is weggelegd. Maar het probleem is, dat de gemeenschap niet mee-opgevoed wordt. Als de straf afgelopen is, als de 'opvoeding' ten einde loopt, keert de dader vaak alleen en kwetsbaar in de maatschappij terug. En dan is die maatschappij vaak harder dan hij indertijd zelf ooit heeft willen zijn.

*We kunnen het kind niet kind laten zijn.
We kunnen de ander niet anders laten zijn.
We kunnen God niet God laten zijn.
We maken Hem daarom maar tot óns evenbeeld.*

*

*We noemen hem Heer
maar zo noemt iedere man zich.*

*We noemen hem Vader
maar dat is bijna iedere man.*

*We noemen hem God,
maar daar hebben we er veel van
bijna even veel als mensen.*

*

*Alleen die zelf geleden heeft
kan met anderen mee lijden.
Wie zelf niet geleden heeft
kan met anderen alleen medelijden hebben.*

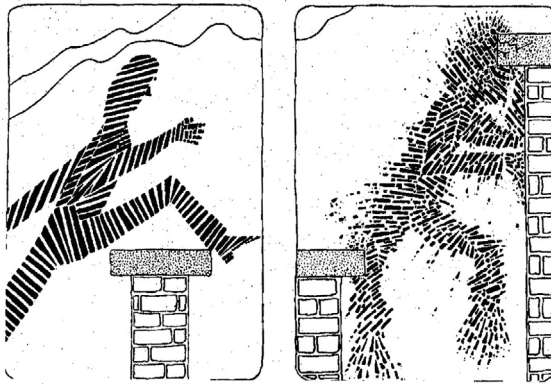
uit: Petrus Ceelen, Jeden Tag Neu, Marz-April

4. RUIMTE EN VERBINDING, DAAR ZET JUSTITIEPASTOR OP IN

4. RUIMTE EN VERBINDING, DAAR ZET JUSTITIEPASTOR OP IN

Leo Fijen

Op de cover van dit boekje staat een tekening, ooit een geschenk van een gedetineerde aan Gerard de Wit. Deze herder van mensen heeft die schets altijd bewaard omdat er zoveel gezegd wordt. Over muren. In de tijd van detentie, of dat nu een gevangenis is ergens in het land of de Bijlmerbajes in Amsterdam. Die muren zijn er altijd en rekenen ook af met die hardnekkige fabels alsof de gevangenis een veredeld hotel zou zijn. Dat is het niet, nooit geweest ook, laat Gerard de Wit weten. Want de vrijheid om te gaan en staan waar je wilt is weg, de verbinding met je naasten is verbroken, de ruimte om te leven en om je verhaal te vertellen is er ook heel vaak niet. Hoe haal je dan adem, waar leef je dan van? Daar gaan de pijnlijkste gesprekken van de justitiepastor met de mensen in hun cel over. Want als ze vrij komen, is er die tweede muur. Die zie je ook op de tekening op de kaft. Het is de muur die niet letterlijk bestaat maar in het verkeer tussen mensen huizenhoog is. Het is de muur van argwaan, van dakloosheid, van uitzichtloosheid zonder baan en geld, van verbroken relaties, van eenzaamheid. Het is de muur die iedere ex-gevangene tegenkomt. Tegenwoordig is daar Exodus, zijn er instituties die ex-gedetineerden meer nabij zijn. Maar die muur blijft huizenhoog, de

kans op terugval is levensgroot. Het is een muur waar veel ex-gevangenen te pletter tegen lopen.

Gerard de Wit heeft die tekening als een relikwie bewaard omdat de lijnen zoveel zeggen. Over het gebrek aan ruimte. Zijn werk als beginnend justitiepastor richtte zich daarop: om in de gesprekken, vaak in de cel, het vertrouwen te winnen en zo ruimte te scheppen zodat gedetineerden hun verhaal en hun zorgen durven vertellen. Die ruimte is er omdat bij een pater of een dominee woorden veilig zijn en nooit gerapporteerd zullen worden. Die ruimte is van levensbelang.

Zo vertelt Gerard de Wit het verhaal van een man die kapot ging omdat hij al een paar jaar zijn zoontje niet had gezien of gehoord. Daarop belde Gerard de Wit zelf met zijn vrouw. Daarna gaf hij zijn telefoon aan de man, die naar zijn zoontje vroeg. Die kwam aan de telefoon, maar was zo zenuwachtig en gespannen dat hij in zijn broek plaste. Het verhaal van een kleine jongen die toen hij eindelijk de stem van zijn vader hoorde, van spanning ook zijn stem verloor. Daar gaat het om: verbondenheid die geboren wordt in ruimte, ondanks de muren, ondanks de fouten die gedetineerden hebben gemaakt. De voormalige hoofdaalmoezenier van justitie spreekt in dat verband niet van criminelen maar van mensen die criminele dingen hebben gedaan. Het gaat altijd om mensen, benadrukt hij.

Dan vertelt hij zittend op zijn stoel in het kloosterbejaardenoord een verhaal over een jonge gedetineerde die na een overval een auto wilde kapen en daarbij de bestuurder de dood injoeg. Dat had hij nooit gewild, hij verlamde en gaf zich over. Pastor de Wit zag zijn worsteling, luisterde naar zijn dilemma's. Het kwaad kon niet meer ongedaan worden

gemaakt. Die muur zou er altijd blijven, schuld aan de dood van je naaste. Hoe kun je dan verder leven in een “Huis van Bewaring”? Want daar was hij toen, nog in afwachting van de rechtszaak. Uiteindelijk stelde Gerard voor om de weduwe en haar kinderen een brief te schrijven. Dat deed hij, aarzelend, met pijn. En Gerard is die brief zelf gaan brengen. De oudste zoon ging die lezen en raadde zijn moeder aan om toch de brief ter hand te nemen. Dat deed ze. Daarna vroeg ze de pastor om de jongen te vertellen dat zij het nooit meer kon vergeten en niet kon vergeven, maar wel de brief had aanvaard. Alleen dat al gaf ruimte in hun hart om in de cel de rechtszaak af te wachten. Ruimte en verbinding. Want als er ruimte kan er ook weer verbinding zijn met je eigen hart. Die muur was in elk geval overwonnen. (Zie het originele bericht op pagina 18).

Leo Fijen

1989: SCHULD, BOETE EN GEVANGENEN

derde artikel in *Handreiking voor het Pastoraat*, Jrg 3.

“Kun je aan de hand van een casus en liever nog aan de hand van een liturgische viering enig inzicht geven in de pastorale benadering van schuld in een gevangenis?” vraagt de Hoofdredacteur me.

“Schuld” geeft letterlijk slechts aan dat men iemand “iets schuldig” is, en dus iets terug moet geven, zoals ook “boete” slechts dient om iets goed te maken. Want zelfs als iemand netten gaat boeten wil hij deze alleen maar repareren.

Je kunt bovendien schuld oplopen zonder het te weten of te willen: dat is dan geen gewetensschuld, al legt het vaak wel verplichtingen op. Dat geldt ook naar bijbelse maatstaven: *“Stel dat iemand een dier van een ander leent en het raakt gewond of sterft zonder dat de eigenaar erbij is. Hij moet het dan volledig vergoeden. Is de eigenaar er zelf bij, dan geldt dat niet. Was het gehuurd, dan is de schade bij de huurprijs inbegrepen”*, zegt het Oude boek Exodus al (22:13-14). Dat is de wettelijke aansprakelijkheid, waartegen wij ons tegenwoordig verze-keren.

Die schuld komen we in de bajes tegen bij subsidiaire hechtenis, als mensen hun geldboete niet willen of kunnen betalen. Maar de redactie vraagt hoe we omgaan met een andere, meer ingrijpende schuld: met de schuld van ons geweten.

Schuld?

Wij kunnen op velerlei manieren over “schuld” spreken. Eén manier ligt ons voor op de tong. Ze betreft alle kleine dingen waarin wij met medemensen botsen, en die schuld wordt afgedaan met een simpel woord, dat haast tot een gewoonte is geworden in elke taal: “Sorry”, “Pardon”, “Neem me niet kwalijk”. Woorden waarop we niet eens een antwoord verwachten. Ze getuigen dan ook niet van een echt schuldgevoel, maar eerder van slordigheid, en onze verontschuldiging is net zo plichtmatig als de afgedwongen “liturgie” waarmee we als kinderen “excuus moesten vragen” aan de meester of wie dan ook. Had ook de liturgie van de kinderbiecht (voorzover we ons die nog kunnen herinneren) misschien iets van diezelfde slordigheid?

De echte schuld

is moeilijker te verwoorden. Ze vloeit voort uit onze daden, en betreft al datgene, waarvoor we persoonlijk verantwoordelijkheid dragen, en waarop we door anderen kunnen worden aangesproken. Als een mens daar eenmaal uiting aan geeft, moet hij er ook mee leren leven. Deze schuld stoppen we daarom liefst weg; als dat niet lukt proberen we ons voor onszelf en tegenover anderen te “ver-ont-schuld-igen”. Want als deze schuld naarboven komt, kan ze ons leven tot in haar diepste fundamenten aantasten.

In de praktijk

De redactie vraagt om niet zozeer beschouwend als wel praktijkgericht op haar vraag in te gaan. Ik wil daarbij uitgaan van een onderzoek van Paul Leer-Salvesen (* 1951 Oslo - GdW). Deze Noorse professor heeft o.a. langdurig en diepgaand met 13 willekeurig

gekozen gedetineerden gesproken. Allen waren veroordeeld wegens moord. In zijn contacten heeft hij vooral gezocht naar “schuld en verzoening”.

Salvesen werkte jaren als justitiepastor, maar deze studie verrichtte hij als wetenschapper. Zijn voornaamste conclusie luidde: schuld is een diep menselijk gegeven dat op twee niveaus in het leven voorkomt. Het eerste niveau van schuld heeft te maken met wettelijke verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid, het tweede met onze gehele persoonlijkheid.

Twee niveaus van schuld

Wie een misdrijf begaat, wordt op die daad aangesproken. Namens de gemeenschap, en namens het slachtoffer of diens familie, eist de rechter verantwoording. Op die aansprakelijkheid en vanwege die verantwoordelijkheid stelt hij een straf vast met een bepaalde inhoud en lengte. Als de straf is geboet, lijkt de overheid, en soms ook de gemeenschap, tevreden. Dat is het eerste niveau, tevens het kilste: het niveau van de staat en de straf

Het tweede niveau van schuld ligt dieper in de mens. Het spreekt allereerst hemzelf aan, en sluit hem op in zichzelf. Deze schuld is een gevangenis waaraan de mens niet ontsnappen kan, omdat hij zichzelf oordeelt. “Ik heb de gevangenis niet nodig om te weten dat ik schuldig ben”, zegt er een. “Als ik eruit kom, worden alleen de muren wat wijder; ook dan zit ik nog gevangen in mezelf”. “Niemand kan mij vergeven, want ik kan zelfs mijzelf niet vergeven”. Dat is het niveau van de persoon en het geweten: de schuld waaraan velen trachten te ontvluchten, door de schuld te ontkennen, te vergoelijken, of bij anderen te leggen. Een reactie die we overigens niet alleen binnen de bajes tegenkomen!

Uitboeten of vergeven?

Het woord “vergeving” komt niet voor in het woordenboek van de overheid, en dat is goed zo. De staat mag niet voor God spelen, en kan daarom het woord vergeving niet gebruiken. De schuld van het tweede niveau blijft zodoende buiten haar bereik. Als de deur van een gevangenis opengaat kan niemand zeggen: “Nu is uw daad vergeven”.

Een dader weet dat hij zichzelf moet veroordelen; en hij kan zichzelf niet vrijspreken, niet vergeven. Maar zonder die vergeving kan hij niet verder: hij heeft een antwoord nodig, en vergeving veronderstelt een verzoening. Die moet een brug slaan tussen dader en gemeenschap, tussen dader en slachtoffer. Echter: soms is de enige die vergeven kan dood. En ook in vele andere gevallen is het slachtoffer, letterlijk of figuurlijk, niet bereikbaar. Hoe moet hij dan verder?

De almachtige God

Schuld en vergeving zijn aldus dimensies van het leven zelf: ze bepalen de ruimte die er voor een mens over zal blijven; niet éénmaal, doch iedere keer wanneer een misdaad schaduw over iemands leven werpt.

Schuld en vergeving hebben voor wie geloven echter ook een andere dimensie: “Vergeven komt van God” wagen zij dan te zeggen. Dat is een belangrijke uitspraak; ze is echter moeilijk in praktijk te brengen.

In de viering

Woorden kunnen sterven als ze teveel gebruikt worden. Toch spreekt een gewone zondagsdienst voortdurend over vergeving. Openingsgroet, schuldbelijdenis, kyrie en gloria, maar ook de wens dat “door de woorden van het evangelie onze zonden worden uitgewist”. Het credo spreekt over de vergeving van de zonden, en onze gaven bieden we aan “in het besef van onze onmacht en onze schuld”, zoals we onze handen wassen met de woorden “neem alle schuld van ons af, Heer”.

De Instellingswoorden (Consecratie) spreken over “Mijn Bloed, dat voor u wordt vergoten tot vergeving van de zonden”. In het Onze Vader vragen we dat God ons onze schuld net zo zal vergeven als wij dat anderen doen. We spreken van “het Lam Gods dat de zonden der wereld wegneemt”. Maar wat doet de justitiepastor daarmee?

Rechter of pastor?

Vlak voor de communie vragen wij God: “let niet op onze zonden maar op het geloof van uw kerk”. Het is voor de hand liggend om de kerk aan te wijzen als degene die in die verzoening kan bemiddelen. “Looking for hope”: een mens in wie de schuld wroet is arm als hij geen God heeft. Het is de schreeuw naarboven, verticaal. Van de andere kant: God is niet tastbaar, Hij zal je niet omarmen, zal geen hand op je schouder leggen. Er is ook een horizontale lijn nodig: de verzoenende ontmoeting met de medemens. Kan de justitiepastor daaraan vertolking, misschien zelfs een sacramentele invulling geven?

In de gevangenis

Ook al zitten er veel schuldige mensen in de bajes, (liturgische) zondevergeving is niet iets, dat daar bijvoorbeeld op een bepaalde dag in een boeteviering kan worden aangeboden. Woorden als “God” en “kerk” zijn voor vele gedetineerden begrippen waar men veelal pas “binnen” over na gaat denken. Het zijn grote stappen om dan “eigen schuld” op God te betrekken, en om van Hem zelfs vergeving te durven verwachten.

Daar komt nog iets anders bij: zolang iemand nog “verdachte” is, is schuld bekennen aan wie dan ook een hachelijke zaak. Kun je het dan wel aan de pastor? En het moment van de feitelijke straf is vaak zo ver weg van de daad zelf, dat er eerder sprake is van “uitzitten” dan van “uitboeten”. Kun je het dan nog van de pastor verwachten? Niet elk pastoraal gesprek zal dus over schuld gaan.

Wie ontmoet de pastor?

Een mens, die soms veel bravoure, soms veel verdriet, maar doorgaans vooral veel onzekerheid heeft; over daad en straf, een enkeling soms met diepe schuldgevoelens. Een mens die zich staande moet houden daar waar rangen en standen heersen of ontstaan, waar macht ligt bij bewaarders en bij medegedetineerden, en waar afhankelijkheid aan de orde van de dag is.

De pastor is ook een mens, en als hij de ander aankijkt, weerspiegelen zijn ogen wellicht ook een oordeel. Toch mag daarin geen afwijzing, geen veroordeling liggen.

Zonde en vergeving

Het is goed om hier als (pastoraal) voorbeeld twee uitspraken van Jezus over overspel naast elkaar te zetten: de passage waarin hij zijn richtlijn geeft *“Ik zeg u: wie naar de vrouw van een ander kijkt en haar wil hebben, heeft in zijn hart al overspel met haar gepleegd”* (Mt 5:28) en de tekst waarin Hij zegt: *“dan veroordeel ik u ook niet; u kunt gaan, maar zondig voortaan niet meer”* (Joh 8:11). Bij Jezus komt de barmhartigheid de rechtvaardigheid te hulp, zoals Hij op zoveel momenten mensen vergeving aangezegd heeft.

Het zal moeilijk zijn voor een staat - en dus ook voor een rechter die namens die staat optreedt - om deze benadering over te nemen, zelfs als deze “christelijk” wil handelen. Zoals gezegd: de staat kan het woord “vergeving” niet hanteren. Maar een staat heeft inwoners, en velen van onze staat staan als christen te boek. Als ook de inwoners van deze (Nederlandse) staat het niet meer kunnen opbrengen, om op deze wijze elkaar opnieuw levensruimte te geven, doen zij dan niet het Godsrijk waarvan zij eveneens deel uitmaken, stap voor stap teniet?

Biechten of verzoenen

De katholieke kerk kent het sacrament van de biecht. Volgens vele Nederlanders is die “afgeschaft”: en inderdaad: vrijwel alleen de Latijns-Amerikaanse gedetineerden vragen ernaar. En de anderen? Sommigen luisteren naar de woorden van de kerkdienst en beleven die als een schuldbelijdenis en een teken van hoop en vergeving; en dat wil ze ook zijn. Velen zwijgen over zichzelf, en schreeuwen zich schor over de ander. En de pastor kan niet forceren: hij kan alleen dienen. Wordt dan uitgerekend in de bajes die vergeving niet concreet gemaakt?

Een justitiepastor is op de eerste plaats aanwezig. Hij voert gesprekken en wacht op een persoonlijk moment, een vraag, misschien verborgen in een ogenschijnlijk oppervlakkige reactie. Welnu: de ene gedetineerde komt snel, opgejaagd door eigen onrust. Anderen, de meesten, wachten vooral. Zij hebben misschien wel behoefte aan een gesprek, maar schuiven het voor zich uit, steeds opnieuw, misschien zelfs voorbij “het gunstige ogenblik” waarop ook Paulus wilde wachten (2 Kor 6:2). Soms neemt de pastor dan zelf het initiatief. In andere gevallen wacht ook hij af; ook al weet hij dat de gedetineerde misschien plotseling wordt overgeplaatst of naar huis mag.

Justitiepastor: lege handen?

Voor de justitiepastor is duidelijk, dat de gevangenisstraf het persoonlijk schuldbesef eerder dooft en doodt dan wekt. Omdat de staat zichzelf tot centrum maakt van de straf, wordt de relatie tussen dader en slachtoffer uit het geheel weggenomen. Dat is soms zeer schadelijk voor het besef van de dader. Het kan zelfs het slachtoffer voor de tweede maal

tot slachtoffer maken, omdat deze niet meer reageren kan.

Volgens Salvesen ligt hier een onontkoombare taak voor de kerk. Een kerk die naar het woord van haar Heer “binden en ontbinden” kan. Een kerk die werkelijk wil vergeven, en die al haar kracht zou moeten inzetten om te kunnen verzoenen, om zin terug te geven aan het leven van zowel dader als slachtoffer.

(zie hiervoor ook “Perspectief Herstelbemiddeling” in het voorlaatste hoofdstuk - GdW).

Bijzondere ritën

De justitiepastor én de gedetineerde kennen de biecht, of vaker: het gesprek als een biecht. Daarbij of daarnaast gebruikt hij simpele expressievormen. Vaak is het een kaars, die hij opsteekt op verzoek, na zo’n gesprek. Soms is het iets dat hij juist aan die gedetineerde geeft: een plaat, een tekst. Af en toe is het een gebaar: een hand, even stil op het hoofd gelegd. Tenslotte ook een gebed, persoonlijk, geïmproviseerd. Het Onze Vader, sprekend over vergeven van schuld zoals wij elkaar vergeven: onrustige woorden, zo rustig mogelijk samen gebeden. En soms kijk je elkaar diep in de ogen: de pastor en zijn bajesklant, de mens en zijn medemens.

Vergeeten of meedragen

Hoe vaak sporen we elkaar niet aan tot “vergeven en vergeten”, of constateren we, dat we iets misschien kunnen vergeven, maar dat we het nooit zullen vergeten? In de dader leeft iets parallel daarmee: ook hij zal niet kunnen vergéten, en tegelijk hóópt hij op die vergeving. Velen verdringen die schuldvraag, zoals wij ook góede voornemens tussen de doornen van het dagelijkse leven kunnen laten verstikken (Mt 13:22). Anderen, en dat

zijn er niet weinigen, gaan aan die schuldvraag ten gronde; want niet alleen het leven van hun slachtoffers, ook hun eigen leven is verwoest.

“Leren leven met je schuld” kan alleen als aan dat leven een nieuwe betekenis, een nieuwe waarde kan worden gegeven. Een waarde die kan samengaan met dat bewustzijn van schuld: dat is alleen mogelijk als er vergeving wordt geboden en verzoening ontstaat.

Vergeven of ontmoeten

De justitiepastor droomt van een ontmoeting tussen dader en slachtoffer die méér zal zijn dan een rite alleen: waarin mensen elkaar opnieuw het leven toestaan, juist omwille van alles wat er is gebeurd. Want juist dan kan het een levende rite, een liturgie van de zuiverste bodem zijn. Dat was immers de eerste richtlijn die Jezus aan zijn leerlingen gaf: *“Als je je broeder verkeerd ziet doen, praat dan met hem onder vier ogen en wijs hem terecht. Luistert hij naar je, dan heb je hem teruggewonnen”*. (Mt 18:15).

In onze moderne maatschappij zullen we waarschijnlijk onze “zaak” meteen voorleggen aan de gemeenschap. Zo hebben we onze wetten geregeld en in het algemeen lijkt dat ook juist. Want we zullen niet zelf de dader opzoeken: we verwachten bij voorbaat dat “de ander” toch niet zal luisteren, niet naar ons, en niet naar een of twee anderen”, zoals Jezus ook nog voorstelt. We stappen dus naar de rechter. Is dat altijd terecht? En zo ja, hoe dan verder?

“Als hij ook naar hen niet luistert, zeg het dan aan de staat”, zo vertaalt de Groot Nieuws Bijbel de slotwoorden van Jezus uit deze passage. Ik denk dat de Groot Nieuws Bijbel daarmee aan de kerk een wezenlijke opdracht van Jezus ontnemt. Want dan zou Jezus

wijzen naar ‘de staat’ die straft, en niet naar zijn kerk die die verzoening aanreikt, zoals de oude Willibrordvertaling terecht durfde te veronderstellen.

Als je er uit komt..

In de oude kerkgeschiedenis is het verhaal te vinden van een bisschop, die een romeinse keizer de kerk uit stuurt, omdat hij verantwoordelijk is voor een strafexpeditie van het romeinse leger tegen een geheel dorp. Als de keizer echter uiteindelijk de terechtwijzing aanvaardt, gebeurt het omgekeerde: dan wordt hij ook weer nadrukkelijk in de gemeenschap opgenomen.

Van de Islam wordt gezegd, dat mensen in detentie eerst hun schuld moeten uitboeten, hun straf doorstaan. Pas als die straf voorbij is, komt de islamgemeenschap in beweging: dan moet een teken worden gegeven, dat de schuld voorbij is, dat de deur weer open staat.

Het is de vraag of ook onze gemeenschap, buurtschap én parochie, niet naar wegen moet zoeken, passend bij onze tijd, om iemand die terugkeert uit detentie weer op te nemen in de samenleving. Het zou eigenlijk een logisch vervolg moeten zijn op het justitiepastoraat. Want heeft de aanwezigheid van de kerk binnen de bajes wel zin, als er niets op aansluit daarbuiten? (*Gelukkig kunnen we intussen verwijzen naar “Kerk met Stip”, zie hoofdstuk 9. - GdW.*)

Dubbele moraal

Mensen bedenken en geven straffen. Ze willen daarmee mogelijke daders afschrikken, als antwoord van de gemeenschap op afwijkend gedrag; zo willen ze de samenleving en misschien zelfs de betrokkene beschermen, hem zo mogelijk meer normbesef bijbrengen, in elk geval opvoeden.

Een grote zorg is mijnerzijds, dat de dubbele moraal daarbij ons ontgaat. Dubbele moraal, niet alleen omdat een TV-programma of een krant zich verontwaardigd kan storten op de misdaad maar deze vervolgens wel zó beschrijft dat de kijkcijfers kloppen en de krant het best gelezen blad is in de inrichtingen van Justitie. Dubbele moraal vooral, omdat er veel waars zit in de constatering, dat christenen zeggen, dat zij als gelovigen de misdaad moeten haten maar de dader ervan moeten liefhebben - moderner gezegd: minstens met openheid tegemoet moeten treden, maar dat wij allemaal vaak het omgekeerde doen: we kennen allemaal de roep om harder op te treden tegen de overtreder, maar intussen is de misdaad een uitstekende bron van spanning en vermaak voor ieder die TV kijkt of naar de film gaat. Dus beminnen we de misdaad en haten de bedrijver....

*Je bent niet zo als je zou moeten zijn
je bent niet zo als je zou kunnen zijn
je bent niet zo als je zou willen zijn
ik houd van je zoals je bent.*

*

*Als je veel van anderen verwacht
raak je vaak teleurgesteld
Als je weinig van anderen verwacht
word je steeds opnieuw verrast.*

*

*Ook als je veel woorden gebruikt
kun je de waarheid verzwijgen.
Ook als je je mond houdt
kun je de waarheid spreken.*

Uit: Petrus Ceelen, Jeden Tag Neu, Mai

**5. 1985: ASSISTENT
1987: HOOFD AALMOEZENER**

HET ZICHT WORDT BREDER

In 1985 vroeg de toenmalige hoofdaalmoezenier Jan van Vugt mij om zijn plaatsvervanger te worden. Het zou geen zware belasting meebrengen. Maar toen hij kort daarna ziek werd, bleek deze rol geen sinecure. Mijn werk verplaatste zich naar Den Haag, en het reikte al spoedig tot de grenzen van het land. In 1987 werd die taak officieel toen ik door de Bisschoppenconferentie en het Ministerie van Justitie benoemd werd tot Hoofdaalmoezenier voor de Inrichtingen van Justitie.

Taken

Naast het persoonlijk contact met de pastores in het werkveld omvatte deze benoeming het vervullen van vacatures, het zoeken naar kandidaten, het overleg met enerzijds directies van inrichtingen en anderzijds met bisschoppen en oversten, en het introduceren en begeleiden van nieuwe pastores in het werkveld. De vanzelfsprekendheid waarmee in het verleden alleen priesters voor dit werk werden gezocht en gevonden was voorbij. De bisschoppen hadden hun handen al vol met de vacatures in het basispastoraat. Maar gelukkig: ik mocht ook pastoraal werksters en werkers voordragen, en die deden hun intrede in menige inrichting.

Structuur bouwen

Elk jaar namen alle collega's uit de Inrichtingen deel aan landelijke studiedagen. Mijn hoofd en de computer gingen bol staan van vragen; de bijeenkomsten per regio of per taakveld waren onmisbaar voor een goed beleid. Uitwisseling van ervaringen en problemen hield iedereen scherp. En intussen groeide het corps, zowel in aantal als in kwaliteit. Door maandelijks briefings, trainingen, regionale overlegondes en jaarlijkse studiedagen werd gebouwd aan teamvorming en deskundigheid.

Overleg hoofden met staatssecretaris

Overdracht Jan van Vugt 1987

Plaats in de Inrichting

Samenwerking met Hoofdpredikant en Humanistisch Raadsvrouwe was zowel een dwingende als zinvolle opdracht. Wel werd daarbij een duidelijk verschil zichtbaar. Het Humanistisch Raadswerk kon zich niet vinden in de term “pastoraat” en had een ander principe van zending en inhoud. De term “geestelijke verzorging” werd geïntroduceerd, een kapel moest “beziinningsruimte” worden en de vraag naar onderlinge uitwisselbaar-

heid tussen de drie diensten kwam sluipend en soms dreigend naderbij, het eerst bij de directies van lokale Inrichtingen. Voor sommige was immers de dagorde de voornaamste reden, want steeds vaker botste de praktijk van het regime met het principe van de vrije toegang tot dienstverleners.

Landelijk beleid

Samenwerking met de lokale directies, maar ook met de leiding op het ministerie van justitie was voor mij onmisbaar. Toen het Ministerie programmeurs inhuurde om een vernieuwde beleidsstructuur in te voeren, bleek het Justitiepastoraat niet goed in te passen in de dwingelandij van een landelijk computer-programma of een gestroomlijnd personeels-systeem. Pastoraat staat voor vergeving en verzoening, voor persoonlijke ontmoeting en geestelijke ruimte. Pastoraal werk is geen individuele keuze van een pastor maar een taak voor en namens een hele (kerk)gemeenschap. Begrippen als werkuren, product, eindresultaat, vakmanschap en promotie bleken daar niet goed in te passen.

Het naoorlogse justitiepastoraat kreeg in 1949 landelijke structuur toen het ministerie overging tot aanstelling van zowel een Hoofdaalmoezenier als een Hoofdpredikant bij de Inrichtingen van Justitie, uiteraard voorgedragen door de betrokken kerkgenootschappen. In 1989 leek de tijd rijp voor een bezinning en jubileum. Dat werd bekroond en bezegeld door een Jubileumviering en de uitgave van een Jubileumboek: “Het Justitiepastoraat in Nederland”. (Een herziene versie van dit boek komt op termijn beschikbaar op Justitiepastoraat.nl - GdW).

1989: RAPPORT DE TOEKOMST VAN ONS PASTORAAT

Dit is het Jubileum van veertig jaar pastoraal Hoofdschap bij inrichtingen van Justitie.

Niet veertig jaar justitiepastoráát, want dat heeft een veel langere traditie.

Wat zeggen we tot de collega's

Mag ik beginnen met een kleine midrasj?

In een toelichting op de liturgie las ik waarom een kleine herder als David het meest in aanmerking kwam om koning te worden. Dat kwam, zegt de midrasj, door de manier waarop hij de schapen weidde. *Want bij het uitlaten van de kudde liet David altijd eerst de lammeren wat grazen; daarna gaf hij de oude dieren de ruimte, en pas als die het sappigste en gemakkelijkst te bereiken gras hadden gevonden, kreeg de rest van de kudde wat ze nodig had. Eerst de zwaksten, dan de anderen. Een gemeenschap die zich christen-kerk noemt, heeft diezelfde opdracht: "eerst de zwaksten, dan de anderen".* Dus geen eenzijdige keuze voor de een, maar aandacht voor allen in de juiste volgorde.

Vanuit die opdracht zoekt een kerkgemeenschap de mens op tot in de bajes. Ook al verdient niet iedere gedetineerde de aanduiding "de zwakste": tezamen zijn ze het wel, net zoals hun slachtoffers. Ons justitie-pastoraat is de aanwezigheid van "wij, de kerk". We vertegenwoordigen daarbij niet de structuur of het gezag van die kerk, maar komen als mensen die al gelovend trachten een opdracht te vervullen. Die opdracht werd al lang geleden concreet gemaakt door de Man van Nazareth, en richt ons op iedere medemens, en op heel die medemens.

In het beleidsplan van Jezus worden we uitgedaagd om de kwaliteit van het mens-zijn, de humaniteit in volle breedte te bevorderen en te beleven, maar die bovendien te door-dringen van een tweede, alleen in geloof te ontdekken realiteit. Die realiteit is, dat we dat mens-zijn kunnen beleven vanuit God en naar God toe, en dat geeft aan een leven een andere dimensie en waarde. De Man van Nazareth heeft daarmee kostbare perspectieven geopend voor elke mens.

Hoe is onze positie op dit moment?

We hebben het in de inrichting niet gemakkelijk. De meesten van ons zijn parttimers, en een cel is vaak onbereikbaar. Soms gaan kostbare uren verloren in een botsing tussen regime en dagprogramma. Er wordt van ons loyaliteit en begrip verwacht naar alle zijden: naar personeel en gedetineerden, naar kerk en maatschappij, naar de slachtoffers en naar het systeem waarbinnen we werken. We werken binnen een systeem: we moeten voorkomen dat we opgeslokt worden, we moeten ook voorkomen dat we langszij wegglijden. We moeten voorkomen dat we alles-kunners lijken, die botsen met het werkerterrein van alle nieuwe disciplines.

Maar we moeten voorkomen dat we tweede-lijns werkers worden, op afstand wachtend op een oproep. We moeten vooral herkend worden in onze pastorale zorg, werkend in vastberaden bescheidenheid, ten dienste van ieder die een beroep op ons doet, de gedetineerde allereerst.

Gedetineerden zien ons als representant van een kerk, en ondanks de kritiek die men misschien op diezelfde kerk heeft, geven zij ons daarom op voorhand goodwill. Zij dichten ons echter meer invloed toe dan waarover wij beschikken, zeker als het gaat om de rechtsgang. Men appelleert aan ons beroepsgeheim, zoekt het andere asiel, maar daarmee worden we soms de zinkput van ellende, niet alleen van die ene gedetineerde, maar ook van de maatschappij en het systeem. Soms zijn we zelfs het veiligheidsventiel, dat dagelijks hard en doordringend zou moeten fluiten, omdat de druk te hoog wordt. En dat is meer dan alleen stoom afblazen, voor hen en voor ons!

We hebben sinds lang een taakomschrijving: de laatste dateert van vorig jaar. We hebben haar in een lange periode van voorbereiding vorm gegeven, en op 6 december 1988 aangeboden. Ik denk dat we uit het stilzwijgen sindsdien mogen concluderen dat onze visie door directies en management als vanzelfsprekend is aanvaard. Overeenkomstig die taakomschrijving gaan we naar de cel, denken daar mee, luisteren, bemoedigen, piekeren over schuld, over boete, bidden mee om vergeving. En soms kunnen we mee zoeken naar verzoening.

Overeenkomstig die taakomschrijving doen we ook aan groepsgesprek. We verliezen daarbij soms ons thema aan de actuele problematiek van huis of afdeling. Toch bereiden we ons steeds weer voor met een eigen vraag, voor als de stilte valt, als het gesprek stokt. We hebben een suggestie paraat om op door te denken, een stelling om tegen te hoop te lopen, een woord om troost en antwoord bij te vinden.

Zo leiden we discussies met hoge toppen en diepe duikelingen, vastlopend in spraakverwarring of verrassend als een pinksterwonder. Dit is contact met levende mensen, vaak gekneusd, soms verbitterd; soms onverwacht open, vaak afhoudend en afwachtend. Mensen op zoek tot het woord valt dat zij zochten, misten. En wij vragen ons af: hoe houd je oog, oor en hart gevoelig en ben je tegelijk professioneel, verantwoord bezig?

De taakomschrijving zegt ook dat we vieren: soms op onchristelijke tijden, ons opgedrongen door tot ver in de dag doorgetrokken “verlengde nachtdiensten”, ingeklemd tussen eten, recreatie, bezoek en luchten.

Ons vieren in de inrichting is anders, directer, vrijer, riskanter misschien dan in parochie of gemeente. Wij vieren waar weinig te vieren valt, samen met mensen die doorgaans niet gewend zijn om religieuze gevoelens te koesteren, laat staan onder woorden te brengen. Dus trachten we toe te lichten, soms te verklaren; we proberen te verkondigen, meer nog: te beleven; we spreken in directe taal, soms ook in andere talen, want ons gehoor is veelkleurig en veeltalig. En dat gehoor is luisterbereid, zoekt de sfeer, maar ook een maatje; verlangt naar stilte en kan die soms toch niet aan.

Justitiepastores zijn afkomstig uit grote christen-tradities. Samen christen, elkaar herkenkend en erkennend in diezelfde inspiratie. We kunnen in eigen identiteit op vele terreinen samenwerken. En met onze humanistische collega's bouwen we in alle rust aan een goed teamverband, ten dienste van de inrichting, ten dienste ook van een professioneel verantwoorde geestelijke verzorging voor allen die daarom vragen. Ook daarbij zijn we

zorgzaam ten aanzien van identiteit; want er moet ook ruimte zijn, straks, voor die andere collega, de imam of pandit.

Wat zeggen we tot de kerkgemeenschap over ons werk?

De torens in ons land reiken nog hoog. Ze geven de indruk van een invloedrijke christelijke gemeenschap. Maar het is al gezegd: veel gedetineerden verwachten van kerken meer dan kerken waar kunnen maken. Want kerken hebben geen invloed op de rechtsgang, op de hoogte van de straffen, of op de gratie-verlening. Soms is dat jammer. Niet altijd: kerken hebben ook zonder die invloed iets te zeggen. Want kunnen kerken geen mentaliteit beïnvloeden? Staan “wij, de kerk” wel open voor bezinning op schuld, op straf, op vergeving, verzoening? Hebben de kerken niets te zeggen als de maatschappij verhardt? Als tegenstellingen groeien, als mensen elkaar niet meer verstaan, niet meer zien staan, elkaar belagen en uitsluiten? Kunnen kerken geen halt toeroepen aan die steeds groeiende prioriteiten als eigenbelang, geld, macht? Kunnen “wij, de kerken” geen band (meer) leggen tussen “binnen en buiten”, tussen dader en gemeenschap, tussen dader en slachtoffer?

Imams zullen straks willen ontdekken, op welke wijze justitiepastoraat hier in het westen wordt ingevuld, hoe pastores beschikbaar zijn bij mensen die misdeden. Wellicht kunnen zij aan ons, de kerken, leren hoe je mensen weer kunt en moet opnemen in een gemeenschap als zij hun straf hebben uitgeboet. Als die andere, onze eigen muur opengaat: de gevangenis muur die hen zo lang van diezelfde maatschappij en gemeenschap heeft gescheiden. Want welke kerk heeft daarbij een welkomstwoord?

Wij zijn als justitiepastores afkomstig van kerken. Welk beeld krijgt een gedetineerde via ons eigenlijk van die kerk? Een kerk die vooral actief is in hulpverlening en zijn taal spreekt. Waar kan hij zo'n kerk buiten vinden? Recente televisie-uitzendingen rond ons pastoraat hebben de aandacht van velen getrokken; er is waardering uitgesproken. Mede daarom vraag ik me af, of ook basispastores niet zouden moeten leren, hoe hulp te geven aan parochianen of gemeenteleden die in afwachting van de behandeling van hun zaak thuis worstelen met dezelfde vragen waarmee die ander, die wel in voorarrest kwam, ons zo vaak overvalt?

Wij willen daarom het werk van de vrijwilligers uit de kerken verder uitbouwen. Niet alleen om koorzang te hebben bij een kerkdienst, hoe belangrijk dat ook is; niet alleen om af en toe een stem en inbreng van buiten te hebben in een gespreksgroep, hoe onmisbaar dat ook is. Maar vooral om een brug te slaan tussen gedetineerden en die samenleving.

Wij willen onze kerken een diaconale taak aanbieden, en vragen hen om mee te denken en mee te werken in nazorg-projecten. De eerste voorbeelden zijn er: den Haag, Rotterdam, Haarlem, Zutphen, Amsterdam. Er zou meer moeten kunnen. Maar met name de katholieke kerkstructuren, ook aan de basis, zijn weinig ingespeeld op deze vragen. Ter vergelijking: in Finland kocht de kerkgemeenschap uit bijdragen van de leden in vier jaar tijds 130 een- en tweekamerflats voor ex-gedetineerden aan. (*zie "Exodus" en "Kerken met Stip" in Hoofdstuk 9 - GdW*)

Eens per jaar richt elk van de beide corpsen zich bovendien tot een eigen, diffuse achterban uit die kerken, en vraagt om financiële steun. Het gaat om solidariteit, en om lectuur. Het is een bewuste keuze, dat ons pastoraat boeken, agenda's, kalenders en tijdschriften uitdeelt aan gedetineerden. Dat kost geld. Bovendien achten we ons verplicht om terecht gemaakte (reis)kosten van vrijwilligers te voldoen. Die steun en die achterban van de kerken hebben we dan ook hard nodig.

Wat zeggen we tot de overheid over ons werk?

Het nieuwe kabinet heeft intussen de term “geestelijke verzorging bij inrichtingen van justitie” al meermalen in de mond genomen. Met name bij de verdeling van taken tussen Minister en Staatssecretaris van Justitie is gewezen op dit typische facet. Daaraan zal de rol van Mr Ernst Hirsch Ballin als voorzitter van de commissie “Overheid, Godsdienst en levensovertuiging” niet vreemd zijn. Wij verwachten op grond van dat rapport binnen afzienbare tijd de eerste justitie-imams als collega's te ontmoeten. Het zal ons soms moeite kosten, ons contact met moslims aan hen over te dragen. Maar het is goed dat zij komen, zeker daar waar veel moslims samenzijn.

Het rapport van de Commissie Hirsch Ballin heeft consequenties; op zijn laatste zittingsdag heeft het vorige kabinet deze genuanceerd aanvaard; het kabinet bevestigde daarmee onze rol en plaats, bevestigde ook de gerechtvaardigde verlangens van moslim- en hindoe-gedetineerden.

Maar is niet reeds in 1981 door u erkend en vastgelegd, dat voor pastoraat een aantal basis-uren aan aanwezigheid vereist is, onafhankelijk van het aantal cliënten? Dat zal dan

straks toch ook moeten gelden voor imam of pandit? Het kabinet-standpunt roept ons inziens daarom grote vragen op naar de haalbaarheid van een dergelijke nieuwe dienst, als budget en formatie totaal niet worden uitgebreid, doch volledig zouden moeten worden weggenomen bij de huidige diensten. Wij willen u vragen om uw erkenning van ons werk te vertalen in voldoende ruimte om te werken, ook voor een parttimer. Elk afzonderlijk project, opgezet binnen het grotere verband van een inrichting, vraagt om een ondergrens aan aanwezigheid en beschikbaarheid. Een mens of een dienst valt niet onbeperkt uit te splitsen en op te delen.

Wees erop attent dat, vooral via steeds verdergaande opsplitsing in afdelingen met eigen regime, door de eisen van bloktijden, én door differentiatie in programma's, onze toegang tot de gedetineerden bemoeilijkt wordt. Overheid, blijf in uw proces van decentralisatie oog houden voor gevolgen van schaalvergroting én schaalverkleining. Want wat dacht u van typeringen over geestelijke verzorging als "jullie zijn het andere asiel?" "De zinkput achter het huis?" "Het veiligheidsventiel op de ketel?" En toch: voor ons zijn het eigenlijk soms zelfs zeer herkenbare beelden!

Overheid, de immense uitbreidingen bij de inrichtingen van justitie dwingen ons tot pastoraal nadenken over de zin van de straf. Wij hebben het plan, om in het najaar van 1990 een congres te houden over de pastorale implicaties van schuld en boete, en willen daar vele disciplines bij uitnodigen.

Wij willen tenslotte met waardering zeggen: "Overheid, bedankt voor de mogelijkheden tot deskundigheids-bevordering en nascholing van allen die thans als justitiepastor aan-

treden of allang werkzaam zijn. Wij hopen dat u ons die kansen ook in de komende jaren zult bieden.

Wat zeggen we tot de maatschappij over ons werk?

We willen uitspreken, dat justitiepastoraat geen eenzijdig kiezen inhoudt voor daders; maar dat we wel allen moeten nadenken over de vreemde samenhang tussen daders en de sociale omstandigheden waaruit zij voortkomen.

De aandacht voor de slachtoffers moet verder van de grond komen, en ons pastoraat wil daar vooral graag aan bijdragen via een vorm van verzoening. We willen mee zoeken naar wegen waarlangs de delinquent de schade die hij heeft aangericht kan herstellen. We willen actief mee helpen aan de bestrijding van discriminatie en vooroordelen. We willen actief in ons werk en vanuit ons werk gerechtigheid en menselijkheid bevorderen: bij onze cliënten, maar ook bij hen die zich geroepen weten of voelen om over hen te oordelen.

We zeggen nog eens, dat we mee willen zoeken naar alternatieven, om de gevangenis-cel weer te maken tot wat hij oorspronkelijk was: niet langer het gewone standaard-antwoord op een delict, maar hoogstens het laatste machteloze antwoord als alle alternatieven uitgeput zijn. In dit verband kijken we met grote interesse naar het effect van een Italiaanse wet, pas van kracht geworden, die alle straffen beneden de drie jaar alternatief, dus buiten de muren en zonder het kaïns-teken van een gevangenis op te lopen, uitgevoerd wil zien.

Wat zeggen we tegen de gedetineerden over ons werk?

We hoeven hen vanaf deze plaats niet veel te zeggen; het is meer van belang wat we doen; wat we dankzij onze plaats en de hulp die we ontvangen kúnnen doen. En wat we in elk geval hier willen benadrukken is: dat we hun vrijheid respecteren, en hun menselijke waardigheid en eigenheid bij voorbaat aanvaarden. Dat we hen willen bijstaan, wanneer zij daaraan behoefte hebben en er om vragen. Dat we hen vooral willen helpen, door samen met hen ons te bezinnen op dit unieke menselijke bestaan, juist omdat het zo gekortwiekt, gebroken en zonder veel uitzicht lijkt te zijn.

Verzorging en vorming, van ouds twee belangrijke elementen van het pastorale werk.

We willen als pastores benadrukken, dat iedere mens naar onze overtuiging een scheepsel Gods is, en daaraan zelfrespect mag ontlelen. Dat schuld de mens kan breken, maar ook kan activeren, als we de weg van de verzoening aandurven. En in onze aanwezigheid willen we ook steun bieden tegen gevoelens van hulpeloosheid en hopeloosheid, zelfs en juist ook als die de grens van wanhoop en suïcide bereiken.

Wat zeggen we tot elkaar als landelijke bureaus?

We complimenteren elkaar met de groeiende samenwerking tussen beide bureaus, en met de medewerkers die daar de landelijke dienstverlening vormgeven. We zullen samen streven naar uitbreiding van de dienstverlening, zullen waar mogelijk studie en begeleiding ter hand nemen, en zo het pastoraat in de inrichtingen volgen, stimuleren en versterken.

Hoofdgeestelijken zijn geen diplomaten, geen lobbyisten, geen vechters voor eigen standjes en posities. Zij komen wel overal waar nodig op voor het belang en de eigenheid van dit pastoraat. In het contact met de overheid en de kerken zullen zij voor het pastorale werk in de inrichtingen de maximale ruimte trachten te bewerkstelligen en te behouden, en zo de voorwaarden scheppen voor het werk ter plekke. Zo willen zij ijveren voor de pastorale zorg aan de gedetineerde in Jeugdinrichting, Huis van Bewaring, Gevangenis of T.B.S.-instelling en voor de erkenning van diens blijvende waardigheid als mens.

Een hoofdgeestelijke zou graag voor elk van de collega's een goede pastor pastorum willen zijn, maar misschien moet hij dat voortaan vooral doen door ondersteuning, op zekere afstand. Hij is immers volgens de nieuwe richtlijnen ook beoordelaar. Die laatste taak zal hoge eisen stellen aan zijn tijd en mobiliteit. Deze rol vergroot zijn werkdruk zodanig, dat onontkoombaar gekeken zal moeten worden naar de gevolgen voor deze thans enkelvoudige formatieplaatsen.

Slot

Als een boer in de stad komt, zegt een boekje, dan treedt hij buiten zijn vertrouwde kring en wereld. Misschien verbaast hij zich, dat die wereld zo anders is; misschien verbaast hij zich nog meer, dat die ander geen weet heeft van het land en de akker. Als je als justitie-pastor buiten de muren komt, treed je, hoe vreemd het ook klinkt, eveneens buiten je vertrouwde kring. En soms kun je zo eenzijdig met die kleine wereld binnen bezig zijn, dat je het gek vindt dat die buitenwereld anders is. Je zou daar toch minstens ook overtredders, schuldigen aan willen treffen, en iedereen lijkt er zo onschuldig?

Maar het doet vaak zeer om te ontdekken, hoe weinig die ander weet van de wereld van straf en gevangenis. Hoe weinig hij misschien ook wil weten van dit pastoraat. Dat kan overigens veranderen, straks.

1990 Inleiding op Vronesteyn

Vronesteyn is het centrum voor de priesteropleiding en diakenopleiding in het bisdom Rotterdam. Het leidt al jaren mannen op die als priester of diaken hun leven willen geven voor de opbouw van de parochies in het bisdom Rotterdam. In 1990 werd ik als Hoofdaalmoezenier uitgenodigd om een inleiding te houden voor studenten van Vronesteyn. Hieronder volgt de schriftelijke neerslag van die inleiding.

De gevangenis als vorm van vrijheidsstraf bestaat pas ongeveer vierhonderd jaar. Voorzover de gevangenisstraf in de plaats gekomen is van lijfstraffen en verminkingen is ze een verbetering; voorzover ze thans meer in gemeenschap dan cellulair wordt toegepast is ze

ook beter dan vóór de oorlog. (Toen zat men altijd geïsoleerd, alleen).

De gevangenis heeft vele vormen gekend: ooit een cellengebouw met in het hart een altaar, een preekstoel en een hokje voor elke kerkganger apart, met werkplaatsen voor opvoeding en vorming, gedwongen opvang van zwervers en daklozen. En het heeft nooit gedeugd, aldus professor Bianchi, een criminoloog die enkele jaren geleden wegens emeritaat terugtrad van de V.U., maar nog steeds als enfant terrible bekend staat in binnen- en buitenland, omdat hij eigenlijk het gehele gevangenisstelsel zou willen afschaffen: de abolitionistenbeweging.

Het nut van gevangenisstraffen moet inderdaad niet al te hoog worden aangeslagen: misschien is het voornaamste, dat de maatschappij voor een beperkte tijd beschermd is. Maar de dader die daarna terugkeert is maar zelden door de straf verbeterd. Iemand opsluiten lijkt eerder een wanhoopsmaatregel dan een zinvolle reactie: we weten vaak niets beters.

Drugs

Ongeveer 60% van alle delicten heeft op een of andere wijze met drugs van doen; onze onmogelijke strijd tegen drugs is zelf een ramp geworden. Drugs zijn een ramp; maar het feit dat we wereldwijd drugs illegaal en dus onzichtbaar én duur gemaakt hebben is een veel grotere ramp. Ik denk dat we ons goed moeten realiseren, dat alle maatschappelijke gevoel van onveiligheid, dat ten grondslag ligt aan de roep om sneller ingrijpen, meer politie, hogere straffen, voor een groot deel voortkomt uit deze illegaliteit en de daarmee samenhangende hoge prijs van drugs. Voor driehonderd gulden uit je maandelijkse

inkomen of uitkering kun je je iedere dag compleet bezuipen, daarvoor hoeft niemand te stelen; maar als drankverslaving per keer 3000 gulden kostte, zou elke alcoholist ook in auto's inbreken, overvallen, en tasjes roven! Het verblijf in de bajes kost vierhonderd gulden of meer per dag, maar een lege cel is slechts fl. 5.40 goedkoper dan een volle!

Vergeeten of meedragen

Hoe vaak sporen we elkaar niet aan tot “vergeven en vergeten”, of constateren we, dat we iets misschien kunnen vergeven, maar dat we het nooit zullen vergeten? Hoe pijnlijk deze ervaring ook is, ik denk dat ze de basis kan zijn voor een (h)erkenning, én voor een pastoraal juist antwoord. Daarbij moeten we helder beseffen, dat elke ingrijpende gebeurtenis littekens in een mens achterlaat: vaak in het lichaam, maar vaak nog veel meer in de geest, de ziel.

Oorlogsherinneringen, naweeën van ongelukken, verlies van bezittingen, het slaat blijvende wonden. In een dader leeft iets parallel daarmee: ook hij zal niet kunnen vergéten, en tegelijk hóópt hij op die vergeving. Degene die in dronkenschap iemand een blijvende handicap toebrengt of doodrijdt, zal nooit meer los komen van het besef dat hij het leven van een ander heeft verwoest of hem heeft gedood. Daar kan men aan beide zijden niets met de uitspraak “vergeven en vergeten”. Het zal bij beiden moeten beginnen met “*niet vergeten maar verwerken*”, niet verdringen maar in verant-waordelijkheid verder leren leven.

Velen verdringen die schuldvraag, zoals wij ook goede voornemens tussen de doornen van het dagelijkse leven kunnen laten verstikken (Matteüs 13:22). Anderen, en dat zijn er niet weinigen, gaan aan die schuldvraag ten gronde; want niet alleen het leven van hun slachtoffers, ook hun eigen leven is verwoest. “Leren leven met je schuld” kan alleen als aan dat leven een nieuwe betekenis, een nieuwe waarde kan worden gegeven. Een waarde die kan samengaan met dat bewustzijn van schuld: dat is mogelijk als er vergeving wordt geboden en verzoening ontstaat.

*God schrijft met iedere mens geschiedenis, geen verhaaltje.
God schrijft met iedere mens een geschiedenis, de zijne.
Geen sprookje, geen roman,
maar een boek met zeven zegels.*

*

*Als ik mijn leven nog eens van voren af zou kunnen beginnen
dan zou ik heel veel net zo doen.
Als ik mijn leven nog eens van voren af zou kunnen beginnen
dan zou ik heel veel heel anders doen.
Als ik mijn leven nog eens van voren af zou kunnen beginnen
dan zou ik het een of ander beslist beter doen, denk ik.
En U, God?
Zou U alles nog eens net zo doen, of misschien wel heel anders?*

*

*Het is geen schande als het ons goed gaat;
het is wel erg dat het anderen niet goed gaat.*

Petrus Ceelen, Jeden Tag Neu, Februar

6. GEWONE PAROCHIES EN HET JUSTITIEPASTORAAT LEO FIEN

6. GEWONE PAROCHIES EN HET JUSTITIEPASTORAAT

Leo Fijen

We praten voor de derde keer over het leven van Gerard de Wit als justitiepastor, over zijn carrière als hoofdaalmoezenier van justitie en over zijn werk op internationaal vlak. We merken ook dat we soms in herhaling vervallen. Tot het einde van het gesprek, op de eerste maandag van het nieuwe jaar, in zijn mooie kamer van het fraterhuis te De Bilt.

Ineens valt het kwartje: wat kunnen parochies betekenen voor het justitiepastoraat en hoe kan het justitiepastoraat relevant zijn voor het gelovig leven van kerkgangers, vrijwilligers en leden van een geloofsgemeenschap? Aan Gerard de Wit heeft het niet gelegen. Ik heb van nabij meegemaakt hoe hij als priester in Maartensdijk vaak op een ontroerende manier zijn ervaringen in het huis van bewaring deelde met de kerkgangers. En ik denk nog vaak terug aan de liturgieboekjes die hij altijd zelf maakte en waar hij met wijsheden en levenslessen uit de wereld van gedetineerden rondstrooide. Als iemand heeft voorgeleefd hoe je het pastorale leven in kerken en parochies kunt verbinden met de grenservaringen in een cel, dan is hij het, deze Gerard de Wit die zich altijd afvraagt of hij voldoende heeft gedaan om deze twee werelden bij elkaar te brengen.

We komen op deze missionaire vragen na een lang gesprek over de doodstraf en over het morele bewustzijn buiten de wereld van het justitiepastoraat. Als het gaat over schuld en boete, over straf en inkeer, over staat en kerk, constateert Gerard de Wit ineens dat

er veel meer is dan deze grote begrippen. Hij heeft vanuit zijn emeritaat nog de wereld afgereisd om tijdens congressen, in werkbezoeken en rond contacten met het Vaticaan de grote vragen van levenslang, doodstraf en executie te bespreken en altijd en overal de menswaardigheid naar voren te brengen. Een mens is meer dan zijn daden. U was in de gevangenis, Ik heb u bezocht. Hoe kunnen we volgeling van Jezus zijn? Wat kunnen we doen om de woorden van Jezus waar te maken en de werken van barmhartigheid te doen? Ik vertel Gerard de Wit over mijn schoonvader die als vrijwilliger de gedetineerden opzocht en zo een brug vormde tussen twee werelden. En hij op zijn beurt komt dan met het verhaal dat hij met Oudjaar de gedetineerden de kans gaf om met thuis te bellen. Dat is zijn werk van barmhartigheid geweest, in de moeilijke uren van Oud en Nieuw. Want die wegen zwaarder dan met Kerstmis, weet hij te vertellen.

Alsof het zo moet zijn hoor ik op Radio 1 een voormalige gedetineerde die een stichting heeft opgericht om de overgang naar het normale leven beter te laten verlopen. De meeste gedetineerden vallen terug, weet deze man te vertellen. Want de straf begint pas als je uit de gevangenis komt. Dan merk je pas dat de wereld niet op jou zit te wachten. Daarom is er naast Exodus nu een stichting die bemiddelt. Waarom begint de straf pas na de detentie, vraagt de presentator van het radioprogramma. 'Omdat je in een cel beschermd en geborgen bent, hoe moeilijk het daar ook is. Omdat je daar mag falen in je eenzaamheid. Omdat je daar je natje en je droogje hebt. Dat weet deze ex-gedetineerde allemaal te vertellen. De straf begint pas buiten omdat de samenleving totaal niet is ingesteld op ex-delinquenten. Omdat de bureaucratie te groot en te verstikkend is. Omdat ex-gedetineerden verdwalen in de vele regels. Toen ik dat hoorde, moest ik aan Gerard de Wit

denken, aan zijn vele overwegingen in Maartensdijk waarin hij het huis van bewaring ter sprake bracht in een dorpskerk. Dat zou vaker moeten gebeuren. Daar ligt een taak voor het pastorale leven in dorpen en steden: hoe kunnen we beschikbaar zijn voor mensen die de weg niet kennen? Als Gerard de Wit iets achterlaat, dan is het deze urgente opdracht voor geloofsgemeenschappen: om aan ex-gedetineerden de zekerheid te geven dat er ruimte voor hen is, dat het leven buiten het huis van bewaring niet een extra straf is; dat de gemeenschap hen uitdaagt en wil meehelpen om het leven op een nieuwe manier op te pakken. En dat Justitiepastoraat geen vreemde eend in de kerkelijke praktijk moet zijn, maar een levend lidmaat met gevoelige zenuwen.

Leo Fijen

1990: HET KRUIEND RECHTSGEVOEL

Naar aanleiding van het jubileumboek “Het Justitiepastoraat in Nederland, veertig jaar” 1989 publiceerde het Algemeen Dagblad op 6 augustus 1990 dit interview met de Hoofdpredikant en de Hoofdaalmoezenier op het Ministerie van Justitie.,

Ruim veertig jaar geleden werden de eerste Hoofdaalmoezenier en Hoofdpredikant bij het ministerie van justitie geïnstalleerd. Ter gelegenheid daarvan is een boekje uitgegeven: “Het Justitiepastoraat in Nederland”. Het schetst de jaren 1949-1989 en de ontwikkelingen waaraan de geestelijke verzorging achter de tralies in die periode onderhevig was. Dat waren er nogal wat. Door de enorme toestroom van professionele hulpverleners, vrijwilligers en vertegenwoordigers van andere maatschappelijke groeperingen hebben de dienaren van de rooms-katholieke en protestantse kerken het werkterrein niet langer alleen. Deden zij vroeger alles, nu vallen zij terug op hun oorspronkelijke opdracht. Maar wat valt daar nu wel en niet onder?

Een gesprek met de huidige Hoofdaalmoezenier en Hoofdpredikant. Aan de wand hangt een bescheiden herinneringstegel. Justitiepastoraat 1949-1989 staat erop. Het tableau siert de werkkamer van Hoofdpredikant Maarten Blom. Zeg maar de baas van alle pastores die onder de vlag van de protestantse kerk het geestelijk welzijn van gedetineerden behartigen.

Zijn collega van katholieke huize, Hoofd-aalmoezenier Gerard de Wit, loopt in en uit. Het is symbolisch voor de wijze waarop beide religies samenwerken, hier op de zestiende verdieping van de Haagse grauwwklomp waar het ministerie van justitie zijn web weeft. „Die samenwerking gaat zover dat - als wij eens een keer afzonderlijk opereren - we bij onszelf te rade gaan of dat nu echt wel nodig was”, zegt Blom, een blozende man met een fluwelen oogopslag. „Maar natuurlijk hebben wij ieder onze eigen achtergrond en achterban.” Blom zelf heeft geen veld-ervaring met het zielswerk in de gevangenis. De Wit - een rijzige verschijning die zijn woorden zorgvuldig keurt alvorens hij ze toestemming geeft de “mond te verlaten” was jaren werkzaam als geestelijk verzorger in Over-Amstel (de Bijlmerbajes) en in De Koepel te Haarlem.

Trainen

Hun taakomschrijving is identiek: contactpersoon zijn tussen Justitie en kerk, het inspireren, begeleiden en trainen van de in het gevang werkzame pastores: Blom heeft er 44 onder zijn hoede, De Wit 63; vacatures invullen, de onderlinge informatievoorziening op peil houden en meer begrip kweken bij het grote publiek voor de aard van hun werk. Dat laatste is nodig ook. De Wit: „Elk bericht in de krant over een gedetineerde die iets ernstigs flikt op proefverlof werpt de hulpverlening jaren terug in de tijd. Incidenten, maar wel van het soort dat de lezer bijblijft. Want de samenleving is erop gebrand te straffen. Het volksgevoel is pas bevredigd als de misdadiger is gepakt en veroordeeld”.

“Die voldoening zou over moeten zijn op het moment dat de straf is uitgezeten. Maar dat is niet zo en het vangnet voor nazorg ontbreekt nagenoeg. Let wel, er komen vijftien-

tigduizend mensen per jaar uit de gevangenis. *(dit zijn erin 2022 dertigduizend - GdW)*. Die keren terug in een maatschappij die niet bereid is te vergeten. In het Franse boek “De gevangenis, mijn parochie” wordt de lezer in dat verband de vraag gesteld: *zou u bij uw volksvertegenwoordiger kunnen informeren waarom de overheid bedrijven stimuleert ex-gedetineerden in dienst te nemen, terwijl zij dat zelf niet doet?* Welnu, hier is het niet anders.”

Opdracht

Harde woorden van De Wit, maar zijn voorganger Van Vugt zei het al eens: „Onze opdracht zal ons onvermijdelijk in conflict brengen met de gevestigde instanties. Het eens zijn met de opvattingen van departement, directies of personeel of het zich daaraan aanpassen kan even onchristelijk zijn als het zonder meer afwijzen van die opvattingen”. Zo is het maar net, de pastor hoort een vreemde eend in de bijt te zijn. Hij denkt niet in termen van reglementen en wetten, misdaad en straf, maar in termen van zonde, genade, vergeving en verzoening. „Want er is natuurlijk altijd nog een keer die opdracht”, zegt De Wit. „Het heet niet voor niets pastoraat. Je wilt toch die herder zijn, met het welzijn van die groep bezig zijn, het Woord Gods verkondigen”. Hoofdpredikant Blom: „Daarom zijn de verschillen in benadering met de humanisten, met de Centraal Geestelijk Raads-vrouw, in dit opzicht ook zo groot. De hele schuldvraag komt in een ander daglicht te staan. Maar natuurlijk willen allen in dit soort functies een rustpunt zijn, de Mens Nabij.”

De Hoofdaalmoezenier: „Misschien is het waar dat Holland het humaanste straf-systeem ter wereld kent, maar het effect van een gevangenisstraf wordt schromelijk onderschat. Daar komt bij dat stimulansen en beloningen voor goed gedrag zijn verdwenen. Strafverkortung is bij wet geregeld. Je zit twee derde van je straf uit en het restant blijft hooguit als slagschaduw boven je hangen. Rechters houden daar rekening mee, weet je. ‘Ik wil je twee jaar geven, ik geef je er drie.’ Binnen ons systeem is het niet langer mogelijk je eigen toekomst positief te beïnvloeden door je een beetje te gedragen. Men slaat de gedetineerde op die manier het initiatief uit handen.” Maarten Blom: „Vergeet niet dat jij en ik per dag misschien zo’n vijftientig besluiten nemen; zij nauwelijks één. Dat is niet bevorderlijk voor een succesvolle terugkeer in de maatschappij.”

Leeftijd

De gemiddelde leeftijd van gedetineerden ligt ergens tussen de drieëndertig en vijfendertig jaar. De meerderheid zie je als ze nog ouder worden niet terug. Dat is volgens beide heren niet zozeer een reden om de vlag uit te steken, eerder een onheilspellend teken. “Dat houdt mijns inziens drie dingen in”, legt De Wit uit: „Mensen worden handiger en laten zich niet meer pakken, er is een categorie die zich daadwerkelijk betert en je hebt de mensen die de vernieling ingaan zonder zich verder nog met criminele activiteiten in te laten.” Blom: „Onze maatschappij schiet tekort op dit punt, zowel in nazorg als in preventie.”

Het ligt aan alles en iedereen

Het ligt aan alles en iedereen behalve aan de gedetineerde. Is dat wat u wilt zeggen? De Wit: „Zeker niet. Ik wil er alleen mee zeggen dat het merendeel van de jongens in de gevangenis toch droomt van een normaal leven als huisvader en niet van een carrière als crimineel. Heus, zij zijn niet zoveel anders dan de rest. Er is een veelheid aan redenen waarom u en ik niet in de bajes zitten: geluk, opleiding, te veel weerstand ontmoet, gebrek aan lef”.

Het is de Hoofdaalmoezenier bekend dat het begrip “hij heeft een slechte jeugd gehad” in de samenleving slechts hoongelach losmaakt. “Ik ken het geschamper: ‘de luiers zal wel verkeerd gezeten hebben’. Maar de vraag is Wie heeft er pogingen gedaan die luiers te verschonen? Blom: “Er is altijd die spanning in de functie van justitiepastor. De confrontatie met de anderen is onontkoombaar. Onze samenleving zit zo in elkaar dat je haast altijd conflicten uit de weg kunt gaan. Zo niet in de gevangenis. Alles is hier extreem, van ruzies tot aan hiërarchische verhoudingen. De maskers zijn afgezet. Alle overbodige vernis is afgebladderd. In een situatie waarin mensen verstoten worden uit de maatschappij zijn de reacties intens heftig. Op bijna elk gebied.”

De Wit: “maar zodra het vonnis vaststaat slaat dat vaak door naar het andere uiterste. Er zijn er die uit zelfbescherming in winterslaap gaan, een cocon spinnen. Het gevoel gaat zolang de koelkast in. Men trekt zich in zichzelf terug om te overleven. Onder gedetineerde vrouwen is de onderlinge bereidheid om elkaar te troosten, steun te geven, veel groter. De lotsverbondenheid speelt daar een veel grotere rol.”

Blom: „Mijn mensen vragen zich altijd af: wat gebeurt er als ik aan zo’n man ga zitten peuteren. Dan wacht je tot zo iemand signalen afgeeft. Om daar met tact en respect op in te kunnen spelen. Samen ga je aan de slag, waarbij gedetineerde en pastor elkaar beïnvloeden”. De Wit: „Maar de gedetineerde wel duidelijk maken dat hij ons ambtsgeheim niet kan gebruiken om ons in zijn plannen te betrekken. Het verbergen van drugs, het beramen van een uitbraak zijn geen zaken voor het ambtsgeheim. De criteria hebben Blom en ik recent nog aangescherpt om onze positie tegenover het ministerie af te bakenen. Wij moeten voor zowel gedetineerde als overheid betrouwbaar blijven.”

Veranderd

Naar werk en samenstelling veranderde er binnen het Justitiepastoraat nogal wat in die veertig jaar. Was het in de begintijd uitsluitend mannenwerk, nu bestaat een vijfde van de pastores uit vrouwen. (*in 2022 is dat twee op de vijf - GdW*). En in de maatschappij veranderden begrippen als tolerantie en discipline beslissend van betekenis. Daarbij kwam dat de pastor steeds meer in de structuur van het gevangeniswezen werd betrokken en steeds minder zielenherder dreigde te worden, een van de vele hulpverleners binnen de muren van de inrichting. Bevrucht door de subsidiekraan in plaats van door God. De Wit: „Als hij zich niet duidelijk weet te onderscheiden van de ambtenaren zal hij wegvallen in het grote geheel.” Zijn protestantse tegenvoeter: “In het boek is die ontwikkeling duidelijk merkbaar. In de beginjaren deden wij alles, omdat er verder gewoon niks was. Nu is er van alles en kunnen wij terug naar de bron van ons werk: het voeren van individuele- en groepsgesprekken, het houden van kerkdiensten. Een enorm breed terrein. Maar het mooie is dat gedetineerden heel goed weten bij wie ze met welke kwesties moeten komen.

Wij krijgen bepaald geen tombola aan vragen over ons uitgestort. Een gedetineerde weet waar het hem om te doen is als hij bij ons komt.”

Normen

De Hoofdaalmoezenier: “Hij zoekt naar de zin van zijn leven in die zo dramatisch gewijzigde omstandigheden. Een Oostenrijkse hoogleraar heeft eens gezegd: “Het gaat mij er niet om of ik die jongen duidelijk kan maken welke normen en waarden de dingen hebben, maar welke normen en waarden hij er in zijn situatie nog aan toe kan kennen.” Maarten Blom: “Want als je mikt op gigantische veranderingen bij mensen, zul je in dit werk gauw teleurgesteld raken”.

1994: DE DOODSTRAF

In 1994 ontstond binnen de ICCPPC commotie over de doodstraf. In diverse Congressen werd door pastores gerapporteerd over de toepassing van de doodstraf in hun gevangenissen. Naast iemand staan die opgehangen wordt, - in sommige landen wordt het regelmatig van pastores verwacht, maar hun hart bloedt. De redactie van “Justitia et Pax” vroeg mij een bijdrage over dit thema Hieronder volgt mijn bijdrage, niet als een hartenkreet, maar in de vorm van een studie.

De doodstraf is te onderscheiden in vier vormen

Doodstraf gaat over situaties waarin sprake is van een dood die wordt voltrokken als straf, en wordt uitgeoefend en uitgevoerd door en namens een overheid, op van een juridisch proces, gevoerd voor een onafhankelijke rechtbank en uitlopend op een formele ter

dood veroordeling, gebaseerd op sluitende wetgeving terzake.

Het is goed om vooraf enig onderscheid aan te brengen. Een aantal situaties waarin sprake is van doding of executie moet buiten beschouwing blijven.

a. We kennen de executie als middel tot overheersing en intimidatie. Hier is geen sprake van rechtspleging, maar geldt de macht van de dictatuur, gedrevenheid door machts-honger of puur terrorisme. Indien een bewind een wetgeving invoert waarin met deze executies wordt gedreigd en op basis waarvan executies worden uitgevoerd moet het wereldgeweten zich ten allen tijde verzetten. Er is in deze gevallen nooit sprake van doodstraf in de formele zin van het woord. Het is een wapen in handen van machthebbers om tegenstander uit te schakelen.

b. We kennen executies als reactie op misdaden tegen de menselijkheid. Deze zijn gebaseerd op internationaal recht, worden uitgeoefend door nationale of internationale oorlogstribunalen. In na-oorlogse situaties zijn ze vaak het machteloze antwoord op de gruwelijkheid van een gehele oorlog, zeker indien daarbij sprake is van misdrijven tegen wat men intussen de Geneefse Conventie is gaan noemen.

c. Zo kennen we ook executies uitgevoerd in oorlogssituaties, bedoeld als vorm van discipline-beheersing, ter voorkoming van desertie, verraad. Er kan hier sprake zijn van snelrecht door een krijgsraad, of van beslissingen binnen verzetsgroepen. In oorlogstijd is vaak slechts zo'n vorm van snelrecht mogelijk, waarbij men de kans op vergissingen accepteert in ruil voor zekerheid dat men niet door de verdachte persoon in de rug kan worden aangevallen of verraden.

d. Tenslotte is er soms sprake van zelfverdediging tussen individuele personen in plotse opkomende levensbedreigende situaties. Bij overvallen en inbraken, bij gevechten tussen personen kunnen mensen gewond raken, zich verweren, anderen verwonden en, al dan niet doelbewust, doden. Ook hier is sprake van levensbeneming, waarbij de omstandigheden slechts achteraf getoetst kunnen worden.

Doodstraf in de strikte zin

De doodstraf in de strikte zin van het woord is pas aan de orde, als een wettige overheid, op basis van wetgeving en rechtspraak, deze levensbeneming wil opleggen wegens zeer ernstige misdrijven, als uitdrukking van in de samenleving gerezen ontzetting, frustratie of angst. De overheid wil hierbij nadrukkelijk optreden als handhaafster van openbare orde en zeden, en zal de plaats innemen van de slachtoffers, die vaak niet (meer) zelf kunnen vragen om vergelding.

Gruwelijke geweldsdelicten roepen massieve afschuw-reacties op; in een gevoel van machteloosheid roepen mensen om de doodstraf. Wie zo iets heeft gedaan, heeft volgens velen zelf het recht op leven verspeeld.

In alle bovengenoemde gevallen geldt echter ook eenzelfde conclusie: het gaat steeds om een definitieve eliminatie.

Banvloeken

Eliminatie betekent soms dat men een mens nooit meer in de samenleving wil zien of zelfs dulden, en historisch en feitelijk zijn er daarbij drie vormen herkenbaar: verbanning uit de omgeving, levenslange opsluiting, of de dood.

“Dood-verklaren” is in vergelijking daarmee een soms onschuldig spelletje, maar ze is vaak ook zeer ingrijpende vorm van uitsluiting. Wie doodverklaard wordt staat buiten de kring. In de samenleving is dit dood-verklaren meer aanwezig dan wellicht wordt beseft of toegegeven. Mensen die vanuit een soort groepsbewustzijn worden gemeden en uitgesloten, zijn al in zekere zin dood voor die gemeenschap, terwijl zij (moeten) leven. De jarenlange detentie van Nelson Mandela is er een gruwelijk voorbeeld van. En hij is niet de enige.

Deze vorm van eliminatie wordt officieel als een ban op iemand wordt gelegd. Zo is de kerkelijke banvloek uit verleden en zelfs nog in het heden bekend. En Zuid-Afrika kende tot voor kort een ban, waarbij ieder contact met een bepaalde persoon verboden werd. Daardoor wordt een mens niet alleen monddood verklaard, maar ook beroofd van alle sociale contacten.

Een andere vorm van isolatie en eliminatie is de verbanning. Soms voor beperkte tijd, zoals Israël toepaste ten opzichte van bepaalde Palestijnen; soms voor onbepaalde tijd, levenslang.

Opgeborgen of afgeschermd

Er kan reden zijn om mensen tijdelijk of blijvend in hun vrijheid te beperken. In de samenleving dient een mate van veiligheid en vertrouwen te heersen, die sommige mensen niet willen of kunnen eerbiedigen. In het geval men niet in staat is die veiligheid en dat vertrouwen te eerbiedigen is er sprake van geestelijke stoornis, en dan wordt aan mensen een plek toegewezen waar zij zonder gevaar voor zichzelf of anderen kunnen verblijven. Vaak is hieraan een behandeling gekoppeld, erop gericht om hen te eniger tijd terug te laten keren in die samenleving; voor anderen, ernstiger gestoorden is die kans vrijwel afwezig.

Binnen dit kader past de juridische T.B.S.-maatregel, de “ter beschikking stelling”, soms met dwangverpleging, voor mensen die reeds ernstige misslagen tegen deze samenleving hebben begaan mede als gevolg van hun eigen tijdelijke of blijvende geestelijke kwetsuren. Deze maatregel wordt opgelegd door een rechtbank, soms naast of in plaats van rechtsvervolgning.

Vaak zal de samenleving ertoe overgaan om mensen tijdelijk of blijvend in hun vrijheid te beperken. In dat geval bouwen we hoge muren om hen heen, om hen af te schermen van de samenleving: de gevangenis. Ook hier is sprake van eliminatie, van uitsluiting. De mate en intensiteit van deze uitsluiting is afhankelijk van de duur en de omstandigheden waarin deze vrijheidsbeneming wordt doorgevoerd.

Levenslange gevangenschap is definitieve uitsluiting, ook indien men zou worden vrijgelaten op het moment dat de natuurlijke dood nadert.

In landen waar de wetgeving het opleggen van meermalen levenslang, of het uitboeten van meerdere langjarige gevangenisstraffen achtereen toestaat, sterven mensen uiteindelijk achter tralies. Gevangenis-afdelingen met het karakter van een (soms mensonwaardig) verpleeghuis maken duidelijk dat hier geen sprake meer is van het ondergaan van een straf, maar slechts van de laatste fase van een eliminatie door een gemeenschap die deze mensen allang vergeten is.

Ook levenslange gevangenisstraf onaanvaardbaar

- a. een straf die alle uitzicht op toekomst ontnemt is eigenlijk ook geen straf maar eliminatie; het is van belang om dit te onderkennen, en indien men dit echt wenst, zou men dit ook zo aan dienen te duiden.
- b. echt levenslange gevangenisstraf is immers leven zonder uitzicht; het wordt een doodstraf waarbij de voltrekking aan de natuur wordt overgelaten

Als het echter bij de uitspraak om levenslange bescherming van de samenleving gaat dient het element "straf" op redelijke termijn vervangen te worden door "tegen risico's

voor persoon en/of samenleving beschermende woonvorm”.

c. als na een doodvonnis gratie wordt verleend in de vorm van levenslange gevangenisstraf is dit in vele gevallen dan ook nauwelijks een “genade” te noemen; zeker niet indien gezien leeftijd of duur van deze straf er geen reëel perspectief op enigermate normaal leven ontstaat.

d. Tegelijkertijd staat overal vast dat gevangenisstraf in het algemeen, doch met name langdurige (levenslange) gevangenisstraf niets oplost, niets voorkomt en veelal zeer negatief uitwerkt.

Gevoelsmotieven:

- in de doodstraf staan we iemand niet meer toe om te leven; hierbij klinken redenen van eigen veiligheid, wraak, afschuw, woede of haat
- zowel vele misdrijven waarvoor de doodstraf mogelijk wordt geacht als de doodstraf zelf roepen emotionele reacties op in de samenleving;
- het denken over misdrijf en strafvorm, alsook de gevoelens van onveiligheid en wraakzucht worden door de publiciteit die aan misdrijven gegeven wordt versterkt

De onherroepelijkheid van een executie leidt tot onaanvaardbaar lange procedures

Als een doodstraf uitgesproken wordt beseft iedere weldenkende rechter dat hij/zij opdracht geeft tot een onherroepelijke daad. Het ligt daarom in de lijn der procedure zelf dat deze zo nauwkeurig mogelijk gecheckt wordt, ook via beroepsprocedures en dat mede daardoor de uitvoering ervan onmenselijk lang vertraagd wordt.

De rol van de advocaat is een onmogelijke

De bescherming tegen de risico's van een ten onrechte opgelegde straf is toevertrouwd aan een goed functionerende advocatuur; het is dus de taak en rol van de advocaat om met alle middelen te opponeren tegen het uitspreken en de uitvoering van deze doodstraf; het is de rol van de aanklager om deze straf te blijven bepleiten.

De procedures leiden tot grote rechtsongelijkheid:

het is nawijsbaar dat de kosten van deze advocatuur zodanig hoog zijn dat ze niet opgebracht worden door minder vermogende verdachten en evenmin opgesloten liggen in de mogelijkheden van pro-deo advocatuur.

Conclusie: een doodstraf is geen straf maar een eliminatie

De bedoeling van een straf ligt in het persoonlijk ervaren en ondergaan ervan; de dood onttrekt een mens aan elke vorm van uitboeten of retributie: iemand ter dood brengen is dus geen straf maar uitsluitend eliminatie.

Het vervolg is gekomen in 2018: De Kerk van Rome spreekt zich officieel uit. Zie daarvoor bladzijde 133.

*We hebben een zondebok nodig
om onze schuld te dragen.
We hebben een crimineel nodig
om onszelf te verdragen.*

*

*Ik ben verbonden met veel mensen
ik ben verstrikt in allerlei dingen
ik ben verward en zoek de draad
maar ik vind alleen de knopen.*

*

*Ik beklaag me
ik klaag anderen aan
ik ruzie met God
ik doe alles
om niets te hoeven veranderen
aan mijzelf.*

uit: Petrus Ceelen, Jeden Tag Neu, Juli

7. AFSCHIED VAN HET NEDERLANDS JUSTITIEPASTORAAT

In juni 1992 nam ik afscheid van het Justitiepastoraat. Eigenlijk een jaar te vroeg, maar ik koos voor deze mogelijkheid enerzijds omdat ik een ernstige vorm van diabetes had ontwikkeld, maar ook om me te kunnen voorbereiden op het Wereldcongres dat in 1993 zou worden gehouden, en waarvan de organisatie op mijn schouders zou rusten. Op bladzijde 181 wordt over dit Congres gerapporteerd.

Bij gelegenheid van mijn afscheid vond in Den Haag een Mini-symposium plaats, waaraan ook de Minister van Justitie Prof. Dr. Ernst Hirsch Ballin deelnam. Ik doe hier met behulp van enkele documenten verslag, met als afronding het rapport over mijn ambtsperiode dat ik tijdens dit symposium kon aanbieden.

OP BEROEPSGEHEIM VERTROUWEN

Het afscheid trok de aandacht van de landelijke pers. Onderstaand artikel verscheen in het Algemeen dagblad van 4 juni 1992.

Scheidend hoofdaalmoezenier bij Justitie Gerard de Wit: „Nergens zoveel spanningen op een kluitje als in een strafinrichting.”

Zoals de verloren zoon uit het bijbelverhaal door zijn vader als een vorst werd binnengehaald, zo verheugd was justitiepastor Gerard de Wit over iedere gedetineerde die zich in tijden van twijfel en onzekerheid tot hem wendde. De 63-jarige hoofdaalmoezenier bij de inrichtingen van Justitie liet gisteren bij zijn afscheid dan ook niet na te verwijzen naar

die verloren zoon, die weliswaar danig van het rechte pad was afgeweken maar zich vol berouw weer bij het ouderlijk huis meldde.

Aalmoezeniers in huizen van bewaring en gevangenissen krijgen geregeld met zo'n 'verloren zoon' te maken. In de maatschappij namen ze het niet zo nauw met de Tien Geboden, maar eenmaal van hun vrijheid beroofd komt de bezinning. „De zekerheid valt weg, er komen twijfels te voorschijn die eerst werden weggedrukt”, zegt De Wit. „De levensvragen dringen zich op: heeft het geloof hem iets te zeggen? Sommigen zijn vroeger gedoopt, maar daar is het bij gebleven, anderen hebben nooit een geloof gehad. Maar de veranderde omstandigheden brengen hen er toe daarover na te denken. Hetzelfde geldt eigenlijk voor patiënten in een ziekenhuis, daar wil ik het wel mee vergelijken.”

De scheidende hoofdaalmoezenier kwam in 1981 bij justitie, nadat hij 25 jaar in het onderwijs en in parochies had gewerkt. De laatste jaren daarvan had hij coördinerende en bestuurlijke taken, maar liever wilde hij een functie waarin hij dichter bij de mensen stond. Het justitiepastoraat laat wat dat betreft niets te wensen over. De Wit: „In een parochie heb je natuurlijk veel mensen en veel moeilijkheden, maar hier vind je alle spanning op een kluitje. Dat geeft je in je werk voldoening, maar het is ook erg intensief. Het vraagt veel van je.”

Beroepsgeheim

Nergens wordt een geestelijke zoveel met zijn beroepsgeheim geconfronteerd als in een strafinrichting. De verdachte die voor de rechtbank alles ontkent, heeft wellicht de com-

plete dagvaarding plus nog wat meer bij de aalmoezenier opgebiecht. Je biedt mensen de ruimte om in vertrouwen hun verhaal te doen, dus je weet veel. Soms rijst er dan een conflict met je beroepsgeheim. Als iemand je vertelt dat hij na het uitzitten van zijn straf een ander om zeep gaat helpen, wat doe je dan? Het antwoord daarop is: Het beroepsgeheim geldt onverminderd, je zult een andere weg moeten vinden. Welke? Daar zijn geen vaste richtlijnen voor te geven, dat verschilt per geval.”

De Wit voelt zich niet geroepen in de rechtszaal voor een verdachte te pleiten en wil niet in de rol van advocaat kruipen. Getuigen in een zaak is voor hem dan ook ondenkbaar: „Je staat daar onder ede, maar je hebt je ook aan je geheimhoudingsplicht te houden. Natuurlijk kan ik weigeren op een vraag antwoord te geven, maar ook zo’n weigering kan juist een heel duidelijk antwoord zijn.”

Binnen en buiten de gevangenis

Er is een kerk buiten. Bereid om te dienen, maar misschien tegelijkertijd God dankend dat de muren zo hoog zijn.

Er is ook een kerk binnen. Niet alleen aalmoezeniers of vrijwilligers, maar ook de gedefinieerden vormen die kerk: zij zijn een echte christelijke gemeenschap, gebrekkig, maar echt.

Er zijn dus gelovigen binnen en buiten. Maar is het pastoraat (lees: de kerk) dat “binnen” werkt ook gerechtigd en in staat om informatie te geven aan de kerk, aan een parochie (of een pastor) buiten?

Interkerkelijke samenwerking

Wat is de bijzondere rol van een katholieke (respectievelijk protestantse of andere christelijke) pastor als er ook pastores van andere denominaties of religies zijn?

Wat zijn de rechten, plichten en plichten van een christelijke aalmoezenier ten opzichte van gedetineerden als (bijvoorbeeld) 90% van de gedetineerden niet tot een kerk behoort of een volledig ander geloof heeft? Hangt dit af van de prioriteiten van het land in kwestie? Wat als uw kerk de overgrote meerderheid in het land vormt? Wat als het een kleine minderheid is?

Wat bieden we in de gevangenis?

Wij vertegenwoordigen in ons optreden een godsdienst in een periode van secularisatie. In het grootste deel van de eerste wereld (en in de tweede wereld) presenteren we geen sociaal werk; we zijn geen experts op het gebied van psychologisch advies, en we zijn ook niet geroepen tot een evangelisch activisme om de samenleving te veranderen. Maar wat wij bieden is onze trouw, ons vertrouwen en onze geestelijke steun, vanuit onze eigen kerkelijke basis, vanuit onze gemeenschappelijke christelijke basis, en vanuit onze menselijke levensbasis, omdat we werken in een gevangenis van een overwegend multireligieuze samenleving.

Gedetineerden weten alles over de fouten en de zwarte schaduwen van een kerk, van haar leiders en haar gelovigen, en van goud en rijkdom, van machtsmisbruik en bijgeloof in het geloof, maar tegelijkertijd zijn ze dankbaar dat je ze accepteert zoals ze zijn: dat je ze ondanks alles respecteert als mens en hen niet overboord gooit.

HOOFDAALMOEZENIER MET PENSIOEN

Interview door Yolanda Scherpenzeel, juni 1992. Het belicht enkele interessante punten van mijn werk. De ondertitels zijn niet van mij, maar van de journalist.

“Echte criminelen zijn er maar weinig”

Echte criminelen zijn er maar weinig volgens aalmoezenier G.W.M. de Wit. Er zijn wel veel mensen die een misdrijf begaan, maar dat zijn nog geen criminelen. Zijn credo luidt “eens een dief, niet altijd een dief” en hij weet waarover hij praat. De 63-jarige hoofdaalmoezenier heeft zelf als geestelijk verzorger gewerkt in het Huis van Bewaring in Amsterdam. De afgelopen vijf jaar hield hij zich vooral bezig met de begeleiding van de aalmoezeniers in de gevangenissen. Op 1 augustus legt deze bijzondere justitiële ambtenaar zijn werk neer.

“Ik heb nooit geprobeerd gevangenen te bekeren. Dat is ook niet de bedoeling”, zegt De Wit. „Een luisterend oor bieden en ze laten nadenken over de schuldvraag, daar gaat het om”. De priester uit Zwanenburg wilde altijd al met mensen werken. Dat was ook de reden dat hij elf jaar geleden, na enkele jaren een organiserende functie in het onderwijs te hebben vervuld, naar de bisschop van Haarlem toestapte. „Ik zei tegen hem “Monsieur, het spijt me, maar ik wil meer direct contact met mensen”.

De aalmoezenier heeft de opdracht van de kerk mensen te begeleiden met wie iemand anders het misschien niet zou kunnen uithouden, een moordenaar bij voorbeeld. Hij heeft de taak gedetineerden te laten zien dat er nog een toekomst is. „Wanneer iemand een misdaad heeft begaan, wordt hij gestraft. Maar de straf zelf is een vorm van boeten die nooit tot verzoening zal leiden”. Door de schuld bespreekbaar te maken geeft de kerk de gedetineerde de ruimte om tot bezinning te komen”.

De echte straf komt volgens De Wit echter pas op het moment dat de gevangene wordt vrijgelaten. Want in de maatschappij geldt nog steeds “eens een dief, altijd een dief”.

„Ik heb een tekening gekregen van een gedetineerde, die hijzelf heeft gemaakt. Op die tekening zie je een man die over een muurtje springt. Dat lukt, vervolgens loopt hij zich te pletter tegen een grote muur en valt in stukken. (*zie de tekening op de kapt van dit boek - GW*). Tijdens de opsluiting kun je overleven maar daarna?”

“Wettelijk is iets alleen een misdaden als de maatschappij dat zo vastlegt. Kijk maar naar de drugsproblematiek. Verslaafden zijn op zich geen criminelen. Maar de drugs zijn zo duur - vooral sinds we ze verboden hebben - dat die jongens wel “moeten” gaan stelen. Wanneer je drugs gewoon net als drank in de winkel zou kunnen kopen, zou dat niet nodig zijn “. Volgens hem is zelfs niet iedereen die moordt een crimineel. „Ik ben niet getrouwd maar ik kan me goed voorstellen dat de spanningen in een gezin zo hoog kunnen oplopen dat de een de ander slaat en onbedoeld doodslaat. Dat wil toch niet zeggen dat de dader meteen een crimineel is”.

Ongeveer tachtig procent van de gevangenen wil een gesprek met een geestelijk verzorger. „Veel van de gedetineerden met wie ik in contact kom, hebben geen godsdienstig verleden”, zegt De Wit. „Maar doordat er zoveel zekerheden tegelijk wegvallen, gaan ze nadenken en zich dingen afvragen. Je ziet hetzelfde gebeuren bij mensen die ernstig ziek zijn. Op zulke momenten wordt het geloof belangrijk”. Maar als gevangenen weer vrij komen, vergeten ze de godsdienst vaak weer. „Heel frustrerend, want alles wat je hebt opgebouwd, wordt vaak in één klap weer weggegooid”.

MINI-SYMPOSIUM BIJ HET AFSCHIED

Nieuwe Kerk, Den Haag

Het geestelijk klimaat van een inrichting

door J. v.d Brand, Directeur van H.v.B. “de Havenstraat” te Amsterdam, Hij legde de aanwezigen het volgende werkblad voor:

Het geestelijk en het materiële klimaat, negatieve of positieve effecten bij directie, stafmedewerkers, piw-ers en gedetineerden: wat betekent in dit verband de geestelijke verzorging:

- Wat heb je waargenomen en gemist?
- Is hij er voor gedetineerden of ook voor de inrichting/personeel?
- Het steeds veelkleuriger palet van geestelijk verzorging
- De Inrichting van Justitie en Religieuze tradities
- Geestelijke Verzorgers: niet “van” de inrichting, wel “in” de inrichting.

Justitiepastoraat: aanbod en vraag

Dr. H.J.M. Vossen, Pastoraal theoloog K.T.H. Tilburg

nam als thema: systematiseren van opvattingen en accenten in de visie op het spanningsveld tussen vraag en aanbod geestelijke verzorging. Bieden van enige evaluatie. Hij presenteerde drie modellen van vraag en aanbod:

het aanwezigheidspastoraat:

- de evangelische opdracht
- de asielfunctie
- de diaconale taak van de kerk
- het besef bij de geestelijk verzorgenden
- het feitelijk effect van hun werk voor de Overheid

verzorging van religieus leven in strikte zin

- onkerkelijkheid en blijvende behoefte aan ritueel
- cultische taak van de kerk
- priester en pastoraal werker
- voorwaardenscheppende taak van de Overheid

pastorale hulpverlening

- behoefte aan zingeving
- hulpverlening en begeleiding
- professioneel zelfbeeld van de Geestelijk Verzorger
- integratie in totaal van behandeling en bejegening

Conclusie: complementariteit van modellen

- evaluatie van professioneel pastoraal identiteitsconcept
- specifieke doel- en taakomschrijving
- inhoudelijke explicitering
- ambtelijk aspect: centrale beleidsontwikkeling.

EINDRAPPORT

periode 1985 - 1992

Ter afsluiting van dit mini-symposium wilde ik niet alleen een antwoord en dankwoord, maar ook een breed geschakeld rapport op tafel leggen over ons Corps en de vele punten waar in mijn ambtsperiode onze pastores en vrijwilligers zich voor hadden ingezet.

Het corps

De katholieke justitiepastores vormen, evenals hun protestantse en humanistische collega's, een snel groeiend corps, werkzaam in zeer uiteenlopende inrichtingen. Ik mocht meewerken aan de benoeming van 35 nieuwe collega's. We hebben er ook velen weg zien gaan. En toch zijn we één corps gebleven en opnieuw geworden. Betrokken op elkaar, samen werkend aan een goed, verantwoord, inhoudelijk sterk, deskundig pastoraat. Samen vaak ook worstelend om onze plek, letterlijk en figuurlijk, om de beeldvorming rond ons werk, om onze relatie tot andere diensten en disciplines. Een worsteling ter plaatse, een worsteling ook op landelijk niveau.

De Katholieke Raad voor het Justitiepastoraat

Deze Raad is het verbindingspunt, waar onze plannen en vragen worden getoetst en zo nodig informatie uit kerk en samenleving wordt gevraagd en verkregen. Onlangs stemde de Raad ermee in dat de nieuwe Hoofdaalmoezenier deeltaken zou overdragen aan een Adjunct die zo nodig tevens kan optreden als Plaatsvervanger. Via deze constructie bereiken we de ruimte die ten dienste van dit grote corps nodig is.

Het Penitentiair Pastoraal Centrum, P.P.C.

Dit landelijk orgaan van regio-voorzitters vervult een belangrijke taak. Het is een onmisbare schakel tussen veld en Hoofdaalmoezenier, en heeft wezenlijk bijgedragen aan de besluitvorming op velerlei terrein. Met name ging het daarbij om vele vormen van training en toerusting, in het bijzonder ook de reeds jaren bestaande “training Stoutenburg” waar vele nieuwe collega’s nader zijn gevormd. De kritische reflectie op de eisen van professionalisering is in de PPC in goede handen, ook als het gaat om toekomstige ontwikkelingen.

Samenwerking met andere denominaties

In de afgelopen periode is op vele gebieden samenwerking ontstaan tussen de beide vormen van christelijk justitiepastoraat. De landelijke bureaus van Hoofdaalmoezenier en Hoofdpredikant werken vanuit hetzelfde vertrekpunt, vangen veel voor elkaar op en werken op vele vlakken samen, zonder aan eigenheid te verliezen. Het wijd verspreide Contactblad heeft een gemeenschappelijke redactie. In een aantal kleine inrichtingen wordt het pastoraat interkerkelijk vanuit een van beide denominaties bediend.

In sommige inrichtingen worden kerkdiensten afwisselend door een van beide pastores verzorgd en door beider gedetineerden bezocht. Soms is dat toe te juichen, soms is het moeilijk te dragen als gevolg van directieven in de inrichting.

De humaniteit die wij delen met het Humanistisch Raadswerk is basis voor goede teamverbanden in vele inrichtingen en voor de gemeenschappelijke benadering van landelijke vragen door Hoofdpredikant, Centraal Geestelijk Raadsvrouw en Hoofdaalmoezenier.

Andere religies

Onze pastorale zorg voor gedetineerden uit andere religies is al jaren serieuze praktijk. Toch achten wij het een groot goed, indien vanuit Islam- en Hindoe-gemeenschappen goed toegeruste pastores naarvoren komen om de steun te verlenen waar hun gedetineerde medebroeders ook rechtens om vragen. Wij zullen zo nodig de weg voor hen effenen.

De Kerk

De dreiging van criminaliteit maakt mensen terecht angstig. De vraag om strenge straffen is ook te horen op kerkelijk erf. “Schuld en boete” zijn meer “in” dan “vergeven en vergeten”, anders gezegd: dan “vergeving en verzoening”. Toch ligt daar een opdracht aan de kerken: het besef levend houden dat ook de schuldige mens terugkeert in de gemeenschap, en als de deur daarheen geen verzoening inhoudt, zal zich veelal eerder haat en wrok nestelen.

“In het woordenboek van de wetgever komt het woord “vergeving” niet voor”,

zegt Paul Leer-Salvesen in zijn studie over “Guilt and Atonement”. En toch moet en kan alleen vergeving ruimte maken voor de dader om een nieuw begin te maken. Zowel slachtoffer als samenleving behoeft niet en kán ook niet vergeten wat gebeurd en gedaan is. Maar een kerkgemeenschap moet het uithouden om steeds weer ruimte te maken voor een mens die terugkeert. Het is de concrete vorm van het “70 x 7 keer vergeven” dat de Heer ons heeft voorgehouden en voorgedaan.

Het Justitiepastoraat is altijd een ver vooruit-geschoven post van de kerken geweest.

Toegegeven: religies, ook christelijke kerken hebben in het verleden vaak macht gesteld boven mededogen, en daarbij plicht en dwang soms gesteld boven godsdienstvrijheid en mensenrecht. Toch mag gesteld worden dat in de laatste decennia de Kerken krachtbronnen zijn gebleken voor Mensenrechten met name daar waar die politiek onderdrukt en afwezig leken. Het beeld van de Hongerdoek uit Haïti: een stenen tafel met voorop de tien geboden en als randschrift het “droits de l’homme” is in dat opzicht zeer expressief

- In Nederland wordt 70% van alle katholieke en protestantse pastores aangesteld en betaald door de eigen kerkgemeenschap. Overheden zoals ons Ministerie van Justitie dragen echter volgens de wet de financiële lasten voor specifieke taken zoals de geestelijke verzorging bij de Inrichtingen van Justitie. Kerken boeten thans sociaal en financieel aan invloed in, maar zij zullen hun verantwoordelijkheid voor de bemensing van deze diensten blijven dragen.

Erkenning van pastoraal werk(st)ers

Gedetineerden spreken vaak van “pater”. Intussen is echter het beeld sterk verschoven: het Corps bestaat nu voor het merendeel uit Pastoraal Werkers en Werksters, en deze justitiepastores hebben een eigen professionaliteit. Wat mij in de afgelopen jaren in het belang van zowel de kerk die mij lief is - dus de kerkgemeenschap - voor ogen heeft gestaan is samen te vatten in:

- Helderheid scheppen in taak en positie van pastoraal werkers met name binnen dit pastoraat;
- Betrokkenheid van de “kerk van buiten” bij “de kerk binnen de muren”, door de inbreng van vrijwilligers bij vele facetten van het pastoraat te versterken en aandacht te houden voor de pastorale nazorg via stichtingen en werkgroepen.

De parochies

In 1991 is contact gezocht met alle 1750 parochies van Nederland. De actie was primair bedoeld om de parochies meer bewust te maken van ons werk en de noodzaak van een band tussen “de kerk buiten” en “de kerk binnen”. Vele parochies geven trouwens reeds aandacht aan het justitiepastoraat in een inrichting uit de eigen omgeving. En vanuit verscheidene kerken wordt bovendien hier en daar al veel werk verricht in begeleiding van de pastores, in het bevorderen van bezinning in de kerken en het initiëren van activiteiten. Initiatieven als een “Aanloophuis” kunnen ook buiten de inrichtingen het gezicht van de Kerk als gemeenschap verhelderen.

Vrijwilligers

Vrijwilligers zijn niet slechts een ondersteuning voor de pastor, maar hebben door hun komst naar de inrichting een belangrijke symbolische waarde: veel gedetineerden verbazen zich over het feit dat zoveel mensen zich voor hen interesseren. Op basis van de jaarverslagen uit 1991 mag geconcludeerd worden dat in alle inrichtingen samen vanuit de kerk-gemeenschappen ongeveer 600 vrijwilligers op velerlei vlak een bijdrage leveren. (In het voorlaatste hoofdstuk staat informatie over de grootste vrijwilligersorganisaties die zich inzetten voor gedetineerden, ex-gedetineerden en hun relaties. - GdW) Er kan en moet echter nog veel gedaan worden aan hun toerusting en begeleiding, en hun plaats moet helder zijn, zowel naar de pastor als naar de inrichting toe.

Justitie en het Pastoraat

Dat de Geestelijke Verzorging op cruciale momenten in de inrichting zeer waardevol kan zijn, wordt de laatste tijd gelukkig af en toe duidelijk herkend en erkend. Dat Geestelijke Verzorging ook “systeem-begeleidend” zou kunnen werken, komt hier en daar wellicht onbedoeld als bedreigend over, maar mag zeker tot haar taak gerekend worden. Juist de vertrouwenspositie van de pastor, die in momenten van spanning vaak de-escalerend kan optreden en soms het karakter aanneemt van bliksemafleider, biedt hem de kans maar geeft hem ook recht van spreken over het klimaat, het geestelijk klimaat in de inrichting. In dat opzicht kunnen we inspiratie opdoen bij een aantal omringende landen.

Onze plaats in de Inrichting

De landelijke diensten moeten hun verantwoordelijkheid kunnen waarmaken voor datgene wat door de geestelijk verzorgers binnen de inrichting gedaan wordt. Dit kunnen we niet overlaten aan de directie. Ons landelijk beleid zoals dat is gevoerd en voort dient te gaan, bestaat uit het stimuleren, het toerusten en trainen, maar ook in het volhoudend overleg met de beleidsinstanties op landelijk en plaatselijk niveau. De kwaliteit van de zorg is niet gewaarborgd, als deze onderuit kan glijden door allerlei regelingen in de inrichting zelf.

Geestelijke Verzorging is een antwoord op een fundamenteel recht van iedere mens. Ook een gedetineerde mens behoudt dit recht om zijn levensovertuiging te volgen, en dit slaat niet alleen op een kerkdienst van drie kwartier. Religieus, godsdienstig leven is een existentieel gebeuren, evenzeer als bijvoorbeeld a-sociaal gedrag of toeven in een fase van suïcide: godsdienst en leven vallen over elkaar heen. Daarom is de pastor onmisbaar ook voorafgaand aan cruciale momenten: als iemand zoekt naar levenswaarden in de tunnel van zijn detentie. Niet als hij uit sacristie of consistoriekamer binnenkomt met een bijbelse boodschap, maar als een door diezelfde bijbel en kerkgemeenschap geïnspireerde vakkundige helper en begeleider van mensen.

Versegmentering van de mens is levensgevaarlijk. Religie is wel een persoonlijke beslissing, maar daarmee nog geen privé-zaak. Diepte-fundering van het bestaan vereist zin-ervaring, zo nodig zin-geving, zin-aanvaarding voor datgene wat in het leven rest na alles wat verloren ging.

Pastor-zijn is een spanningsvol gebeuren. Solidariteit is de nauwe weg die loopt tussen identificatie met de ander (met het risico dat men niet meer kan begeleiden) en afstand scheppen tot die ander. Het is daardoor ook een spanningsveld tussen onze pastorale motivatie en onze plaats in de inrichting. De solidariteit met de gedetineerde kan in conflict komen met onze plaats in de inrichting, met name als het gaat om strafbeleid. De inrichting waar je deel van uitmaakt oefent druk uit die je soms onaanvaardbaar acht in aard of duur, en door je optreden vraag je in feite de gedetineerde zich hierbij neer te leggen. Ik denk hierbij aan een gedachte van Petrus Ceelen: “soms wilde ik dat ik zand was tussen de raderen, terwijl ik word gebruikt als olie”.

Terugloop van kerkbezoek betekent niet automatisch verlies van religiositeit; het betekent zeker wel verlies aan informatie en inspiratie, voorzover die in verbondenheid met die kerkgemeenschap kon worden opgedaan. Des te duidelijker tekent zich die vraag naar informatie en inspiratie af als een mens zich teruggeworpen ziet op zichzelf, in een ziekbed, maar evenzeer ook in een gevangenis.

De straffen

Het is zo vaak gezegd en herhaald: de straffen die men bedenkt en geeft willen eigenlijk niet alleen afschrikken; ze willen een antwoord zijn van de gemeenschap op afwijkend gedrag; ze willen de samenleving en misschien zelfs de betrokkene beschermen, hem zo mogelijk meer normbesef bijbrengen, in elk geval opvoeden.

Een grote zorg is mijnerzijds, dat een dubbele moraal daarbij ons ontgaat. Dubbele moraal niet alleen omdat een TV-programma of een krant zich verontwaardigd kan storten op de misdaad maar deze vervolgens wel zó beschrijft dat de kijkcijfers kloppen en de krant het best gelezen blad is in de inrichtingen van Justitie. Dubbele moraal ook, omdat we als christenen *de misdaad moeten haten maar de dader liefhebben* - moderner gezegd: minstens met openheid tegemoet moeten treden, maar wij doen vaak het omgekeerde: we roepen om harder optreden tegen overtredders, maar de misdaad is een uitstekende bron van spanning en vermaak voor ieder die TV kijkt of naar de film gaat. Dus *haten we de bedrijver en beminnen we de misdaad?*

Ik zou een vraag willen herhalen die ik eens aan enkele leden van de rechterlijke macht heb voorgelegd: of de specifieke motieven, die in het oordeel van de rechter een rol spelen, niet veel meer dan tot nu toe de wijze van bestraffing zouden kunnen beïnvloeden. Het motief van “bescherming van de gemeenschap” heeft bijvoorbeeld een grotere reikwijdte dan het eveneens geldende motief om iemand een periode strak en opvoedend aan te pakken of intens te confronteren met de gevolgen van zijn daad. De tenuitvoerlegging van straf is op veel punten achterhaald. Schuldigheid straffen is duidelijk en noodzakelijk, maar de invulling van een “gevangenis-tijd” zal veel meer gericht moeten worden op mogelijke correctie, educatie, bijsturing, met name bij de jongeren. (Bijvoorbeeld goed opgezette trainingskampen met begeleiding). Het gevangen zitten zal een volwaardiger gezicht moeten krijgen. Wat ik vaak mis in het “huis van Justitie” is: dat mensen ook recht hebben op bevestiging van “hun kunnen” in positieve activiteiten.

Zou dit niet kunnen leiden tot plaatsing achtereenvolgens in inrichtingen die zich met deze specifieke facetten kunnen bezig houden? Het zou ertoe kunnen leiden dat de langste, laatste fase, die dan waarschijnlijk vrijwel uitsluitend zal dienen ter bescherming van de gemeenschap, naast verdere vorming van de persoon in een relatief goed leefbare plek zou kunnen worden vervuld, in plaats van het zonder herkenbare zin verder uitzitten van soms vele resterende jaren in een gevangeniscel.

*Het leven op aarde zou heel wat zwaarder zijn
als er geen hemel was.
Het leven op aarde zou niet meer uit te houden zijn
als de hemeldeur openstond.*

*

*Het meeste dat wij elkaar aandoen
gebeurt niet uit liefdeloosheid
maar uit gedachteloosheid.*

*Het ergste wat wij elkaar aandoen
gebeurt niet uit boosaardigheid
maar uit onverschilligheid.*

*

*Als je het leven van bovenaf bekijkt,
zie je niets van de bodem.
Daal af van je troon
en ga op de onderste trede staan.
Van beneden zie je meer dan van boven.*

Uit: Petrus Ceelen, "Ich möchte mit Dir reden"

8. JUSTICEPASTORAAT INTERNATIONAL

ZIEN JULLIE NIET WAT IK ZIE*Leo Fijen***De meerwaarde van de zielzorger in de gevangenis**

Gerard de Wit is een Amsterdamse jongen die in de herfst van zijn leven een wereldreiziger werd en zo meer en meer zijn bestemming vond. Natuurlijk is hij als priesterzoon altijd die Amsterdamse avonturier geweest: als kapelaan op zijn eerste post in Nes aan de Amstel, als katecheet, moderator, bisschoppelijke gedelegeerde in het onderwijs, als deken in de Zaanstreek. Hij legde altijd verantwoording af van de weg die hij was gegaan, hij zocht steeds naar nieuwe wegen om mensen nabij te zijn, in zijn parochies, in het onderwijs en later ook in het justitiepastoraat. Gerard de Wit zag op zijn ontdekkings-tocht vaak wat niemand zag en deelde dat in onderwijsmethodes, verslagen, en kleine boekjes. Hij deed dat nooit uit ijdelheid, zo zit hij niet in elkaar. Hij kon niet zwijgen als zijn hart geraakt was door de ontmoeting met zijn naaste, in de kerk, op school en later ook in de bajes. *Zien jullie niet wat ik zie*, leek hij te willen zeggen en schrijven.

Zien jullie niet wat ik zie, die verwondering en dat verlangen om in de ander de waarheid en de schoonheid te zien. Dat typeert Gerard de Wit. En dat is in zijn diepste drijfveer.

Daarom heeft hij als wereldreiziger in het justitiepastoraat misschien wel zijn beste bestemming gevonden. Want daar, op congressen en tijdens werkbezoeken aan buitenlandse gevangenissen, brak zijn hart pas echt en besepte hij dat hier al zijn kwaliteiten tot

de grootste ontplooiing kwamen: door te luisteren naar de verhalen uit gevangenissen in verre oorden, en door mensen te ontmoeten die hem bevestigden in zijn diepste roeping: als zielzorger de beschadigde ander nabij zijn, en liefde geven omdat elk mens een beeld is van God.

Dat onderscheidt hem ook van maatschappelijk werkers. Niet de liefde, niet de nabijheid, niet de ontmoeting, maar vooral in die ander ondanks alles een beeld van God te zien. Dat is de toegevoegde waarde van de pastor of geestelijk verzorger: dat de nabijheid en ontmoeting voortkomen uit de opdracht de ander - wat hij of zij ook gedaan heeft - te zien als beeld van God.

Als wereldreiziger voor het Internationale Justitiepastoraat, met bezoeken aan het Vaticaan, Nigeria, Benin, Madagaskar, Zuid-Afrika, Polen, Rusland, Dominicaanse Republiek en de Filippijnen drong tot Gerard de Wit ook door, hoe de wereldkerk een pastor of zielzorger ook meer kansen kan bieden om binnen te komen op plekken waar niemand anders die mogelijkheid krijgt. En juist dan gaat het erom met barmhartigheid te kijken naar je naaste. Die les zat altijd al in Gerard de Wit maar werd wel gevoed door zijn internationale werk.

Dat was de bestemming van zijn leven. Want toen hij daarnaast pastoraal werk mocht doen in de kerk van Sint Maarten te Maartensdijk sprak hij vaak over zijn internationale reizen. Als pastor in Maartensdijk bloeide hij op, maar als hoofdaalmoezenier van justitie deed hij wat hij het beste kan: stil zijn en Christus tevoorschijn luisteren in de mensen van de bajes. Hij ging er ook veel over schrijven, want hij zag wat een goede Vlaamse vriend, Petrus Ceelen, ook zag: de mens in de dader, beeld van God in de geschonden

gevangene. Daarom citeert Gerard de Wit een aantal keren het werk van deze Vlaming die al heel lang werkzaam is in Duitsland. Alleen al zo'n zin van Ceelen in dit boekje: 'Als je jezelf bekijkt als Gods spiegelbeeld dan knijp je allebei je ogen dicht.' Zo staan er vele juweeltjes die de reiziger in Gerard de Wit bevestigen, maar ook toegevoegde waarde van de zielzorger beschrijven. Want als je zorgt voor je ziel en die van de ander, kijk je vaker naar Christus in de ander.

Leo Fijen

LEERZAME MOMENTEN INTERNATIONAAL

*Ook dit stuk was onderdeel van eerdergenoemde publicatie in “INKO”, periodiek van de Fraters van Utrecht, 2019, onder de titel “IK HEB NOOIT EEN GEVANGENE BEVRIJD”.
Zie ook Hoofdstuk 1.*

LEERZAME MOMENTEN

De titel “Secretaris-Generaal”, die door de ICCPPC bedacht was, had onverwacht grote uitwerking. Ik heb als S.G. verscheidene reizen gemaakt: naar Nigeria en Benin; naar Zuid-Afrika en Madagaskar; naar de Dominicaanse Republiek en de Filippijnen, en overal gingen de deuren wijd voor mij als S.G. open. En daardoor leerde ik facetten van het gevangeniswezen en het pastoraat kennen, die ik niet voor mogelijk had gehouden.

De honger, de sterftcijfers, de huisvesting, de kinderen in de gevangenis, de ziekten, het ontbreken van medische zorg, en de betrokkenheid van personeel, dat toerusting en middelen tekort kwam. Daartegenover ook de inzet van vele kerkelijke vrijwilligers: deze ervaringen waren onthutsend en onvergetelijk.

Parochie binnen een gevangenis (Manilla)

De gevangenis van Manilla, met een eigen parochiekerk binnen de gevangensmuren, leerde me dat binnen de muren niet alleen gevangenen zijn, maar ook kerk en geloof. Dat daar gedetineerden een week lang, onder bescherming van de kerk, in zekere vrijheid retraits kunnen meemaken, met deelname van gelovigen van buiten, is eigenlijk ongehoorlijk.

Bezoek aan de gevangenis Antananarivo

Jaren geen grassprietje gezien (Madagaskar) Ook hier durfden niemand me tegen te houden, daar in de gevangenis van Antananarivo. Ik kwam per slot als afgevaardigde van een NGO, en die hoorde bij de Verenigde Naties. En dus kon ik filmen waar niemand filmde, vanaf de buitenmuur van een betonnen binnenplaats, en in de krappe ruimtes

waar tientallen mensen opgesloten zaten. De handigste jongens hadden er vier bedden boven elkaar gebouwd, met een lap ervoor tegen de inkijk. Eentje toonde vol trots een marmot. Die had hij gevangen en hield hij bij zich in zijn slaapmat. Maar anderen sliepen op de grond, zonder mat, kriskras door elkaar heen, of sliepen staande, met hun eigen riemen aan een paal gebonden. En de ondermuren waren bruinzwart van kleur: van doodgeslagen kakkerlakken en andere insecten.

Kleuters in de vrouwegevangenis (Madagaskar)

Het was een heftige gewaarwording: samen met een zuster een vrouwegevangenis binnengaan in Antananarivo. Er is een soort binnenplaats, waar een stroompje water doorheen loopt, en rondom zijn er kleine gebouwen. Overal hangt wasgoed, overal krioelen kinderen rondom hun moeders of spelen in de modder. De moeders zitten gevangen, de kinderen weten niet beter of de wereld eindigt bij de muur. Aan het plafond hangen zakken, daarin zitten schaarse eigendommen. En toch wordt er gezongen en gelachen, al zou je liefst huilen. Zou hier het recht ooit zegevieren?

Ben je wel echt christen? (Pretoria)

In de gevangenis van Pretoria trof ik een bijzonder bord, met daarop de tekst: "If someone accused you of being a christian, would he have sufficient evidence to prove it?" ..... (als iemand je ervan zou beschuldigen dat je christen bent, zou hij dan ook genoeg bewijzen kunnen aandragen dat je dat echt bent?)

cellen in Antanarico prison

Kwetsbare Jongeren (Engeland)

Tijdens een IPCA-Europe Congres in Rugby, Engeland maakten we een excursie mee naar een jeugdgevangenis in Midden-Engeland, een moderne inrichting, waar 750 jongeren van 14-21 jaar waren ondergebracht. Tot mijn schrik hoorde ik, hoeveel van die jongeren als “vulnerable” (“kwetsbaar”) werden beschouwd: zo kwetsbaar dat er een speciale afdeling voor hen was opgezet.

Maar ook trof me een zelfgemaakte poster met de vraag: “If God exist, why didn’t He tell me?”, en daaronder de zin: “If He did so, would you believe Him?”

Communie brengen in dodencellen (Nigeria)

Er was me gevraagd of ik de heilige Mis wilde opdragen in de gevangenis in Lagos, Nigeria. Op het grote gevangenisterrein was een kapel gebouwd, en daarin zaten honderden gevangenen te wachten op mijn komst. Er werd alvast gezongen en muziek gemaakt, en ook van elders op het terrein echode de muziek mee. Een grote neger met een superpli was mijn assistent. Het was haast een feest. Bij het Communie uitreiken fluisterde hij mij toe of ik ook naar buiten wilde gaan, buiten de kapel. Daar waren ook mensen die meededen. Hij bracht mij eerst naar een ruimte waar een aantal zieke mensen op de grond lagen. In een hoek hing een gordijn; daarachter lag iemand te sterven. Ik gaf de Communie en de zegen. Ik werd weer meegenomen, nu naar een aantal kooien met grote tralies. Je kon er niet rechtop in staan, maar ook daar zaten mensen op me te wachten. Zij waren het die trommelend op blikjes meegedaan hadden met de muziek in de kapel. Het waren ter dood veroordeelden, sommigen al jaren zo vastgezet. Ze gingen ter communie, op hun hurken. Mijn hart brak opnieuw, maar even later wachtte de directeur op ons met koffie en een koekje...

Het doopboek van de gevangenis (Pretoria)

Het was een vreemde openbaring voor me, tijdens mijn bezoek aan Pretoria. De tijd van Apartheid was voorbij, maar de herinnering eraan was nog overal voelbaar. Ik ging op bezoek bij de bisschop. De aalmoezenier van de grootste gevangenis bleek zijn herinneringen aan de tijd van de Apartheid te hebben ingeleverd bij de bisschop. Daarbij was ook een doopboek. De bisschop liet die halen, en de inhoud was onthutsend. Bijna elke week een pagina, en steeds een reeks namen van gedetineerden. Mensen, door hem

gedoopt, meestal een tiental op één dag. De verklaring was schokkend, bitter: het waren gevangenen die op die dag opgehangen werden. En het enige wat de aalmoezenier hen kon aanbieden was hen dopen met Gods belofte en bemoediging: “heden zult gij met mij zijn in het paradijs”... en het waren nooit blanken!

Zeep in de gevangenis (Dominicaanse Republiek)

Na een bezoek aan de kardinaal van Santo Domingo zouden we doorrijden naar de gevangenis. Ik had aan de pastor wat geld gegeven voor de gevangenen, en spontaan gaf hij er een concrete bestemming aan: zeep! We kochten grote pakken sunlight, en iedere gevangene kreeg een stuk. Het enthousiasme was groot. Iedereen kon weer eens zowel zichzelf als zijn kleren wassen!

Waar een priester is, is de Kerk? (Nigeria)

Bij het wereldcongres van het Justitiepastoraat in Rome was een pastor uit Nigeria, Obiora Ike. De bisschop van Siena, die namens de Paus naar het congres was gekomen, hield een mooie preek over de kerk. Kerk kon overal zijn als er maar een priester was. Na afloop stond Obiora op. Hij nodigde de bisschop uit om naar Nigeria te komen. Hij zou hem daar honderden kilometers door het land laten rondreizen. Dan kon hij overal de kerk zien bloeien, ook daar waar geen priesters zijn.

De honderdste ontdekking van het jaar (Nigeria)

Enkele jaren later ging ik bij deze pastor in Nigeria op bezoek. Hij had intussen een aantal priesters geïnspireerd om naast hun lokale werk ook gevangenis binnen te gaan.

Ze kwamen terug met onthutsende berichten: ze troffen er mensen die al jaren vastzaten zonder dat er ooit een aanklacht of berechting was geweest. Niemand wist dat ze er waren. Niemand wist of ze ooit vrij zouden komen.

Het aantal meldingen bleef groeien. In september van dat jaar zond hij aan de bisschop het 100e verhaal van iemand die al meer dan tien jaar in de gevangenis zat zonder dat iemand iets wist van zijn bestaan. De pastor ondernam actie, en de man werd meteen vrijgelaten. Maar hij had geen idee waar hij naartoe kon...

Doop in een gevangenis (Canada)

Een vergadering van de IPCA-stuurgroep werd gehouden bij de zusters Augustinessen in Hilversum. Op zondagmorgen gingen alle leden mee naar Maartensdijk, en tijdens de eucharistieviering vertelde Pierre Allard, dominee in de zwaarste gevangenis van Canada in onze volle kerk:

Toen zijn eerste kind werd geboren wilde hij het in de gevangenskapel laten dopen, tegen de wil van de directeur. Ze gingen met hun baby de kapel in, maar toen hij wilde gaan uitleggen over de doop, nam een grote neger het kind uit de handen van de moeder. Terwijl ieder vol schrik toekeek rolden de tranen uit zijn ogen. Hij bracht het naar een gevangene op de eerste rij. Iedereen hield de adem in, maar het kind glimlachte. Het ging van hand tot hand, en was nat van tranen toen het teruggelegd werd bij de moeder. En de dominee vroeg zich af of het dan eigenlijk niet al gedoopt was door alle mensen om hem heen ..

Justitiepastoraat in Rusland (Moskou)

In samenwerking met PFI, en het Duitse en Engelse Justitiepastoraat werd in Moskou contact gelegd met de Orthodoxe Kerk over de opzet van pastorale zorg in Russische gevangenissen. Bij de besprekingen waren ook hoge functionarissen van het ministerie van Defensie. Het was een boeiende, af en toe met veel wodka besprenkelde reeks van vergaderingen. De “reguliere” justitiepastores hebben er nadrukkelijk voor gepleit dat zoals overal de “main-churches”, in dit geval de Russisch-Orthodoxe kerk, de leiding zou nemen bij de inrichting van een eigen justitiepastoraat. Doordat ook gevangenissen in Moskou en omgeving werden bezocht werd duidelijk, hoe zwaar de omstandigheden daar waren en hoe belangrijk pastorale begeleiding zou kunnen zijn.

Pijnlijke ervaring

De meest pijnlijke ervaring die ik tijdens een congres heb opgedaan was dat de vertegenwoordiger van het Vaticaan, een relatief jonge prelaat, bij het communie-uitreiken alle niet-priesters (die intussen in de Commissie verre in de meerderheid waren) van het altaar wegstuurde: die moesten beneden aan de trappen ter communie gaan, en alleen onder de gedaante van Brood. Het is de eerste keer sinds mijn moeder stierf, dat ik heb staan huilen. En twee zusters uit de Filipijnen kwamen me troosten: ze waren dit wel gewend!

PASTORALE ORGANISATIES WERELDWIJD

Er zijn in de 2e helft van de 20e eeuw drie grote wereldwijde organisaties ontstaan, elk met een eigen vorm en doelstelling, maar met dezelfde basis: de opdracht van Christus waarmaken in de wereld van justitie, recht, schuld en verzoening. Ik ben bij alle drie actief betrokken geraakt, en heb daarvan binnen ons eigen corps regelmatig verslag gedaan.

a. Katholiek: Van “Bureau” naar “ICPPC”

De Europese Hoofdaalmoezeniers kwamen vanaf 1950 met zekere regelmaat bij elkaar, en het bureau dat zij stichtten is na 1985 uitgegroeid tot het wereldwijde ICCPPC.

Vanaf het begin is vrijwel elke Nederlandse Hoofdaalmoezenier betrokken geweest bij deze internationale ontwikkeling op het gebied van het justitiepastoraat. Deze Internationale contacten zijn voor mij een weldaad voor de geest geweest. Tegelijkertijd temperden ze ook ons nationale idee van wat justitiepastoraat zou moeten zijn. Want ervaringen elders opgedaan laten zich moeilijk met de Nederlandse situatie vergelijken. In feite is

Nederland maar een provincie van Europa, en een stipje op de wereldkaart. De ontmoeting tussen een pastor uit Nederland of Engeland met een pastor uit Nigeria toont een wereld van verschil. *Zie hierna in Hoofdstuk 7.*

b. Oecumenisch: International Prison Chaplains Association IPCA

In 1985 kwam in Bossey, Zwitserland, een bont internationaal gezelschap bijeen. Pastores uit allerlei kerken, vaak heel geïsoleerd werkend, de meesten op eigen initiatief, zonder aanstelling of vergoeding ergens ter wereld werkzaam in een gevangenis. Ze luisterden naar elkaar en wilden contact houden. Het hoefde geen grote organisatie te zijn, met bestuur en leden. Het was voldoende als een paar mensen zouden zorgen dat het contact doorging: een kleine stuurgroep werd gevormd. Daar ontstond feitelijk de I.P.C.A., de International Prison Chaplains Association, en ze wilden “de geest van Bossey” vasthouden.

IPCA wilde een beweging worden. Het ging hierbij dus niet om structuren of landelijke organen, maar om de “grassroots”: men wilde de individuele justitiepastores een ontmoetingspunt en een klankbord geven. Vanaf het begin was de opzet oecumenisch. Aanvankelijk kwamen de deelnemers vooral uit protestantse, anglicaanse, presbyteriaanse en orthodoxe kringen. Langzaamaan sloten er zich ook meer en meer katholieke justitiepastores bij aan.

Vanaf 1987 tot 1992 heb ik het secretariaat van de IPCA-Worldwide” gevoerd en ook Continentale afdelingen zien ontstaan, waaronder IPCA-Europe.

Meermalen heeft het “Executive Board” In Nederland vergaderd, steeds gastvrij ontvangen door de zusters Augustinessen in Hilversum. De parochianen van Sint Maarten in Maartensdijk hebben intens kunnen meeleven met de ervaringen van de deelnemers aan zowel ICCPPC als aan de IPCA-stuurgroep, zie hierna.

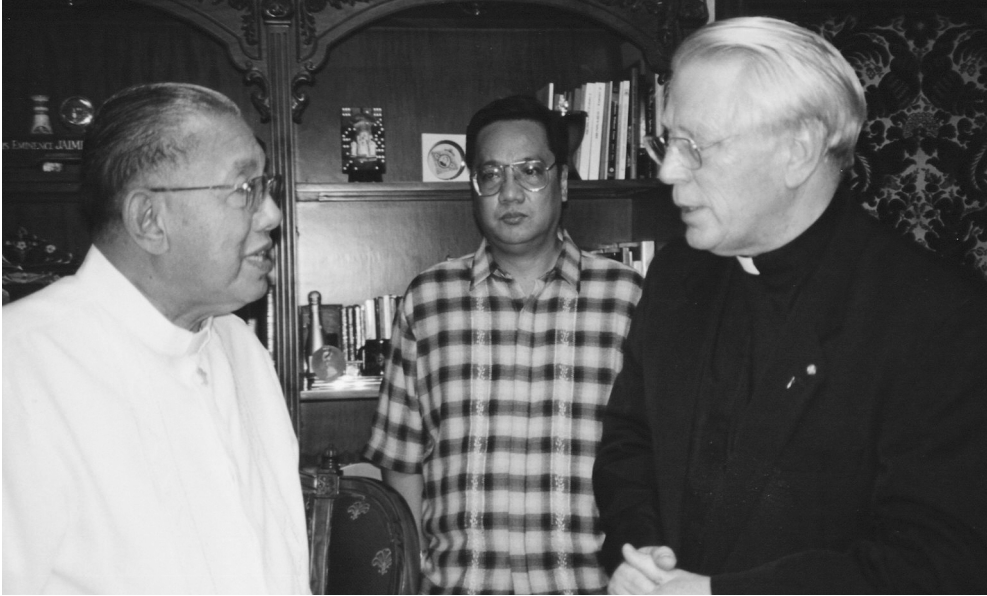
IPCA is wereldwijd uitgegroeid, en kent nu ook continentale afdelingen. Ik heb mogen deelnemen aan Meetings in o.a. Canada, Washington, en Manilla. De laatste IPCA Europe Committee Meeting vond plaats in Oslo in Oktober 2019. De achtste Quinquennial Conference ‘A living Hope’ die gepland stond voor november 2020 in Bangkok, Thailand is uitgesteld vanwege Covid-19.

Op het Congres in Manilla heb ik mijn taak overgedragen.

IPCA Europe

Ook in deze beweging heb ik tot 1992 het secretariaat vervuld, bij voorbeeld bij de Congressen in Hongarije, Noorwegen en Straatsburg.

In oktober 2020 vergaderde het IPCA Europe Committee in Oslo. Daar werd een volgend Europees IPCA-congres voorbereid voor het “2022 Quinquennial”. Daarnaast wordt voor de 5e keer een Internationale wedstrijd “Kunst en Gevangenissen” voorbereid met als thema “Back to life”. Kunstwerken worden beoordeeld door een jury van kunstkenners. Ze zullen deel uitmaken van een unieke collectie “gevangeniskunst” die in heel Europa in een reizende tentoonstelling zal worden getoond.

In gesprek met kardinaal Sim

c. Leken-initiatief: Prison Fellowship International PFI

Na de Watergate-schandalen ontstond vanuit de V.S. Prison Fellowship. Ze werd opgestart door enkele mensen die vanwege Watergate gevangen hadden gezeten, vanuit grote onvrede over het tekort aan geestelijke steun tijdens hun gevangenschap. Ook deze beweging is wereldwijd gegroeid en wil christelijke leken-vrijwilligers inzetten ten dienste van gevangenen en ex-gedetineerden en hun families.

PFI presenteert zich los van enige kerkelijke organisatie, gaat uit van een behoudende, fundamenteel-bijbelse visie, met een eigen training, en een aparte geloofsbelijdenis die alle vrijwilligers dienen te ondertekenen. Namens de ICCPPC en de IPCA-Worldwide ben ik in 1994 voor overleg naar Washington geweest. Dit leidde tot wederzijds begrip, er kwamen ook beleidsafspraken, al kregen die niet meteen overal vervolg: hun landelijke organisaties zijn volledig zelfstandig.

Gevangenenzorg Nederland

Dit is de Nederlandse vorm van “Prison Fellowship”. Ze in 1995 opgericht als een christelijke vrijwilligersorganisatie voor gevangenen, tbs-patiënten en hun familieleden. Ik heb enkele jaren deelgenomen aan hun bestuursbijeenkomsten.

Ze gaat uit van de kernwaarden: barmhartige gerechtigheid, respect, vrijwilligheid en competentie, gevangenen begeleiden naar een hoopvolle toekomst zonder criminaliteit, en familieleden ondersteunen tijdens de gevangenschap.

Ze omschrijft op haar website haar taken als: “geeft begeleiding tijdens en na de detentie. Met dit door de kerken gesteunde nazorgwerk vervult de kerk een belangrijke maatschappelijke functie. Men zoekt ook naar nieuwe vormen van liturgie en geloofscommunicatie. Men wil een eigen gezicht van de kerk naar buiten vormen, naar de samenleving toe”.

*Als ik in een kot ter wereld was gekomen ...
Als ik als kind in tehuizen was opgevoed ...
Als mijn vader me maar af en toe geslagen had ...
Als mijn moeder over de schreef was gegaan ...
Dan was ik vandaag de dag misschien souteneur,
en had ik zeker geen theologie gestudeerd.*

*

*Van kinderen in het tehuis heb ik geleerd,
dat mij sinds mijn geboorte veel bespaard is gebleven.*

*Van verslaafden heb ik geleerd,
dat ik in mijn jeugd veel geluk gehad heb.*

*Van criminelen heb ik geleerd,
dat op mijn levensweg veel goeds gebeurd is.*

*Mijn God, misschien heeft U mij
naar deze gedetineerden gestuurd
zodat ik wat van hen leren kan ...*

Petrus Ceelen, Hinter Gittern beten, ned. vertaling GdW 1991

9. DE ICOPPC: VAN EUROPEES NAAR VERELDWID

DE ICCPPC: VAN EUROPEES NAAR WERELDWIJD

De “Commissie van Hoofdaalmoezeniers in het gevangeniswezen” is, nog zonder officiële titel, ontstaan op een internationaal congres in Rome in 1950, op uitnodiging van de latere paus Paulus VI. Aan dit congres namen hoofden van het justitiepastoraat uit vele Europese landen, plus de VS en Argentinië deel.

Er volgden Europese congressen in Fribourg Zwitserland (1954), in Freiburg-im-Breisgau (1955), en Rome (1972). In oktober 1972 werd de Commissie (op grond van een brief van kardinaal Wright) voorgesteld aan de Congregatie van de Clerus in Rome.

Tijdens het congres in Londen 1974 verkreeg de Commissie een juridische grondslag als vereniging naar Zwitsers recht.

Hoofdaalmoezeniers die actief betrokken waren bij het gevangeniswerk konden lid worden, naast afgevaardigden die speciaal worden uitgenodigd. In de statuten wordt vastgelegd dat de doelstellingen van de Commissie zijn: “De aalmoezeniers in de gevangenissen bijstaan in hun werk en bijdragen aan de hervorming van het strafrecht door middel van schriftelijke documenten, congressen en vertegenwoordiging bij internationale instellingen (Verenigde Naties, Raad van Europa, enzovoort).

LE PÈRE MISERICORDIEUX
REMBRANDT VAN RIJN 1636

CONGRÈS INTERNATIONAL
SEPTEMBRE 1993
AUMONIERS GÉNÉRAUX DE PRISON

DON'T WE ALL HAVE THE SAME FATHER?
N'AVONS-NOUS PAS TOUS LE MÊME PÈRE?
HABEN NICHT WIR ALLE DENSELBEN VATER?
¿ACASO NO TENEMOS UN MISMO PADRE?
NUMQUID NON PATER UNUS OMNIUM NOSTRUM?

Mat. 2:10

Om de kerk wereldwijd bewuster en gevoeliger te maken van de problemen van mensen in de gevangenis, stimuleert de Commissie de oprichting en de groei van katholieke justitiepastoraten over de hele wereld.

Van toen af is om de twee of drie jaar een congres gehouden, waarbij zich steeds meer landen aansloten. Hieronder volgen in het kort de jaren, de opvolgende Presidenten en de leidende thema's, die steeds aan het einde van het congres in formele boodschappen aan justitiepastores en gedetineerden, maar ook aan kerken en staten werd uitgebracht.

INTERNATIONALE CONGRESSEN

Op het congres in **München 1977** werd E. Schraven (Nederland) tot President gekozen. In Luzern 1980 : werd hij opgevolgd door .P. Mascarello (Frankrijk). Nadere gegevens ontbreken.

Tijdens het congres in **Straatsburg 1983** werd Mgr. D. Atherton (UK) tot President gekozen. Hier legde de plenaire vergadering van het Congres een verklaring af waarin ze alle christenen vroeg "zich te verbinden met de evangelietraditie en met de voortdurende praktijk van de Kerk door de eeuwen heen - door zich bewust te zijn van de problemen die de gevangenen en hun dierbaren bezighouden". De deelnemers riepen op tot alternatieven voor de gevangenis en, in die gevallen waarin gevangenschap onvermijdelijk is, om te werken aan een meer humane ervaring, en ook om bereid te zijn een ruimhartiger ontvangst te bieden aan al diegenen die hun straf hebben uitgezeten".

Het volgende congres was in **Madrid 1985**. Hier werd Mgr. C. Curioni (de hoofdaalmoezenier van Italië) tot president gekozen. Het congres drong er op aan om de gevangenschap van minderjarigen te verminderen en de omstandigheden in de gevangenissen te verbeteren; bescherming te bieden tegen geestelijke en lichamelijke mishandeling; overbevolking te voorkomen, en te zorgen voor adequate opleiding van gevangenispersoneel. Het Congres riep de kerk op om voldoende gekwalificeerde pastores in te zetten, en om samenwerking te bevorderen tussen gemeenschappen binnen en buiten de gevangenis.

Op het congres in **Wenen 1987** werd Mgr. C. Curioni (Italië) herkozen. Centraal stond hier de filosofie van “gevangenschap als straf” en de onmenselijke gevolgen ervan voor zowel de gevangenen als hun familie. Het congres riep op tot een drievoudige verzoening van de gevangenen: in zijn relatie met God, met de maatschappij en met zichzelf.

In de hal U.N. Wenen

Ook in **Rome 1990** werd Mgr. C. Curioni (Italië) herkozen. De bisschoppenconferenties wereldwijd worden uitgedaagd om de pastorale zorg voor gevangenen op nationaal en lokaal niveau te stimuleren.

icppc-bestuur met Mgr. Curioniop privé audiëntie bij paus JP II

De regeringen worden opgeroepen om hun wetboek van strafrecht fundamenteel te hervormen. In de Filipijnen was de doodstraf afgeschaft. Maar toen Rome een nieuwe wereldwijde “Katechismus van de Katholieke Kerk” uitgaf, stond daarin dat de staat in bepaalde gevallen het recht had om de doodstraf uit te voeren. Tot grote consternatie van alle congresgangers rapporteerde de afgevaardigde uit Manilla dat de Filippijnse regering op grond hiervan de doodstraf weer had ingevoerd: Rome had immers zelf toestemming gegeven? Het Congres stuurde haar President naar het Vaticaan.

In **Nederland 1993** werd het congres in Bovendonk gehouden. Als President werd Leonard T. Kosatka (Japan) gekozen. Het congres ging in op de pas aangenomen internationale beginselen voor de bescherming van alle personen in detentie, de verklaring rond slachtoffers van misdrijven en machtsmisbruik; de rechten van hen die met de doodstraf worden geconfronteerd. Een apart hoofdstuk vormden de “Standaardminimumregels voor de behandeling van gedetineerden” (SMR). Het benadrukte de schendingen van de mensenrechten, de onmenselijke omstandigheden in veel gevangenissen en de lange tijd die veel gevangenen in voorarrest zitten - in sommige gevallen meer dan vijf of zelfs tien jaar. Het riep de Heilige Stoel en de alle bisschoppenconferenties op om de publieke opinie te veranderen en regeringen van de doodstraf af te brengen.

Het Congres herhaalde ons protest: de doodstraf is een onmenselijk gebeuren, met grote repercussies in de gevangenissen en de stellingname van Rome was niet uit te leggen aan of door justitiepastores.

Ook Justitia et Pax stuurde interventies. Uiteindelijk zou er, mede dankzij de pressie van onder andere onze beide instanties, in Rome een aanpassing van de gewraakte passage in de Romeinse Katechismus volgen.

Aan dit congres namen 49 landen deel. Een aantal Nederlandse justitiepastores hebben bijgedragen aan de voorbereiding en de organisatie.

Financieel ging er veel mis: de ICCPPC beschikte niet over eigen fondsen of subsidies. Sommige delen ontvingen bijdragen uit eigen land, maar anderen konden niet eens de Congresbijdragen, laat staan een jaarlijkse contributie betalen. We eindigden diep in het rood, - net als voorafgaande congressen in Wenen (1987) en Rome (1990). Veel later, na zijn dood, ontdekten we dat de President, Mgr Caesare Curioni, de tekorten steeds uit eigen zak heeft aangevuld.

Tijdens het congres werd een zeer internationaal bestuur voor de ICCPPC gekozen. Ik was intussen teruggetreden als justitiepastor, en was niet verkiesbaar, maar men vroeg mij het secretariaat voort te zetten en werd zodoende “secretaris-generaal”.

Spoedig daarna veranderde de communicatietaal: men ging van Frans over naar Engels en de titel werd “International Commission of Catholic Prison Chaplaincies”. Later volgde een tweede aanpassing, werd er één “P” aan toegevoegd, en werd de titel: “International Commission of Catholic Prison Pastoral Care”, de I.C.C.P.P.C.

Warschau 1996 Tijdens dit congres werd L.T. Kosatka (Japan) herkozen. Het Congres benadrukte het gebrek aan internationale normen voor de behandeling van gevangenen.. Het riep de autoriteiten op om de standaardminimumregels van de Verenigde Naties voor de behandeling van gevangenen (SMR) volledig ten uitvoer te leggen en de mensenrechten van gevangenen in acht te nemen. De bijzondere rol van de leken in het pastorale werk in de gevangenissen werd erkend en gerespecteerd. De verklaring van de Heilige Stoel dat de doodstraf “de facto” niet meer aanvaardbaar is wordt verwelkomd maar alle inspanningen om de doodstraf volledig af te schaffen moeten worden gesteund.

Voor het eerst deden hier veel oost-Europese landen mee. Dat betekende de start van vele nieuwe initiatieven in die landen. Intussen wisten we dat we veel voorzichtiger met financiën moesten omspringen. We waren daarom zeer strikt in het toekennen van subsidies aan deelnemers. Gelukkig werd opnieuw financieel support verkregen vanuit met name Duitsland en Nederland. Onverwacht kwam ook een devaluatie van de Poolse zloty ons te hulp.

Het Poolse ministerie van Justitie had computers beloofd voor de administratieve ondersteuning, en daar waren we erg blij mee, maar toen die op het laatste moment bezorgd werden bleken ze een Poolse lay-out te hebben. Gelukkig hadden we één eigen laptop mee...

Congres IX **Mexico Stad 1999** Hier werd Mgr. J. Branson (UK) tot president gekozen. De discussies betroffen de uitdaging van geweld en criminaliteit; gevangenissen als “structuur van de zonde”, en alternatieve manieren van gerechtigheid. Het riep op tot herstel-

recht voor de gemeenschap en alle mogelijke vormen van verzoening tussen de slachtoffers en de daders. Er werd solidariteit betuigd met de VN-Veiligheidsgaranties voor de Onafhankelijkheid van de rechterlijke macht; en bij de samenleving werd aangedrongen om het wijdverbreide beeld van de gevangene als zondebok te verwerpen.

Een belangrijke bijdrage werd geleverd door Jim Consedine (Nieuw Zeeland) met zijn inleiding “**Restorative Justice** - a Light in the Darkness”. Vanuit de stelling “punishment, the Heart of the Problem” presenteert hij het begrip “Restorative Justice” aan de congressangere, en illustreert vervolgens in een concrete presentatie hoe het kan werke in de community. Het werd afgesloten met een song van de Maori-gemeenschap. Het wekte groot enthousiasme bij de deelnemers. Zie ook hoofdstuk 10, 1.

Bij het congres in Mexico in 1999 waren er voor het eerst mensen met mobiele telefoon; en iedereen kon gebruik maken van telefoonkaarten in speciaal neergezette cellen, al waren die erg kostbaar.

Er ontstonden in Mexico vele problemen als gevolg van communicatie-stoornissen. Daarnaast veroorzaakten de V.S. problemen door de toegang te blokkeren voor deelnemers uit Afrika, voor wie de Commissie speciale subsidies had verkregen van bisdommen en congregaties. Zij werden tegengehouden in Miami, ook al waren ze alleen in transit!

Tijdens dit congres heb ik mijn functie als Secretaris-Generaal en Treasurer neergelegd. Maar ik kon als “Erelid” van de Commissie nog met hart en ziel deelnemen aan het congres in Ierland in 2003.

2000: BELEIDSVERANDERING EN VERBREIDING

Het jaar 2000 mag gelden als een moment van verandering en verbreding van de aandacht in de kerk als geheel. De Kerk begint zelf te spreken, en de banden met internationale organisaties worden sterker. De ICCPPC begint zich ook per continent te organiseren.

Paus Johannes Paulus II zond in juni 2000 een **Pauselijke Boodschap** ter gelegenheid van de viering van het Jubileumjaar in de gevangenissen.

Uitgaande van dit document hield ICCPPC-Europe in mei 2003 in Hongarije een regionaal congres, waarin deze boodschap werd uitgewerkt tot een gedetailleerd **Plan voor Pastorale Zorg in de Gevangenis**. Dit plan wordt in vijf talen (Engels, Spaans, Frans, Duits en Arabisch) verspreid naar alle betrokken pastores en andere belangstellenden.

2003 Xe Congres Dublin Ierland kreeg als thema “Prisons in the 3th Millennium challenging Church, State and Society”.

Mijn opvolger als S.G., Gerard Loman rapporteert hierover in “For Justice and Mercy” uitgave Centrum voor Justitiepastoraat 2016.

De discussies gingen over de belangrijkste problemen op dit moment voor onze wereld: armoede, rijke en arme landen en terrorisme:

- armoede is de wortel van alle kwaad. Het veroorzaakt honger en ziekte.
- de groeiende kloof tussen arme en rijke landen veroorzaakt onbeheersbare immigratie.

tie met daaraan gekoppeld menselijke ellende en lijden.

- het groeiend gevoel van onveiligheid door terrorisme leidt tot repressieve reacties door regeringen ten koste van de vrijheid van onschuldige mensen. Er is met name bezorgdheid om de mensen in Guantánamo.
- de grote toename van het aantal gevangenen gaat ten koste van de menselijke waardigheid.
- aandacht voor gevangenen en andere kwetsbare mensen is de kern van de zending van de kerk in de wereld.
- De gevangenis blijft een onvermijdelijk alternatief voor mensen die door gewelddadig en gevaarlijk gedrag het leven van de samenleving bedreigen. Maar hoe ernstig ook het misdrijf is dat ze begaan hebben, ons geloof weigert hen te reduceren tot enkel zijn/haar misdaad.
- Levenslange gevangenisstraf zonder hoop op toekomst wordt een doodstraf zonder executie. Vergeving blijft een gave van de vergevende God, zelfs als het menselijkwijs bijna onmogelijk lijkt te zijn.

Uitgangspunten als basis van ons werk:

- Mensenrechten zijn niet onderhandelbaar.
- De kerk veroordeelt de doodstraf en alle vormen van foltering en onmenselijke behandeling, de opsluiting van kinderen en minderjarigen en het onterecht gebruik van preventieve hechtenis.
- Een land dat de mensenrechten niet respecteert is een gevaar voor zijn eigen burgers.
- De vrijheid om zijn of haar geloof uit te oefenen of om geestelijke begeleiding te ont-

vangen is een absoluut mensenrecht.

Tijdens dit congres werd Dr. Christian Kuhn (Oostenrijk) tot President gekozen.

2004 Plan voor heel Europa

Het plan uit 2003 wordt in Europa gelanceerd met als belangrijkste accenten:

- het woord ‘pastoraat’ heeft niet langer alleen betrekking op religieuze assistentie, maar is bedoeld als: integrale zorg voor de hele persoon.
- Het woord ‘penitentiair’ is te smal: preventie en re-integratie horen er wezenlijk bij.

2005 Symposium in Rome. Dit is voorbereid door de ICCPPC tezamen met het pauselijk instituut Justitia et Pax, en met medewerking van de UNODC (Verenigde Naties) en de CPT (Raad van Europa) over “Mensenrechten in de Gevangenis”. De Kerk zelf neemt het initiatief.

2007 XIe Congres Rome Het was de bedoeling dit Congres te organiseren in Libanon, maar wegens de instabiele situatie in het Midden Oosten werd naar Rome uitgeweken. Het thema was: “Ontdek het gelaat van Christus in iedere gevangene”. In de slotverklaring werd de inherente waardigheid van elke gevangene benadrukt. De banden met de pauselijke commissie Justitia et Pax werden verstevigd. Tijdens dit congres werd Christiaan Kuhn opnieuw herkozen als president.

2009: twee belangrijke bijeenkomsten

- in **Latijns Amerika** wordt een Latijns-Amerikaanse synode gehouden in Aparecida. In het slotdocument wordt de tekst van de ICCPPC over de waardigheid van elke gevangene opgenomen.

- In **Rome** wordt de Synode van Afrika gehouden. Deze had als thema "Justice, Peace and Reconciliation". Namens de ICCPPC bracht zuster Atabong de situatie in gevangenissen uitdrukkelijk in beeld. Dit laatste riep de vraag op of Reconciliation niet uitdrukkelijk vooraf moest gaan aan Peace.

2011: XIIe Congres in Kameroen. Het thema weerspiegelt de verandering: verzoening is nodig voordat er vrede kan zijn, vandaar:

"Catholic Prison Chaplaincy working on Justice, Reconciliation and Peace". Tijdens dit congres werd Fr. Brian Gowans (Schotland) gekozen tot president. Hierna volgt de **Slotverklaring**.

Wij, de 130 deelnemers, leden van pastorale teams uit 55 landen en vijf continenten zijn in Yaounde (Kameroen) bijeengekomen voor het XIIIe Congres van de "International Commission of Catholic Prison Pastoral Care" van 27 augustus tot 1 september. Het thema van het congres was: "Katholiek justitiepastoraat werkt voor verzoening, gerechtigheid en vrede". Aan het einde van ons Congres hebben we de volgende Slotverklaring aangenomen.

- Wij zijn diep bezorgd over de situatie van het strafrechtstelsel en het gevangeniswezen in de wereld. Beide lijken een afspiegeling te zijn van de onrechtvaardige structuren die in de samenleving heersen. In veel landen hebben regeringen de neiging te reageren op de overweldigende wens van mensen om zich veiliger te voelen door de gevangenisstraffen te verlengen en de omstandigheden in gevangenissen te verslechteren.

- Wij veroordelen de toepassing van de doodstraf, die in sommige landen nog steeds bestaat.
- Wij betreuren het dat de minimumnormen van de Verenigde Naties voor detentie-omstandigheden momenteel bij lange na niet worden nageleefd.
- Wij constateren dat de omstandigheden in veel gevangenissen geen doeltreffende rehabilitatie mogelijk maken.
- Dit alles veroorzaakt niet alleen veel leed bij de gedetineerden - die vaak hun staat en burgerrechten verliezen - maar ook bij hun familieleden. Bovendien eerbiedigt de huidige reactie niet de fundamentele waardigheid van alle betrokkenen en lijkt zij evenmin doeltreffend te zijn om het gevoel van onveiligheid onder de bevolking te verminderen, noch tegemoet te komen aan de behoeften van de slachtoffers van misdaad en onrecht.
- Gevangenissen lijken eerder plaatsen van wraak dan van hervorming, omdat zij lijken te functioneren op grond van het vooroordeel dat een gedetineerde niet meer kan veranderen en dat hij/zij veroordeeld is tot herhaling van zijn/haar criminele daden. Onze ervaring is echter dat verandering mogelijk is, met een verscheidenheid aan programma's en pastorale zorg. Wij zijn van mening dat deze verenigbaar zijn met Gods droom van de Mensheid, waarin gevangenissen geen deel uitmaakten van de samenleving. Wij geloven in de barmhartige gerechtigheid van God.
- Wij geloven sterk dat ieder mens, zonder uitzondering of voorwaarde, een kind van God is, geschapen naar Zijn beeld en het daarom waard is gerespecteerd te worden, zelfs als hij/zij de waardigheid van de anderen niet heeft gerespecteerd.
- Wij geloven dat de samenleving behoefte heeft aan een ware Gerechtigheid die tot

stand komt door Verzoening, waarvan de vrucht Vrede is.

- Wij beschouwen onze Kerk als de Familie van God, waar betrekkingen van solidariteit en wederzijdse zorg moeten heersen. Daarom geloven wij dat pastorale zorg voor gevangenen een van de eerste en belangrijkste pastorale verantwoordelijkheden van onze Kerk moet zijn. Gevangenispastoraat moet zich niet beperken tot het bezoeken van gevangenen, maar zich inzetten voor een rechtvaardige samenleving en zorg dragen voor het welzijn en respect van alle betrokken personen, alsmede voor de hervorming van het strafrechtstelsel en het gevangeniswezen, zodat deze effectief kunnen zijn en de menselijke waardigheid van allen kunnen respecteren. In ons gevangeniswezen zijn wij ervan overtuigd dat wij in de eerste plaats moeten zorgen voor de laatsten, de minsten en de verlorenen, dat wil zeggen voor de meest kwetsbaren: kinderen, vrouwen, geesteszieken, vreemdelingen, enz.
- Wij verbinden ons ertoe de voorstellen van de Tweede Synode van Afrikaanse Bisschoppen over pastorale zorg voor gedetineerden (nrs. 54 & 55) uit te voeren met betrekking tot misdaadpreventie, gerechtigheid en gevangeniswezen. Wij willen dat gevangenisplaatsen zijn waar mannen en vrouwen kunnen bidden en zich kunnen verzoenen met zichzelf, met hun gemeenschap en met God. Dit is alleen mogelijk als gerechtigheid en het respect voor hun waardigheid en hun rechten de boventoon voeren.
- Omdat we in Afrika zijn, werden we aangemoedigd door de instructie van paus Benedictus XVI aan de Afrikaanse bisschoppen om theologie om te zetten in pastorale zorg, en we zien het als onze verantwoordelijkheid om de bisschoppen bij te staan in hun rol met betrekking tot pastorale zorg in gevangenis.

- Wij menen dat wij, om op deze uitdagingen te kunnen reageren, de organisatie van onze gevangenispastoraal binnen de Kerk moeten versterken en moeten samenwerken met onze partners (religieuzen en anderen) en instanties van onze samenleving.
- Wij zijn van mening dat Gods genadejaar, dat Jezus Christus heeft aangekondigd en dat de bevrijding van de gevangenen inhield (Lc 4,18-19), nog niet is aangebroken. Maar vertrouwend op Gods liefde leggen wij onszelf in Zijn handen, zodat Hij door ons en door alle vrouwen en mannen van goede wil kan werken aan de verwezenlijking van de gerechtigheid, de vrede en de verzoening waarnaar wij allen verlangen.

Yaounde, 1 september 2011

2017 XIII Congres Panama

Het duurde tot 2017 voordat het tot nu toe laatste congres gehouden kon worden. Het thema werd “Hoop voor gevangenen”. Ter sprake kwam onder andere hoe moeilijk het is om hoop te geven/ontvangen, als je slachtoffer bent.

In dit laatste congres tot nu toe werd Fr Gowans herkozen tot president. Hij kon in zijn rapport melden:

- dat het Bestuur (The Board) in de tussentijd bijeen gekomen was in Polen, Argentinië, India en Schotland, waarbij het steeds ook deelnam aan nationale activiteiten die daar gehouden werden.
- De President nam zelf deel aan de jaarlijkse “UN Crime Commission” meeting in Wenen, samen met de vertegenwoordiger van de heilige Stoel en vele N.G.O.’s zoals Amnesty International, Prison Reform International en andere organisaties, en bracht daar vele thema’s aan de orde die de justitiepastores na aan het hart liggen,

zoals overbevolking, geestelijke gezondheid, vrouwen in de gevangenis, kinderen in de gevangenis, gezonde voeding, goede medische zorg, waardige leefomstandigheden, reïntegratie, vluchtelingen en radicalisering. Grote nadruk viel op de vrijheid van godsdienst.

- Daarnaast vertegenwoordigde hij de ICCPPC in vergaderingen van de Raad van Europa en de Europese Unie.
- Van groot belang was het bericht dat de Congregatie van de Clerus in Rome de samenwerking met de ICCPPC wil versterken.
- Hij wees ook op de viering die paus Franciscus hield met meer dan 1000 gevangenen,
- en een project in Singapore met de naam “Yellow Ribbon”, waarin ex-gedetineerden vanuit de kerk terug ontvangen worden in hun eigen omgeving en geholpen worden met werk en woonruimte.

SPECIAL: UIT HET CONGRES MEXICO 1999

Als secretaris-generaal bood ik aan de congresgangers in Mexico dit rapport over de afgelopen periode:

Het was in 1984 dat dominee Pekka Viire, een lutherse gevangenispredikant uit Finland, een oproep deed aan justitiepastores overal ter wereld om een vorm van communicatie te creëren, omdat hij ervan overtuigd was dat de meeste pastores in een isolement werken, niet alleen afgezonderd van collega's, maar ook van hun eigen kerken. Het was het begin van een lange periode van internationale oriëntatie en activiteit. U heeft me vervolgens

toegestaan om voor de ICCPPC de taak van secretaris-generaal en penningmeester te vervullen. Het was met genoegen, soms ook met grote bezorgdheid, dat ik deze taak probeerde te volbrengen. Ik wens niet alleen deze Commissie, maar iedereen die zich met gedetineerden en gevangenispersoneel in de wereld bezighoudt, veel steun en goede trouw toe. Ik wens mijn opvolger en vrijwilligers om hem heen alle wijsheid en energie toe die ze nodig hebben voor de toekomst. Moge het justitiepastoraat in de prioriteits-schaal van de kerken omhoog gaan, wereldwijd en lokaal.

Hierna werd door mij de ontwikkeling van de ICCPPC langsgelopen, waarvan de belangrijkste stappen hierna volgen:

1. Op het achtste Wereldcongres, dat in 1993 in Nederland werd gehouden, besloot de plenaire vergadering een vast secretariaat generaal op te richten.
2. Aan het einde van het congres van Warschau in 1996 werd dit secretariaat geïnstitutionaliseerd in de nieuwe statuten.
4. Tot 1998 was het secretariaat gevestigd in Maartensdijk. Archief en correspondentie groeiden niet alleen in tijd, maar ook in ruimtebeslag. In 1998 werd een eenvoudig kantoor aangeboden door het Aartsbisdom Utrecht, voor een periode van twee jaar gratis.

10. In 1998 werd een nieuwe juridische structuur ontworpen. Deze werd gevestigd in Utrecht, Nederland.
11. In juni 1997, februari 1998, juli 1998, januari 1999 en juni 1999 werd een Nieuwsbrief verzonden aan alle bisschoppenconferenties, en aan alle leden en geïnteresseerden in het ICCPPC.
13. Als secretaris generaal vergezelde ik in 1997 en 1998 de president bij bezoeken aan de Vaticaanse autoriteiten, in verband met de erkenning van ICCPPC als “particuliere internationale vereniging van de gelovigen” door de Heilige Stoel.
14. Tot aan 1997 bracht ik als secretaris-generaal bezoeken aan Nigeria en Benin, Madagaskar en Zuid-Afrika, de Dominicaanse Republiek. Bovendien nam ik deel aan de jaarlijkse conferenties van katholieke justitiepastores in Duitsland en het “Alpentreffen” in Beieren, Zwitserland en Oostenrijk.
15. Bij de voorbereiding van het congres in Mexico stelde het secretariaat vast dat er steeds meer gebruik wordt gemaakt van faxen en vooral e-mail. Veel mensen en kantoren bleken echter hun machines aan het eind van de dag uit te schakelen, terwijl juist ‘s nachts, als alles stil is, de beste mogelijkheid is om faxen te versturen.

16. Het grootste probleem deed zich voor rond het visum voor deelnemers uit landen waarvan de toegang door de Mexicaanse regering wordt beperkt. De moeilijkheden bleven voortduren tot op het laatste moment.

17. Het secretariaat ontving verschillende kreten om hulp van gedetineerden. Maar deze Commissie beschikt niet over financiële middelen en kan ook geen initiatief kan nemen om individuele mensen met financiële problemen te helpen.

18. In 1993 was het hele kapitaal van de ICCPPC slechts 700,- dollar. Elk van de Congressen van Wenen (1987), Rome (1990) en Bovendonk (1993) liet ons een negatief saldo na, dat telkens door particuliere fondsen van o.a. Mgr. Curioni werd verrekend. We zijn hun grote dank verschuldigd, maar het heeft de zwakke financiële positie verborgen en in veel landen verwachtingen gewekt dat de Commissie in staat zou zijn om te doen wat andere internationale organisaties blijkbaar doen: geld uitdelen en voor iedereen betalen. Die mogelijkheid heeft de Commissie niet.

20. De leden van de Raad van Bestuur betaalden voor hun eigen reis en verblijf voor een bedrag van 80.000 dollar aan deze Commissie. In 1997 heeft het bestuur besloten een reservefonds op te richten voor toekomstige taken en verplichtingen, waaronder de kosten van de leden van het bestuur.

21. Het is glashelder dat de toekomst van deze Commissie zal afhangen van de geest en creativiteit van haar leden, maar zij heeft ook een sterkere financiële basis nodig. Het voorstel om ook persoonlijke lidmaatschappen toe te laten zal daartoe bijdragen. We hebben steun nodig van de Kerk, van internationale ordes en congregaties en van andere instellingen die geïnteresseerd zijn in dit werk van barmhartigheid in een meedogenloze samenleving.

22. Dat zal van groot belang zijn om de leden in staat te stellen deel te nemen aan de werkzaamheden van deze internationale organisatie, met name in de Raad van Bestuur.

*De gedetineerden noemen me de hemelpiloot.
Ze vinden het komisch dat ik over een hemel praat in de hel.
Ze gniffelen, als ik over verzoening preek
in een huis van vergelding.
Ze vinden het belachelijk, bij een vechtpartij
ook nog de andere wang toe te keren.
Een paar lachen in de kerkdienst
over de Blijde Boodschap: Zalig de armen!*

*Weet U, Heer,
veel gedetineerden zijn me genadig,
want ze glimlachen ..*

*

*In de gevangenis heb ik meer van U ervaren
dan in de kerk.*

*In de omgang met hen die achterin staan
ben ik dichterbij U gekomen
dan door mijn theologiestudie.*

*Bij mijn celbezoeken
bent U mij al tegengekomen:
"Ik was in de gevangenis
en jij bent naar mij toegekomen ..."*

Petrus Ceelen, Hinter Gittern beten, ned. vertaling GdW 1991

10. DOCUMENTATIE VANAF 1992

DOCUMENTATIE VANAF 1992

NEDERLAND EN DE ICCPPC

Nederlandse hoofdaalmoezeniers zijn vanaf het begin in 1950 betrokken bij internationale samenwerking. Tijdens het eerste officiële congres (Londen 1974) werd de “Inter-nationale commissie voor katholiek justitiepastoraat ICCPPC” gestart dat in alle landen het justitiepastoraat heeft bevorderd en in de kerk de betrokkenheid van priesters en vrijwilligers heeft versterkt. In 1993 werd tijdens het VIIIe congres een executive Board ingesteld dat nieuwe statuten moest voorbereiden, die zouden leiden tot erkenning van de organisatie bij de Verenigde Naties en bij de Romeinse curie. Ze kreeg meteen de opdracht om bij de Heilige Stoel kwestie van de doodstraf in de wereldkatechismus aan de orde te stellen.

In 1990 bestond de Commissie uit vertegenwoordigers van 39 landen, voornamelijk uit Europa. In 2000 was dit aantal al gestegen tot 105, en sindsdien heeft de ICCPPC de status van speciale waarnemer bij de V.N. en de Economische en Sociale Raad in New York, Wenen en Genève.

Bij gelegenheid van het 65 jarig bestaan en het Jaar van Barmhartigheid nam ICCPPC in 2016 het initiatief tot het instellen van For Justice and Mercy. Dit verzorgt publicaties in diverse talen over de positie van justitiepastores en biedt rapporten vanuit de praktijk.

PAUS VERKLAART DOODSTRAF ONAANVAARDBAAR 2018

bericht van oud-Hoofdaalmoezenier Fred van Iersel.

Paus Franciscus heeft besloten de morele aanvaardbaarheid van de doodstraf uit de Katechismus van de Katholieke Kerk (KKK) te schrappen. Voorwaar geen kleinigheid. Het gaat niet om een verandering van een of andere opinie over een incidentele gebeurtenis, maar om een verandering van moraal, van doctrine. In 1997 was, mede onder invloed van de wereldwijde koepelorganisatie van R.K justitieaalmoezeniers ICCPPC, de aanvaardbaarheid tot een minimum van hoge uitzonderingen teruggebracht.

Dit jaar, 2018, gaat de wissel om. Vanaf nu staat het recht op leven van de veroordeelde voorop in de afwegingen omtrent de strafmaat. De redenen voor de beëindiging van de morele aanvaarding zijn overigens gelaagd. Naast de beschermwaardigheid van het leven van elk mens als beelddrager Gods wordt ook de kans van vergissingen bij de veroordelingen, de ineffectiviteit van de algemeen afschrikkende werking van de doodstraf en het wereldwijde ‘aanvoelen van gelovigen’ gewogen.

Deze verschuiving in de sociale moraal komt niet uit de lucht vallen. Internationaal gezien – vooral in de VS – is er een verbreding gaande van de ‘pro life’ bewegingen van een anti-abortus beweging naar een beweging die alle vormen van doden bestrijdt. Door deze coalitievorming is de invloed van de beweging tegen de doodstraf vergroot.

Geen straffeloosheid

Voor de duidelijkheid: het Vaticaan gaat ook nu nog niet uit van straffeloosheid (impunity) bij ernstige misdrijven. Ook is het niet zo dat de Kerk nu vindt dat alle ernstige misdrijven maar moeten worden vergeven door slachtoffers of hun nabestaanden. Het gaat strikt om de beschermwaardigheid van het leven. Dezelfde reden waarom een moord niet gepleegd had mogen worden, is de reden waarom het leven van de moordenaar gespaard moet blijven.

Taak overheden

Deze verandering van doctrine is extra interessant, omdat in de redenen waarom de doodstraf kan worden afgeschaft het perspectief van wereldlijke overheden (die de straf vaststellen en uitvoeren) naar de achtergrond schuift. Dat is heel ingrijpend. Staten hebben sedert 1648 een geweldsmonopolie. Dat komt tot uitdrukking in het recht om krijgsmacht, politie en beulen geweld te laten uitvoeren. De doodstraf was zegge een privilege van staten. Het zijn dan ook staten geweest die de doodstraf vervolgens op juridische en humanitaire gronden op steeds grotere schaal hebben afgeschaft, dus grotendeels om redenen ontleend aan seculiere visies.

Zie ook het artikel van Dr Fred van Iersel over de encyciek Fratelli Tutti <https://www.raadvankerken.nl/nieuws/2020/10/fratelli-tutti-over-de-weg-naar-inclusieve-vrede/> - GdW.

INLEIDING IN ENGELAND 1995

*Door mij gehouden inleiding op een Oecumenisch Congres voor Justitiepastores in
Engeland*

In 1981 waren de meeste aalmoezeniers in de Nederlandse gevangenissen priesters; nu, in 1995, zijn er slechts zeventien priesters; alle anderen zijn niet gewijd, dus leken, mannen en vrouwen, geen “leken” in de negatieve zin van “niet-bevoegd”, maar volledig opgeleide pastoraal-theologen, goed opgeleid en toegewijd.

In 1981 werd het meeste werk gedaan door de aalmoezenier zelf en zijn werk omvatte veel activiteiten op het gebied van vermaak en onderwijs, sociale bijstand en welzijns-werk; om eerlijk te zijn: het was meestal zijn eerste benadering: zo kwam hij niet met lege handen, en zijn welkom werd zeker versterkt door deze materiële voordelen.

Intussen hebben allerlei experts deze activiteiten overgenomen, en hij is er nu met slechts zijn toewijding, zijn boodschap, zijn goede wil; en hij is er nu samen met vrijwilligers: meer dan 700 van de R.K. parochies; en hetzelfde geldt voor de protestantse pastor.

Justitiepastoraat in verandering...

Spreeken over de gevangenis en justitiepastoraat betekent niet: spreken over een aantal speciale pastores, die werken achter hoge muren, maar het moet zijn: spreken over de kerk, haar geloof en haar gelovigen, haar verwachtingen en uitdagingen, haar plichten, en ook haar vooroordelen.

Hun enige voorbeeld is Jezus Christus, en de grote vraag is of zijn voorbeeld verschillend

is voor verschillende kerken, voor priesters of niet-priesters, voor kerkgenootschappen of vrijwilligers. Het is niet een priester, noch een zegen die de vrede zal brengen: het is de aanwezigheid van de kerkgemeenschap die het vredes-bewustzijn moet uitstralen.

Vanuit de workshop

- Is werken bij justitie pastoraal of interpastoraal werk?
- Wat is het justitiepastoraat dat verwacht wordt, en hoe kan dat leiden tot meer vrede in de gevangenis.
- Wat is het justitiepastoraat volgens de theologie van mijn kerk? Is dat hetzelfde als wat wetgevers ervan verwachten?
- Wat wordt er van de justitiepastores verwacht door de leiders van de kerk? Is dat hetzelfde als wat de aalmoezeniers en vrijwilligers aan de basis van de kerk denken?
- Wat wordt er verwacht van het justitiepastoraat door de gevangenis-autoriteiten? Is dat hetzelfde als wat de gedetineerden verwachten?
- Justitiepastoraat in discussiepunten
- Pastoraat: een dienst van de kerk voor hen die geloven en voor hen die om haar luisterend oor of steun vragen.
- Pastoraat is niet een speciale roeping voor sommige priesters of predikanten, maar een van de belangrijkste taken van een levende kerkgemeenschap.
- Aan de andere kant: Ik wil en kan de priester niet uitsluiten, noch het gezag of de verantwoordelijkheid van kerkleiders om het voortouw te nemen. Naar mijn mening is dit pastoraat zo essentieel voor de Kerk dat ze niet kan worden overgenomen of gewoonweg in handen van individuele christenen of interkerkelijke bewegingen kan

worden gelegd, hoe geïnspireerd ze zich ook voelen. De inspiratie van onze Kerkgemeenschap en van de Bijbel is essentieel, maar vereist daarom ook de gemeenschappelijke wijsheid, het respect en de zorgvuldigheid van de hele kerk.

Ons werk en de Mensenrechten

De pastor is er om uitdrukking te geven aan de fundamentele godsdienstvrijheid van de gevangene en hij is er om het mandaat van de Heer, dat aan de kerkelijke gemeenschap is gegeven, te vervullen.

- Het is een essentiële taak van een kerk als gemeenschap van gelovigen en als organisatie om in de gevangenis aanwezig te zijn en geestelijke steun, begeleiding en dienstbaarheid te bieden aan allen die op dit aanbod in willen gaan.
- Het grondrecht van een gevangene zoals dat in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is opgenomen, begint met de erkenning van zijn recht als gelovige om zijn plichten als gelovige te vervullen
- Niemand moet als ongelovig worden beschouwd, tenzij hij dat zelf bevestigt. Ziekenhuizen en gevangenissen brengen mensen soms zelfs terug naar vragen waar ze nooit eerder over nagedacht hebben: over het leven en over God. En ze hebben het recht om deze vragen te heroverwegen en om hulp te vragen als ze dat willen.
- De positie van de aalmoezenier en/of het justitiepastoraat is de positie van de Kerk die hij representeert: daarom is het belangrijk om te heroverwegen of een aalmoezenier lid van het gevangenispersoneel ofwel afgevaardigde van zijn/haar Kerk zou moeten zijn. Is het juist of vooral zijn persoonlijke geestelijke rijpheid die hem zijn

rol geeft of is het een soort krediet dat aan de kerk wordt toegekend, namens wie hij of zij als optredend wordt beschouwd?

De rollen van de justitiepastor

Wij onderscheiden drie rollen in het leven en werk van de kerk en haar leden: getuige, profeet en herder; wij denken dat deze drie rollen onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn in een justitiepastoraat:

Getuige:

de kerk moet getuigen en haar geloof en zedelijke normen verkondigen zonder de inhoud ervan te verminderen

Profeet:

de kerk moet de samenleving en haar leiders en leden uitdagen in het geval grondbeginselen van het geloof of deze normen worden verwaarloosd, ontkend, of geschonden.

Herder:

maar de kerk heeft tegelijkertijd de taak om de kudde te beschermen, de verloren schapen te zoeken, en te weten en te begrijpen wat het betekent dat de mens niet het perfecte beeld van God is, maar alleen zijn beschadigde en mistige spiegel.

Op zoek naar vrede in de gevangenis is het belangrijk dat kerken als getuige respect tonen voor de individuele gevangene en hetzelfde respect tonen voor mensen uit andere kerken en religies, alsook voor mensen die geen religieuze achtergrond of principes hebben.

Op zoek naar vrede in de gevangenis, vanuit het oogpunt van de profeet moeten we pleiten voor wederzijds respect, waarbij we elk misbruik moeten bestrijden dat door officieren of gedetineerden wordt gepleegd, met name tegen de “kwetsbaren”,

Op zoek naar vrede in de gevangenis, moeten we vanuit het oogpunt van de herder werken aan menselijkheid in de behandeling, vooral zoals vermeld in “Making Standards Work”. Dit moet ook gelden in het geval van gedetineerden in nood, eenzame opsluiting, zelfmoordpogingen, hongerstaking, ernstige ziekte en dood.

HET AFWEGEN VAN VELE ROLLEN 1995

“Balancing Many Roles”, rapport door Prison Fellowship International Washington

Pastor de Wit bracht een bezoek aan het PFI-secretariaat na het bijwonen van een voorbereidende vergadering voor de conferentie van augustus 1995 van de International Prison Chaplains’ Association.

Bij het presenteren van de evangelieboodschap moet een aalmoezenier en de kerk als geheel de rol van profeet, getuige en herder in evenwicht brengen:

“Als je de **getuige** bent, geef je de hele boodschap, ook al liggen de idealen (van het christelijke leven) ergens ver weg aan de horizon.

Als je **de profeet** bent, moet je spreken over de uitdaging om een echte gelovige te zijn. En als je **de herder** bent, moet je niet aan de horizon staan, maar heel dicht bij de persoon en met hem optrekken.

Pastor de Wit komt vaak terecht in discussies over de rol van pastores en PF-vrijwilligers in gevangenissen waar beiden aanwezig zijn. Pastores zien PFI vaak als een grote, gestructureerde groep die alles naar zich toe wil trekken en de aandacht kan afleiden van kleinere pastorale programma's "verborgen achter de tralies", legt Pastor de Wit uit.

"Justitiepastores zijn doorgaans verbonden met de hoofdkerken: ze worden meestal door die kerk benoemd, veelal ook betaald. Wanneer ze de christelijke diversiteit van PFI tegenkomen, soms gebaseerd op vrij kleine evangelische groepen, "dan zijn de relaties soms erg moeilijk.

Pastor de Wit, die momenteel secretaris-generaal is van de Internationale Commissie van Katholieke Justitiepastores, gelooft dat een evenwicht kan worden gevonden door specifieke taken uit te selecteren die geschikt zijn voor PFI en die buiten het bereik van de meeste pastoraatsprogramma's vallen. Nazorg is een voorbeeld.

Ook binnen de gevangenis kunnen organisaties zoals PF een nuttige en belangrijke rol spelen, maar toch waarschuwt Pastor de Wit dat er problemen ontstaan als een groep van-buiten het hele werk probeert over te nemen. “Er moet zeer zorgvuldig worden gelet op een goede balans tussen het werk van Prison Fellowship en het werk van de kerken door middel van hun aalmoezeniers”, zegt hij.

“Soms zeggen we ‘vergeven en vergeten’, alsof die twee dingen samengaan, maar misschien zijn er vele situaties waar het niet mogelijk is om te vergeten. Vergeving is iets anders. De daders moeten die last meedragen; ze zullen nooit vergeten wat er gebeurd is. En, net zoals bij het slachtoffer, zal ook de familie die last moeten dragen.”

De familie moet aan de dader minstens de vrijheid kunnen schenken om in vrede verder te gaan,” vertelde de priester aan de familie van het slachtoffer. “Je hoeft elkaar niet te omhelzen, dat is geen vergeving. Vergeving is iemand de vrijheid geven om door te gaan in het leven: de gevangene, maar ook het slachtoffer”. Beide partijen moeten nog steeds de last van het verleden dragen, maar in vergeving proberen ze die te overwinnen en op een nieuwe manier verder te gaan met het leven.

Een favoriete bijbelpassage van Pastor de Wit is het verhaal van de Verloren Zoon - een verhaal dat hij keer op keer in de gevangenis heeft meegemaakt. “Het verhaal zegt dat wat onmogelijk is tussen mensen, mogelijk is met God. Hij is de barmhartige Vader over alle grenzen heen. We moeten ons ervan bewust zijn dat we soms de vader zullen zijn, soms zullen we de jongste zoon zijn, maar meestal moeten we ons ervan bewust zijn dat er een risico bestaat dat we de oudere broer zijn. In die rol moeten we de waarschuwing ter harte nemen: probeer elkaar niet te veroordelen.”

Het brede internationale perspectief van pastor de Wit diende de PFI goed tijdens een evenement in Moskou in oktober 1994. Hij was een van de zeven consultants die door PFI waren uitgenodigd om deel te nemen aan een driedaags seminar dat bedoeld was om de Russische federale gevangenis-administratie te helpen bij het verhelderen van kwesties die verband houden met religieuze programma's in de gevangenis en om begeleiding te geven bij het opzetten van een justitiepastoraat in het hele gevangenissysteem van de Russische Federatie.

RAPPORT BIJ HET DUITSE JUSTITIETREFFEN 1999

Ieder jaar houdt het Duitstalig Justitiepastoraat een meerdaags congres, steeds in een andere streek. De hoofdaalmoezeniers in de omringende landen worden hierbij steeds uitgenodigd. In 1999 kon ik dit Rapport aanbieden.

Het eerste wat ik melden wil heeft te maken met de geschiedenis van onze Commissie.

Het bestuur heeft ontdekt dat de eerste bijeenkomst van Hoofdaalmoezeniers al in 1950 heeft plaats-gevonden: in Rome, opgezet door het Staatssecretariaat, met niet alleen deelnemers uit Europa maar ook uit Argentinië en de Verenigde Staten van Amerika.

In 1974 hebben de Europese leden in hun statuten vastgelegd dat zij als officiële civiele organisatie in Genève wilden blijven bestaan. Als we de bijeenkomst in Rome als uitgangspunt nemen, dan zal deze Commissie niet 25 jaar, maar bijna vijftig jaar internationaal actief zijn in de pastorale zorg in de gevangenis.

Omdat er tussen 1984 en 1990 meerdere niet-Europese landen zijn toegetreden, stelde de toenmalige president, Mgr. Curioni, op het congres van 1990 in Rome voor om de Commissie bij de Heilige Stoel aan te melden voor erkenning in canonieke vorm. Dit voorstel werd echter ingetrokken omdat het niet conform de statuten was ingediend. Toen het in 1993 op het congres in Nederland weer op tafel kwam, waren er ernstige bezwaren over de mogelijke gevolgen.

Het nieuwe bestuur met president Kosatka heeft beloofd deze kwestie zo snel mogelijk te regelen. Tussen 1993 en 1996 heeft het Bestuur nauw samengewerkt met de Congregatie voor de Clerus in Rome. Rome heeft voorgesteld erkenning te vragen als een “internationale particuliere vereniging van gelovigen” en heeft concrete formuleringen aangedragen voor een wijziging van de statuten. In overeenstemming daarmee zijn de statuten in 1996 in Warschau met aller instemming aangepast.

Sindsdien hebben we echter tevergeefs geprobeerd om deze erkenning echt te krijgen. En in het Congres in Mexico heeft de secretaris van deze Romeinse congregatie nu een nieuw voorstel gedaan: we konden nu door Rome erkend worden, niet privé, maar in het openbaar. Daardoor zou onze Commissie de officiële stem van de kerk kunnen worden op alle gebieden van het gevangeniswezen, binnen en buiten de kerk. Dat klinkt als een mooie opgave. Maar ook nu werden dezelfde bezwaren geuit:

1. In hoeverre behouden we de vrijheid om zo nodig kritische stemmen te laten horen?
2. Hoe vrij zijn de leden - in een congres dat slechts vier dagen duurt en slechts één keer in de drie of vier jaar plaatsvindt - om een bestuur en een president te kiezen? En vooral:
3. wanneer en hoe zal deze geschiedenis, die te lang heeft geduurd, eindelijk door middel van consensus tot een einde worden gebracht?

Ik hoop dat de nieuwe Internationale Commissie en alle leden in hun eigen kring er over nadenken, niet vanwege het prestige of de privileges, maar om een echte stem in en voor de Kerk en de wereld te zijn en te blijven.

Het tweede punt dat ik wil presenteren heeft niets te maken met kerkelijke structuren. Het is iets dat me al lang raakt en dat tijdens het congres in Mexico nog groter is geworden. Er waren daar meer dan dertig Mexicanen en meer dan honderd andere afgevaardigden uit 55 landen. En het thema was genade in een wereld waar *genade* slechts een zwakte lijkt te zijn.

Ik zou u willen aanmoedigen om de inleidingen te vertalen en ze overal ter sprake te brengen, niet alleen in de gevangenis, waar de menselijke waardigheid en de mensenrechten zo vaak worden ingeperkt en krachteloos gemaakt, maar ook in de politiek, waar mensen nadenken over de mensenrechten en hun plichten, waar de wetten ontstaan en waar het leven en de toekomst van veel medeburgers worden bepaald.

Er zijn meldingen van steeds langere en strengere straffen in veel landen in de wereld. 10, 20, 30 jaar gevangenisstraf. Wat denken we van meermalen levenslang, waarbij de tweede pas begint als het eerste “levenslange” voorbij is? Wat vinden we van levenslang zonder kans op gratie? Wat zeggen we over meer dan tien jaar of meer in de dodencel, of meer dan tweehonderd executies in één provincie in China ter voorbereiding op de viering van vijftig jaar communistische regering? Wat willen de Amerikanen bereiken met gevangnissen waar verpleegsters het werk van de bewakers hebben overgenomen, omdat de gedetineerden alleen oud, ziek en bijna dood zijn, maar niet worden vrijgelaten?

Onbarmhartigheid. Leven zonder hoop, zonder perspectief. Zeker, de families van de slachtoffers stellen dat ook zij levenslang lijden. Mensen eisen berouw en wraak, en veel gelovigen reageren op dezelfde manier. Maar heeft ons geloof iets te zeggen in de naam van Jezus? En zijn dit dan alleen maar wóórd en over barmhartigheid, of kunnen we die barmhartigheid ook concreet maken?

Ik heb ooit in Nederland voorgesteld dat onze rechtbanken de motieven die hebben geleid tot de bepaling van de straf nader zouden dienen te beschrijven. We kennen vele motieven.

Het kan zijn dat de dader discipline dient te leren, of opleiding nodig heeft, en dat kost tijd. Men kan denken dat alleen de confrontatie met de slachtoffers hem echt kan raken, of dat hij dient te ervaren hoe lang het duurt voordat zijn slachtoffer of de familie van zijn slachtoffer het leven weer kan hervatten. Hij dient van binnen te voelen hoeveel het kost om iemand echt genoegdoening te geven. Ja, het kan zijn dat hij een gevaar voor zichzelf is en blijft; het kan zijn dat hij een gevaar is en blijft voor anderen, voor de samenleving. En misschien kent u nog andere argumenten. Maar het baart me zorgen dat we uiteindelijk maar één getal hebben. En daarmee kunnen we alleen tellen hoeveel weken, maanden, jaren deze man of vrouw met anderen in een cel of gevangenis zal doorbrengen of hoeveel jaren hij moet uitboeten.

Wat zal de waarde van een straf zijn? Alle deskundigen bevestigen dat een maatregel niet langer dan vijf jaar echt als straf kan worden ervaren. Dienen we niet te proberen een straf terug te brengen tot vijf jaar? En als ze langer móet zijn, kunnen deze jaren dan niet beter aangepast worden aan de motieven van de rechter?

Want natuurlijk is het waar: er zijn mensen aan wie we dan nog geen vrijheid willen toestaan, en er zullen mensen zijn aan wie we misschien nooit meer vrijheid willen of kunnen toevertrouwen - en ik denk aan de vreselijke wandaden die onze samenleving soms bang maken en om wraak roepen. Maar als er na vijf of tien jaar nog steeds geen vrijheid is, dienen we dan niet uit genade te proberen om de tijd meer aan te passen aan de oorspronkelijke motieven van het vonnis?

Denkend aan het begrip “levenslang”:

Naar mijn mening dient er voor iedereen nog steeds een toekomst te zijn om buiten een gevangenis te leven, indien nodig beveiligd tegen zichzelf en anderen, in plaats van alleen maar ergens op de dood te wachten. Ik herinner me nog steeds met afschuw hoe de laatste oorlogsmisdadigers Nederland bijna levenloos verlieten na 43 jaar gevangenisstraf. We leerden indertijd op het seminarie: “Summum ius, summa iniuria”, en ik vertaal het op mijn eigen manier: “wie het hoogste recht zoekt, kan bij het hoogste onrecht uit komen”.

*Ik voel me als een vuilnisbak,
waar de gevangenen hun troep in gooien.
Maar ik kan ook niet alles slikken.
Ik voel me als een klaagmuur,
waar de gevangenen hun hart uitstorten.*

*Maar ik kan niet blijven volhouden.
Ik voel me zo vaak overvraagd.*

*ik wou dat ik zand tussen de raderen zou zijn,
maar ik ben de olie.*

*

*Af en toe gebeurt er ook in de bajes een wonder.
Dan komt uit een Saulus een Paulus tevoorschijn
en uit een souteneur een misdienaar.
Dan bezoekt een moeder
de moordenaar van haar enige dochter.
Dan ziet iemand af van een kerstpakket
en stuurt het naar Rusland.
Dan offert een bewaarder zijn vrije dag op
om een gevangene naar huis te brengen.
Dan groeit er een bloem uit die oude muren.*

Af en toe zorgt U ook in de bajes voor een wonder.

Petrus Ceelen, Hinter Gittern beten, 1991

11. INFORMATIE VOOR KERKEN EN VRIJWILLIGERS

INFORMATIE VOOR KERKEN EN VRIJWILLIGERS

Pastoraat is een taak van en een opdracht aan de kerk. Het is een blijvende zorg van de kerkleiding, maar niet minder van de lokale kerkgemeenschap. En die is reeds decennia lang aanwezig in de bijdrage van ontelbare vrijwilligers. Geen pastor of dominee kan zonder hun hulp.

Dit boekje wil er bij parochies en gemeenten op aandringen om in hun jaarplanning nadrukkelijk ruimte te geven aan deze typische vorm van vrijwilligerswerk.

Hierna volgen een aantal vormen van bijzonder pastoraat, waarbij zowel pastores als vrijwilligers betrokken zijn.

1. KERKEN MET STIP

Katholiek en Protestant

kerken.met.stip@gmail.com is een vereniging van Rooms Katholieke en Protestantse kerken. De vereniging is opgericht in 2004 door het Rooms Katholiek en Protestants justitiepastoraat. Reeds tijdens de detentie kan het justitiepastoraat geïnteresseerden op weg helpen naar een Kerk met Stip. “Stipkerken” kunnen, zo nodig, ondersteuning vragen aan de diaconaal pastor van Kerken met Stip.

De leefwereld van ex-gedetineerden heeft zo z'n eigen problemen en is niet zonder valkuilen.

Kerkdiensten in gevangenissen, huizen van bewaring, jeugdinrichtingen en TBS-klinieken verheugen zich in een grote belangstelling. Gedetineerden ervaren daar soms de kracht van het geloof en hoe dat je leven kan veranderen. Tot de dag van de invrijheidstelling aanbreekt.

Hoe gaat het dan verder?

Er komt elke keer weer heel veel bij kijken om een nieuw bestaan op te bouwen en een menswaardige plek in de samenleving te vinden. De kerk is geen reclasseringsinstelling, maar het eigene van de kerk is dat zij mensen, geestelijk gesproken, een dak boven het hoofd kan bieden. En zij biedt een gemeenschap waarbinnen je als mens gerespecteerd wordt en waarbinnen je wat kunt doen. Ook vind je bij een Kerk met Stip iets terug van de bajeskerk en dat is mooi meegenomen.

Iedere Kerk met Stip kan bij de diaconaal pastor terecht voor feedback en advies. Kerken met Stip hebben vaak een grote ervaring met diaconale projecten en zijn, als het ware van nature, gastvrij en open ingericht. Nieuwe mensen voelen zich er snel thuis. Getrainde vrijwilligers maken het deelgenoot zijn van een gemeenschap tot een warm menselijk gebeuren. Nogal wat gedetineerden ontdekten tijdens hun gevangenschap (opnieuw) de waarde van geloven en de waarde van een geloofsgemeenschap. Jammer genoeg vinden ze na hun straf zelden aansluiting bij een kerk. En dat terwijl deze mannen en vrouwen tijdens hun detentie wekelijks de vieringen in de gevangenis meemaakten.

Voor de meeste gedetineerden is de drempel naar een onbekende kerk buiten de muren te hoog. Daarom zoekt de vereniging Kerken met Stip katholieke en protestant-christelijke geloofsgemeenschappen die ex-gedeteneerden zowel godsdienstig als sociaal een dak boven hun hoofd kunnen geven. Een huis voor hun ziel. Dat zou zelfs de kans op recidive kunnen verminderen!

Op deze site vindt u de Kerken met stip, verspreid over het land, die zichzelf al in de etalage hebben gezet. Geregeld komen er nieuwe bij.

Iedere Kerk met Stip kan, zo nodig de diaconaal pastor en bestuursleden vragen om advies en inlichtingen. Registratie van kerken gebeurt door het landelijk bestuur.

Natuurlijk zou elke geloofsgemeenschap een Kerk met Stip moeten zijn, maar dat is nog niet de realiteit van vandaag. Daarom zet het bestuur zich in om zoveel mogelijk kerken kleur te laten bekennen.

2. RESTORATIVE JUSTICE

Restorative Justice ofwel herstelrecht beoogt de betrokkenen zelf te laten (mee)-beslissen over wat er moet gebeuren na een delict of conflict. Dit thema kwam voor het eerst aan de orde in 1999. Tijdens het Congres in Mexico werd een boeiende inleiding gehouden over belangrijke initiatieven in Australië.

Brother where art thou?

Het werd vervolgens het hoofdthema tijdens een bijeenkomst op 21- 22 februari 2020 in San Juan, Puerto Rico.

Dr. J.R. Werner, justitiepastor in Oostenrijk gaf daar een bijzondere inleiding met als titel “O brother where art thou”.

Deze inleiding viel uiteen in vier stappen, ingeleid door 3 bijbelse vragen en een intrigerende 4e vraag:

1. “Adam, waar ben je?”;
2. “Kaïn, waar is je broer?”;
3. “Hagar, waar kom je vandaan, waar ga je heen?”;
4. “Het restaurant aan het einde van het universum”.

(in de Duitse stad Aken bevindt zich een opmerkelijke schildering: een lange tafel met daaraan zittend vele bekende personen naast mensen uit alle tijden en streken. Dr Werner ziet voor zich dat aan het eind van de tijd daders en slachtoffers samen aan Gods tafel zullen zitten in een ware Restauration, een volledig herstel.)

Daarmee tekent hij de positie van pastor, kerk en samenleving, en dus ook van de lokale vrijwilliger, aan het eind van het proces van wat hij noemde “Restorative Justice”, een proces waarin God niet alleen om verantwoording (Adam, Kaïn, Hagar) , maar ook om verzoening (restauratie) vraagt.

De inleiding is in zijn geheel onder dezelfde titel op internet te bereiken.

Restorative Justice Nederland (RJN)

In Nederland is intussen gestart met het innovatie- en kenniscentrum voor herstelrecht en herstelgericht werken in Nederland. Het richt zich op het strafrecht en op andere gebieden waar herstelgericht werken meerwaarde heeft.

N.B. het begrip “restorative justice” zou ik persoonlijk liever vertalen met “Herstellend-Recht”, om het actieve karakter van deze benadering te benadrukken. Het gaat niet om het Recht, maar om deze bijzondere manier om het recht van iemand (dader en/of slachtoffer) te herstellen.

Perspectief Herstelbemiddeling

Perspectief Herstelbemiddeling begeleidt contact tussen direct betrokkenen na een ingrijpende gebeurtenis. Dit kan een misdrijf, een (verkeers-)ongeval of bijvoorbeeld een medisch incident zijn. Door het contact kunnen de betrokkenen zelf een stap zetten in hun herstel.

Het is voor iedereen verschillend hoe herstelbemiddeling kan helpen. Meestal helpt de bemiddeling om de gebeurtenis meer een plek te geven. Deelnemers kunnen vragen stellen en antwoorden geven. Zo krijgen beiden meer inzicht in hoe het zover kon komen en wat de gevolgen van de gebeurtenis zijn. Deelnemers voelen zich na het contact vaak opgelucht, of zijn minder angstig en minder boos. Het helpt hen een volgende stap te zetten en kan herhaling voorkomen.

<https://www.perspectiefherstelbemiddeling.nl/>

3. DE ORGANISATIE NAMENS DE PROTESTANTSE KERKEN

Het katholiek en Protestants Justitiepastoraat werken in alle geledingen en projecten vruchtbaar samen. Toch zijn er formeel twee diensten, ieder met een eigen hoofdbureau, naast de andere diensten van geestelijke verzorging.

Op de website wordt de protestantse dienst aldus ingeleid:

(www.protestantsekerk.nl/geestelijkeverzorging-thuis/categoriaal-pastoraat).

In 2020 zijn er in Nederland ongeveer 30 protestantse predikanten werkzaam in verschillende inrichtingen van Justitie, Jeugdinrichtingen en Forensisch Psychiatrische Centra. Daarnaast gaan er regelmatig voorgangers uit lokale kerken voor in de diensten. Door de uitoefening van pastorale en hulp en praktische (diaconale) zorg en advisering van de inrichting proberen justitiepredikanten bij te dragen aan een humane detentie. Het protestantse justitiepastoraat werkt vanuit de overtuiging dat ingeslotenen ondanks de muren deel blijven uitmaken van de (geloofs-)gemeenschap en dat zij tijdens hun verblijf in de inrichting recht hebben op het kunnen beleven van hun geloof, het leren omgaan met zingevingsvragen, aandacht voor hun persoon en het krijgen van perspectief. Een landelijke Werkgroep Justitiepastoraat vervult een brugfunctie tussen de kerk en het pastorale werk in gevangenissen. De Werkgroep biedt pastorale begeleiding aan de gevangenispredikanten op hun werkplek.

4. ONTWIKKELINGEN VANUIT HET PROTESTANTS PASTORAAT

De pastores vanuit de Protestantse Kerk worden gesteund door een groot aantal kerkelijke vrijwilligers die zich mede inzetten voor de geestelijke verzorging van de 14.000 gedetineerden tijdens en na hun detentie.

De protestantse predikanten worden beroepen door de Generale Synode als predikant met een bijzondere opdracht. De Hoofdpredikant geeft leiding aan de predikanten en is de verbinding tussen het ministerie en de kerken.

In Nederland zijn ruim 800.000 allochtone christenen. Het beleid is om in de komende jaren een aantal predikanten uit de migrantenkerken aan te stellen.

Ook het protestants justitiepastoraat werkt vanuit de Dienst Geestelijke Verzorging van de Dienst Justitiële Inrichtingen van het Ministerie van Justitie.

Zeker vermeld dient te worden de jaarlijkse “Prisoners week” of “Prisoners Day”, die jaarlijks in veel landen wordt gehouden.

Veel projecten worden opgezet in een “Oecumenisch Strategische Alliantie”. Hier gaat het om vrijwilligerswerk, nazorg (Exodus), Kerken met Stip, de ontwikkeling van een Handboek voor het Justitiepastoraat en een Theologisch Centrum voor het Justitiepastoraat, voor de basistraining voor beginnende justitiepredikanten en –pastores, en de ontwikkeling van een christelijk vormingsprogramma.

5. EXODUS NEDERLAND

Exodus Nederland is een vereniging die als doel heeft de kansen van (ex-)gedetineerden op een geslaagde terugkeer in de samenleving te vergroten. Ze is gestart in 1979 door gevangenispredikant Jan Eerbeek. De Exodusorganisatie kent vijf regio's die volgens gezamenlijke afspraken regionaal werken. De regio's worden elk aangestuurd door een directeur-bestuurder. De directeur-bestuurder Exodus Nederland geeft direct leiding aan het Samenwerkingsverband Exodus Nederland. Bij Exodus werken ruim 300 professionals en ruim 1600 vrijwilligers.

Diensten

Op verschillende manieren biedt Exodus ondersteuning aan (ex-)gedetineerden die gemotiveerd zijn om na hun straf succesvol terug te keren in de samenleving. Het biedt een begeleid wonen traject in onze Exodushuizen verspreid over het land, of individuele steun via ambulante hulpverlening.

Daarnaast richt het zich ook op de familieleden en de kinderen van (ex-) gedetineerden. Dit gebeurt bijvoorbeeld met het "Ouders, Kinderen Detentie-programma" of de training "Mijn kind en ik". Naast deze programma's in de Penitentiare Inrichting zelf, kan iemand via Exodus ook in contact komen met lotgenoten waar men verhalen kan delen en terecht kan met vragen.

De meeste diensten worden aangeboden in alle regio's van Nederland.

6. STICHTING EPAFRAS

Nederlandse gedetineerden in het buitenland

Deze stichting verricht pastoraat onder de vele Nederlandse gedetineerden in het buitenland, door correspondentie, attenties en bezoek. Enkele (meest protestantse) justitiepastores verlenen op vrijwillige basis hun medewerking aan deze stichting. Tevens ontvangt deze stichting jaarlijks een bijdrage van Kerk in Actie.

7. WERKGROEP JUSTITIEPASTORAAT PKN

De Werkgroep Justitiepastoraat van de PKN onderhoudt contacten met de predikanten. Ieder lid van de Werkgroep (plm. 12 leden) bezoekt jaarlijks gemiddeld vijf predikanten, die haar of hem zijn toegewezen. De Werkgroep is alert op signalen, die uit deze contacten voortkomen en wanneer er trends naar voren komen, die tot commentaar of adviezen aanleiding geven, wordt het standpunt van de Werkgroep doorgegeven aan het ministerie of de kerkelijke organen. De Werkgroep en de justitiepredikanten proberen een brugfunctie te vervullen tussen de wereld van justitie en de kerkelijke beleidsmakers. De Werkgroep is van oordeel dat dit (nog) niet naar wens verloopt en zoekt naar wegen om daar verbetering in aan te brengen. Met name met de organisatie Kerken met Stip, die tot doelstelling heeft om ex-gedetineerden in de kerkelijke gemeenschap op te vangen, heeft de Werkgroep goede contacten.

8. VREEMDELINGENBEWARING

Ook in centra van Vreemdelingenbewaring zijn pastores uit de kerken aanwezig. De betrokkenheid van kerken is groot. Het Rooms-Katholiek en Protestants Justitiepastoraat hebben hierover onlangs een nota uitgegeven:

‘Meer perspectief in de vreemdelingenbewaring.’ Kerk in Actie, het justitiepastoraat en een aantal partners bereiden een tussenfasehuis voor om mensen die terug willen naar hun land van herkomst te begeleiden. Ook is de Protestantse Kerk in Nederland / Kerk in Actie in samenwerking met het justitiepastoraat betrokken bij de kwaliteit van de vreemdelingendetentie. Zo is de paasgroetenactie een jaarlijks terugkerend initiatief van Kerk in Actie. Het Justitiepastoraat krijgt ook een steeds uitgebreider vervolg in projecten met nazorg en begeleiding van ex-gedetineerden. In tien zgn “Exodus-huizen”, overal in het land, worden, met behulp van lokale kerken, ex-gedetineerden voor langere tijd opgevangen en begeleid naar een plaats in de maatschappij. Binding met de maatschappij is immers noodzakelijk om mee te kunnen draaien in de samenleving. Exodus heeft 1500 vrijwilligers vanuit de kerken die deelnemen in het justitiepastoraat, individuele begeleiding geven aan ex-gedetineerden en die kinderen naar hun ouders in detentie begeleiden. Ook zijn er nazorgprojecten van DOOR, Ontmoeting en Moria.

9. NIEUW UNIVERSITAIR CENTRUM VOOR GEESTELIJKE VERZORGING (UCGV)

Het UCGV (2018) wil een platform zijn voor studenten, onderzoekers, geestelijk verzorgers en iedereen die zich wil verdiepen in het vak van geestelijke verzorging. In het UCGV komen vier werkvelden samen: defensie, justitie, zorg en eerste lijn. Afgelopen week werd bekend dat het ministerie van VWS 25 miljoen beschikbaar stelt voor geestelijke verzorging in de thuissituatie. Hiermee wordt een structurele injectie gegeven aan het vak van geestelijke verzorging, het nieuwe centrum sluit aan bij deze ontwikkeling en wil de geestelijke verzorging door goed wetenschappelijk onderzoek en onderwijs versterken.

10. BELANGRIJKE DOCUMENTEN VAN DE VERENIGDE NATIES

1. The Mandela Rules (eerder genoemd “Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners)
2. Making Standards Work (Eleventh United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, 18-25 April 2005)

ADRESSEN

Bureau Hoofdaalmoezenier bij de Inrichtingen van Justitie

Postbus 90829, 2509 LV Den Haag

Bezuidenhoutseweg 20, 2594 AV Den Haag

Bureau Hoofdpredikant bij de Inrichtingen van Justitie

Postbus 90829, 2509 LV Den Haag

Bezuidenhoutseweg 20, 2594 AV Den Haag

Solidariteitsfonds

Het Solidariteitsfonds R-K Gevangenispastoraat ondersteunt het werk van de justitiepastor in zijn of haar inrichting. Het gaat dan met name om kosten die niet door de rijks-overheid worden betaald.

klik hier -> <https://www.solidariteitsfonds.nl/>

Pastorale Verkenningen

Dit tijdschrift verschijnt twee keer per jaar als e-katern. De nummers zijn te downloaden via: klik hier -> justitiepastoraat.nl

IPCA-Europe, “International Prison Chaplains Association”,

de oecumenische vereniging voor justitiepastores in Europa.

klik hier -> <https://www.ipcaeurope.org/>

Gevangenezorg Nederland

Koraalrood 25, 2718 SB Zoetermeer

klik hier -> <https://gevangenezorg.nl/>

Exodus Nederland.

Bureau: Morssingel 5, 2312 AZ Leiden,

klik hier -> <https://www.exodus.nl/>

ICCPPC, International Commission of Catholic Prison Pastoral Care

De ICCPPC heeft sinds 1993 haar secretariaat in Nederland.

Secretary General ad interim: Dr. Ryan van Eijk.

klik hier -> <https://iccppc.org/>

PETRUS CELEN

(* 11 februari 1943 in Lommel, België) is een spiritueel schrijver en aforist.

Ceelen studeerde katholieke theologie in België en aan de universiteit van Mainz.

Hij heeft ook een aanvullende opleiding in gesprekstherapie gevolgd. Van 1975 tot 1991 werkte hij als justitiepastor in de gevangenis van Hohenasperg.

Van 1992 tot 2005 was hij aalmoezenier voor HIV-geïnfecteerde en AIDS-patiënten in de omgeving van Stuttgart. In 2003 werd hij onderscheiden met het erelidmaatschap van de AIDS-Hilfe Stuttgart.

Hij heeft talrijke boeken geschreven, meestal in puntige, ons bewustzijn prikkelende teksten. De meeste citaten in dit boekje zijn met zijn toestemming ontleend aan “Jeden Tag neu, Anstösze zum Aufstehen” uitgave van Schwabenverlag, 1992, ISBN 3-7966-0706-3. Ook uit zijn boek “Hinter Gittern beten” en “Ich möchte mit Dir reden” uitgave Herder TB, Freiburg 1979, zijn enkele teksten opgenomen, steeds in vertaling door ondergetekende. Ceelen is getrouwd en heeft twee kinderen.

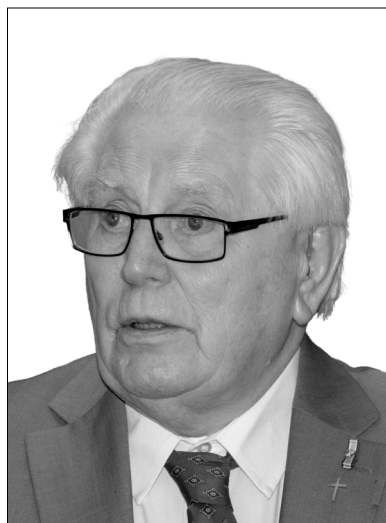

GERARD W.M. DE WIT

is geboren op 19 november 1928

in Amsterdam, hij werd op 12 juni 1954 priester gewijd voor het bisdom Haarlem.

Hij was achtereenvolgens kapelaan te Nes aan de Amstel, Sint Urbanus van 1954-1956, kapelaan in IJmuiden-West, H. Gregorius van 1956-1958, en kapelaan in Alkmaar, H. Laurentius 1958-1963.

Van 1956-1958 was hij katecheet op de Openbare LTS IJmuiden Oost; van 1958-1963 katecheet r.k. LTS en VWO te Alkmaar, daarna van 1963-1968 Moderator van de r.k.ULO, de LTS en de VGLO in Uithoorn, waar tussen 1966-1969 “Levenstocht”, een losbladige vierdelige godsdienstmethode voor de ULO/VWO ontstond, die tot 1995 bleef bestaan in Nederland en Vlaanderen .

Van 1968-1973 was hij Moderator van de Katholieke Pedagogische Academie te Beverwijk.

Van 1973-1981 was hij Bisschoppelijk Gedelegeerde voor het katholiek onderwijs in het bisdom Haarlem en lid van het Landelijk college van B.G. Hier ontstonden o.a. diverse stukken over identiteit en religie

Van 1973-1977 was hij tevens Deken van de Zaanstreek.

Van 1981-1985 was hij parttime Pastoor van de Odulphusparochie te Wijk aan Zee

In 1981 werd hij tevens parttime Justitiepastor in de “Bijlmerbajes” te Amsterdam, ten behoeve van de gedetineerden in de torens “De Weg” en “De Schans”.

In 1985 werd hij benoemd tot Assistent- Hoofdaalmoezenier van het katholiek Justitiepastoraat in Nederland.

In 1987 nam hij hier als Hoofdaalmoezenier met bureau op het Ministerie van Justitie de leiding over het katholiek Justitiepastoraat in Nederland over tot juni 1992.

Vanaf 1985 was hij tevens werkzaam voor het Internationaal Justitiepastoraat: als Secretary General van de International Commission of Catholic Prison Pastoral Care (1985 tot 1999)

Hij begeleidde ICCPPC-congressen in Wenen (1987), Rome (1990), Nederland (1993), Warschau (1996), Mexico (1999) en nam deel in Dublin als erelid (2003).

Hij vertegenwoordigde de ICCPPC op Regionale congressen in Engeland, Ierland, Duitsland, Frankrijk en de Alpenlanden.

Van 2003 - 2007 was hij vertegenwoordiger van de ICCPPC bij de UNO in Wenen en Straatsburg als zgn “non Governmental Organisation - (NGO)”.

Vanaf 1988-1995 was hij tevens secretaris van de stuurgroep van de (oecumenische) International Prison Chaplains Association (IPCA-Europe en IPCA-Worldwide)

Hier ontstonden diverse brochures:

- Het Justitiepastoraat in Nederland (1989)
- Bidden in de Bajes” (1990)
- “Bidden achter tralies” (“Hinter Gittern Beten, P. Ceelen (1991)
- Godsdienstige gebruiken van verschillende religies (1991)

-De gevangenis - mijn parochie (1991 vertaling van "Prison, ma Paroisse, 1991)

In 1994 raakte hij als emeritus verbonden aan de parochie van Sint Maarten te Maartensdijk. Hier ontstonden diverse boeken en brochures, de meeste intussen uitverkocht:

In 2014 nam hij in Maartensdijk afscheid van de Sint Maarten parochiegemeenschap.

Sindsdien woont hij in het Fraterhuis St-Jozelf in De Bilt.

Email adres voor reacties: gwmde Wit@gmail.com

DANKWOORD

Ik dank adjunct-hoofdaalmoezenier Fons Flierman, die namens het R.K. Justitiepastoraat in Nederland alles heeft meegelezen, gecorrigeerd en uit de actualiteit aangevuld. Ik dank Gerard Loman, die mij als Secretaris Generaal van de International Commission of Catholic Prison Pastoral Care, ICCPPC opvolgde, voor zijn uitgebreide inbreng vanuit de ICCPPC-Congressen na 1999. Ik dank bijzonder Leo Fijen, die de teksten van onmisbare inleidingen en adviezen voorzag. Ik dank Petrus Ceelen, oud-Justitiepastor in Duitsland voor zijn toestemming om een aantal van zijn bijzondere meditatieën in dit boek op te nemen. Ik dank de Uitgeverij Adveniat en het Solidariteitsfonds, het speciale Fonds van het Justitiepastoraat, die deze uitgave mogelijk maakten. De opbrengst zal geheel ten goede komen aan projecten van dit pastoraat.

Ik dank ook Ds. Eduard Verhoef, pastor Cees Vlaming MHM, frater Kees van Rooden, Rob Karstens, en vele andere mee-lezers, voor hun hulp en adviezen. Ze waren onmisbaar.

De tekening op de kaft kreeg ik rond 1985 van een gedetineerde in de “Bijlmer-bajes”. Hij ziet zichzelf, na ontslag uit detentie, tegen een tweede muur aanlopen: onze wereld “buiten”. Zie ook de toelichting op pagina 68.

Gerard de Wit

INHOUD

VOORWOORD	4
INTRODUCTIE VAN DE AUTEUR	7
1. HET JUSTITIELAND EN EEN KERK	15
Samen leven: Van Afspraken naar Wetten en Straffen	17
De rol van een Levensbeschouwing	18
Pastoraat Anno 2022	19
Oecumenische samenwerking	20
2. LEERZAME MOMENTEN	
- EERSTE ERVARINGEN	23
Niet vergeten, toch vergeven	24
Een overvaller met gewetenswroeging	24
Een mens in geloofsnoed	25
De ontboezeming van een 18-jarige	25
Bezinnen in de bajes	26
Straf als verzoening	27

3. MET OOG VOOR DADERS EN SLACHTOFFERS 30

1979: Godsdienstles over schuld 33

1982: vergaarbak van mislukkingen 37

Vragen uit 1970 38

Een vergaarbak vol vragen 42

1982: tussen schuld en boete 49

Straf als afschrikking 53

Straf als opvoeding 56

4. RUIMTE EN VERBINDING 59

1989: schuld, boete en gevangenen 63

Uitboeten of vergeven? 66

Biechten of verzoenen 70

Vergeten of meedragen 71

Als je er uit komt.. 73

Dubbele moraal 74

5. 1985: VAN ASSISTENT

TOT HOOFDAALMOEZENIER 77

Het zicht wordt breder 78

1989: “De toekomst van ons pastoraat” 81

Wat zeggen we tot de collega’s 81

Wat zeggen we tot de kerkgemeenschap 85

Wat zeggen we tot de overheid	87
Wat zeggen we tot de maatschappij	89
Wat zeggen we tegen de gedetineerden	90
1990 Inleiding op Vronesteyn	92

6. GEWONE PAROCHIES EN

HET JUSTITIEPASTORAAT	97
1990: “Het kruiend rechtsgevoel”	101
1994: De doodstraf	107

7. AFSCHEID VAN HET NEDERLANDS

JUSTITIEPASTORAAT	117
“Op beroepsgeheim vertrouwen”	118
“Hoofdaalmoezenier met pensioen”	122
“Echte criminelen zijn er maar weinig”	122
Mini-symposium bij het afscheid	124
EINDRAPPORT periode 1985 - 1992	126
De Katholieke Raad voor het Justitiepastoraat	127
Erkenning van pastoraal werk(st)ers	130
Vrijwilligers	131
De straffen	133

8. JUSTITIEPASTORAAT INTERNATIONAAL	137
Zien jullie niet wat ik zie	138
LEERZAME MOMENTEN - INTERNATIONAAL	141
Parochie binnen een gevangenis (Manilla)	142
Kleuters in de vrouwengevangenis (Madagaskar)	143
Ben je wel echt christen? (Pretoria)	143
Communie brengen in dodencellen (Nigeria)	145
Het doopboek van de gevangenis (Pretoria)	145
Waar een priester is, is de Kerk? (Nigeria)	146
Doop in een gevangenis (Canada)	147
Justitiepastoraat in Rusland (Moskou)	148
PASTORALE ORGANISATIES WERELDWIJD	149
a. Katholiek: Van “Bureau” naar “ICCPPC”	149
b. International Prison Chaplains Association IPCA	150
 9. DE ICCPPC: VAN EUROPEES NAAR WERELDWIJD	 155
Congressen en hun boodschap 1977-1999	158
2000: BELEIDSVERANDERING EN VERBREDING	165
2003 Xe Congres Dublin Ierland	165
2005 Symposium in Rome.	167
2007 XIe Congres Rome	167
2009: Aparecida en Synode van Afrika	167

2011: XIIe Congres in Kameroen	168
2017 XIII Congres Panama	171
Special: uit het congres Maxico 1999	172
 10. DOCUMENTATIE VANAF 1992	 179
Nederland en de ICCPPC	180
Paus: doodstraf onaanvaardbaar	181
Inleiding in Engeland 1995	183
P.F.I.: Het afwegen van vele rollen 1995	187
Bij het Duitse Justitietreffen 1999	190
 11. INFORMATIE VOOR KERKEN EN VRIJWILLIGERS	 197
1. Kerken met Stip	198
2. Restorative Justice	200
3. Organisatie vanuit de protestantse kerken	203
4. Ontwikkelingen protestants pastoraat	204
5. Exodus Nederland	205
6. stichting Epafras	206
7. Werkgroep Justitiepastoraat PKN	206
8. Vreemdelingenbewaring	207
9. Nieuw Universitair Centrum	208
10. TWEE DOCUMENTEN VAN DE VERENIGDE NATIES	208

ADRESSEN 209

PETRUS CELEN 210

GERARD W.M. DE WIT 211

DANKWOORD 214

Gerard de Wit als schrijver.

Gerard heeft nooit geprobeerd om een auteur te zijn. En toch heeft hij veel geschreven. Misschien dat dat enerzijds voortkwam uit het feit dat hij graag gebruik maakte van technische hulpmiddelen, in het begin dus vooral - voor school en kerk - een typemachine en een stencilmachine, en later de computer in diverse gradaties. In elk geval bestond datgene wat hij schreef vooral uit materiaal ten dienste van zijn werk. Zijn eerste werk, de godsdienstmethode “Levenstocht”, heeft meer dan 30 jaar een waardevolle rol gespeeld in het katholiek voortgezet onderwijs. Een serie boekjes, die de laatste jaren door hem in eigen beheer zijn uitgegeven vormen een soort verantwoording, afsluiting, en terugblik op 20 jaar parochiepastoraat. Met “Kerk zijn in Justitieland” doet hij hier hetzelfde vanuit bijna 20 jaar bij het landelijk en internationaal justitiepastoraat.

Adveniat